

Ilze Gredzena

VALSTS ATBILDĪBA
UN TĀS VEIDI.
ZAUDĒJUMU ATLĪDZĪBA
ADMINISTRATĪVAJĀ
PROCESĀ

Atbilstīgi situācijai 2004. gada maijā

UDK 342 (474.3)

Gr 319

Pētījums sagatavots Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS Sabiedriskās politikas analīzes stipendiātu programmas ietvaros, ko finansē Sorosa fonds – Latvija, Atvērtās sabiedrības institūta Juridiskās Iniciatīvas programma (*Open Society Institute Justice Initiative Program; JI*) un Pašvaldību un valsts pārvaldes reformu iniciatīvu programma (*Local Government and Public Service Reform Initiative; LGI*).

Par faktu precizitāti atbild autore.

Izdevums pieejams internetā: www.politika.lv

Māksliniece SOLVITA OZOLA

Redaktore IEVA JANAIĒ

Konsultants:

Prof. STĪVENS HEINEMANS, Vanderbilta universitāte, ASV

© Ilze Gredzena, Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, teksts, 2004

© Izdevniecība “Nordik”, mākslinieciskais iekārtojums, 2004

ISBN 9984–751–55–4

Sagatavota iespiešanai SIA “Nordik”. Reģ. apl. Nr. 2-0792. Adrese – Daugavgrīvas ielā 36–9, Rīgā, LV-1048, tālr. 7602672. Iespiesta un brošēta a/s “Preses nams”.

KOPSAVILKUMS

Valsts un pašvaldību iestāžu pieņemtie lēmumi un faktiskā rīcība ikdienā ietekmē ikvienu. Tas ir ne vien saprotami, bet arī nepieciešami, jo tādējādi iestādes īsteno publiskās varas funkcijas visas sabiedrības interesēs. Tomēr valsts un pašvaldību iestādes nereti savas funkcijas veic nepienācīgi, nepamatoti vai citādi prettiesiski. Piemēram, iestāde bez pietiekama pamatojuma atsakās izsniegt komersantam atļauju vai licenci, iestāde atsakās reģistrēt komercsabiedrību, policija prettiesiski evakuē transporta līdzekli, indivīds tiek prettiesiski izraidīts no valsts, indivīdam nepamatoti tiek piespriests administratīvais sods, utt. Tā rezultātā indivīdam var tikt nodarīts kā materiāls zaudējums, tā personisks un morāls kaitējums. Šādos gadījumos indivīdam ir tiesības uz zaudējumu atlīdzību. Kāds ir zaudējumu atlīdzības tiesiskais regulējums un tiesiskais pamats? Kāda ir zaudējumu atlīdzības praktiskā realizācija? Kādam jābūt zaudējumu atlīdzības apmēram? Šis pētījums sniedz atbildi uz minētajiem jautājumiem.

Zaudējumu atlīdzība administratīvajā procesā ir viens no valsts atbildības veidiem publisko tiesību sfērā. Tādēļ pētījumā tiek apskatīta ne tikai valsts atbildība, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, bet tiek sniegts arī ieskats valsts atbildības tiesiskajā regulējumā un praksē, kas izriet no valsts nodarījumiem kriminālprocesuālajā sfērā. Ņemot vērā, ka valsts atbildība par normatīvajiem tiesību aktiem Latvijā nav regulēta, šim valsts atbildības veidam pētījumā veltīta mazāka uzmanība.

Zaudējumu atlīdzību administratīvajā procesā nosaka vairāki normatīvie tiesību akti, tajā skaitā Latvijas Republikas Satversme. Tomēr tikai kopš 2004. gada 1. februāra, kad spēkā stājās Administratīvā procesa likums, mēs varam runāt par kvalitatīvi jaunu zaudējumu atlīdzības tiesisko regulējumu administratīvajā procesā.

Atklājot Administratīvā procesa likuma regulējumu attiecībā uz zaudējumu atlīdzinājuma prasījumiem pret valsti, pētījumā ievērojama uzmanība tiek veltīta līdzšinējam zaudējumu atlīdzības tiesiskajam regulējumam (tam, kas pastāvējis līdz Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās brīdim) un tiesu praksei zaudējumu atlīdzināšanas prasījumos pret valsti. Rodas jautājums, vai ir lietderīgi raudzīties pagātnē, kad spēkā stājies principiāli jauns attiecīgās sfēras regulējums? Pētījumā argumentēts, ka, tikai

salīdzinot šos abus regulējumus, tiek pilnīgāk atklāti jauninājumi, ko individam piedāvā Administratīvā procesa likums. Tādēļ viena no pētījumā izmantotajām metodēm ir salīdzinošā juridiskā analīze.

Domājot par tiesību normu praktisko piemērošanu, ievērojama uzmanība pētījumā veltīta civiltiesībās ietvertā zaudējumu atlīdzības aprēķina un noteikšanas regulējuma piemērošanai zaudējumu atlīdzības prasījumiem, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām. Turklāt pētījumā analizēts ne tikai zaudējumu atlīdzības tiesiskais regulējums, – ievērojama pētījuma daļa veltīta Latvijas tiesu prakses apskatam un analīzei.

Pētījumā izdarīts secinājums, ka līdz ar Administratīvā procesa likumu tiek ieviesta efektīvāka, ekonomiskāka un individam draudzīgāka zaudējumu atlīdzības sistēma. Tomēr būtisks trūkums, kas nav novērsts pat vēl pēc Administratīvā procesa likuma stāšanās spēkā, ir tiesiskā regulējuma trūkums attiecībā uz zaudējumu atlīdzības praktisko īstenošanu. Likumdevējs ir aizkavējies ar likumprojekta “Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likums” pieņemšanu. Ar tā spēkā stāšanos tiks radīts tiesiskais pamats un noteikta procesuālā kārtība (mehānisms), kādā persona varēs saņemt atlīdzinājumu par materiālo zaudējumu vai personisko un morālo kaitējumu, kas tai nodarīts ar iestādes izdotu prettiesisku administratīvu aktu vai prettiesisku faktisko rīcību. Tādējādi zaudējumu atlīdzinājuma saņemšana no valsts, kaut arī regulēta, pašreiz praktiski nav iespējama, un, kā secināts pētījumā, nepieciešams nekavējoties iedibināt skaidru un efektīvu zaudējumu atlīdzības procesuālās realizācijas mehānismu.

Paredzams, ka minētais likumprojekts reglamentēs arī zaudējumu atlīdzinājuma apmēra noteikšanas vispārējos kritērijus. Ņemot vērā šā tiesību akta nozīmīgumu indivīda tiesību aizsardzībā, pētījumā ievērojama uzmanība veltīta zaudējumu atlīdzības ierobežojumu problēmai administratīvajā procesā. Sniedzot vēsturisku skatījumu uz zaudējumu atlīdzības ierobežojumiem, kas izriet no valsts nodarījumiem publisko tiesību sfērā, pētījumā analizēti zaudējumu atlīdzības ierobežojumi, kas noteikti attiecīgajos ārvalstu normatīvajos aktos. Turklāt, ņemot vērā Eiropas Padomes (EP) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) skatījumu uz zaudējumu atlīdzības ierobežojumiem administratīvajā procesā un balstoties uz Latvijas Republikas Satversmes atbilstošo tiesību normu analīzi, pētījumā pausts viedoklis, ka zaudējumu atlīdzinājums administratīvajā procesā var tikt ierobežots. Tomēr, kā uzsvērts pētījumā, jebkādi zaudējumu atlīdzinājuma apmēra ierobežojumi pamatojami ar skaidri definētiem kritērijiem, nevis pieļaujama automātiska zaudējumu atlīdzības apmēra ierobežošana.

Analizējot valsts gatavību nodrošināt individam tiesību uz zaudējumu atlīdzinājumu, pētījumā norādīts uz to, ka, pretēji EP rekomendācijā noteiktajam, Administratīvā procesa likumā garantētajai indivīda tiesībai uz zaudējumu atlīdzinājumu par valsts pārdarījumu nav finansiāla seguma. Pat pēc Administratīvā procesa likuma stāšanās spēkā

zaudējumu atlīdzības izmaksām valsts budžeta līdzekļi nav paredzēti. Tādējādi indivīdam piešķirtā tiesība uz zaudējumu atlīdzinājumu ir praktiski nerealizējama.

Neapšaubāmi, efektīvas zaudējumu atlīdzības sistēmas radīšana ir viens no būtiskākajiem priekšnoteikumiem, lai stiprinātu indivīda uzticību valstij. Radot tādu zaudējumu atlīdzības sistēmu, kurā tiktu ievērotas indivīda tiesības un tiesiskās intereses, stiprināsies viņa pārliecība par vienlīdzību ar valsti un par taisnīgu zaudējumu atlīdzību arī tajos gadījumos, kad zaudējumu nodarītājs būs valsts. Tādēļ likumdevējam un izpildvarai ir jāpieliek visas pūles, lai indivīda tiesība uz zaudējumu atlīdzinājumu būtu ne tikai juridiski garantēta, bet arī praktiski iespējama.

SATURS

Kopsavilkums	5
Ievads	13
I. Valsts atbildības jēdziens	15
II. Valsts tiešā un pastarpinātā atbildība	16
2.1. Valsts atbildība par tās iestāžu un amatpersonu rīcību	17
2.2. Valsts atbildības robežas	18
2.3. Tiesu prakse pirms APL stāšanās spēkā	19
III. Valsts atbildība privāto un publisko tiesību jomā	25
3.1. Valsts atbildības veidi publisko tiesību jomā	26
3.1.1. Valsts atbildība, kas izriet no kriminālprocesuālajām tiesībām	27
3.1.2. Valsts atbildība par normatīvajiem tiesību aktiem	28
3.1.3. Valsts atbildība, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām	32
IV. Tiesības uz atlīdzinājumu saskaņā ar Administratīvā procesa likumu	38
4.1. Ikviens ir tiesīgs prasīt zaudējumu atlīdzinājumu	38
4.2. Atlīdzinājumu var prasīt gan par mantisko zaudējumu, gan personisko kaitējumu, arī par morālo kaitējumu	42
4.2.1. Zaudējumu un kaitējuma veidi, par kuriem var prasīt atlīdzinājumu	42
4.2.2. Atlīdzinājums kā <i>restitutio in integrum</i> vai finansiāla kompensācija	45
4.3. Atlīdzinājumu var prasīt par zaudējumu vai kaitējumu, kas nodarīts ar AA vai iestādes FR	47
4.3.1. Iestādes bezdarbība	50
4.3.2. Iestādes sniegta izziņa	52
4.3.3. Uzziņa par savām tiesībām	53
4.4. Zaudējumu atlīdzības prasījuma noilgums	57
V. Zaudējumu atlīdzības tiesiskais pamats	60
5.1. Amatpersonas prettiesiska rīcība	62
5.2. Vainas atbildība un atbildība bez vainas	64
5.2.1. Citu valstu pieredze	65
5.2.2. <i>Īpašais upuris</i> sabiedrības labā	68

5.3. Zaudējuma un kaitējuma apmēra pierādīšana	70
5.4. Cēloniskais sakars starp iestādes darbību (bezdarbību) un zaudējumu (kaitējumu)	72
VI. Atlīdzinājuma apmēra noteikšana	74
6.1. Mantiskā zaudējuma atlīdzinājuma apmēra noteikšana	74
6.1.1. Atlīdzināmā priekšmeta vērtība zaudējuma nodarīšanas laikā	76
6.1.2. Novērtējot noteiktu lietu, jāievēro tās sevišķā vērtība zaudējumu cietējam	77
6.1.3. Novērtējot zaudējumu, jāievēro ne vien galvenās lietas vērtība, bet arī atrautā peļņa	77
6.1.4. Atrautā peļņa jāpierāda līdz tiesisku pierādījumu paticamības pakāpei	78
6.1.5. Cietušās personas līdzatbildība zaudējumu nodarīšanā	79
6.2. Mantiskā zaudējuma atbilstīga atlīdzinājuma noteikšana	83
6.3. Personiskā un morālā kaitējuma atbilstīga atlīdzinājuma noteikšana	86
6.3.1. Morālā kaitējuma definīcijas problēmas	87
6.3.2. Morālā kaitējuma apmēra noteikšanas principi un kritēriji	88
6.3.3. Morālā kaitējuma apmēra konstatēšana	89
6.3.4. Latvijas tiesu prakse morālā kaitējuma apmēra noteikšanā	90
VII. Zaudējumu atlīdzības ierobežojumi administratīvajā procesā	93
7.1. Vēsturisks skatījums uz zaudējumu atlīdzības ierobežojumiem	93
7.2. Zaudējumu atlīdzības ierobežojumi. Citu valstu pieredze	94
7.2.1. Atsevišķu iestāžu aizsardzība	94
7.2.2. Atšķirīgs valsts un pašvaldību zaudējumu atlīdzības limits	97
7.2.3. Zaudējumu atlīdzības limits "augsta riska" valsts darbībām	99
7.2.4. Ierobežots to valsts darbību loks, par kurām indivīds var prasīt zaudējumu atlīdzību	99
7.3. EP skatījums uz zaudējuma atlīdzības apmēru un tā ierobežošanu	101
7.4. Zaudējumu atlīdzības apmērs ECT spriedumos	102
7.5. Zaudējumu atlīdzības ierobežojumi Latvijā	104
7.6. Zaudējumu atlīdzības ierobežojumu konstitucionalitāte	105
VIII. Secinājumi un ieteikumi	109
8.1. Zaudējumu atlīdzības tiesiskais regulējums	109
8.2. Sabiedrības informēšana un valsts pārvaldes iestāžu un tiesu darba kvalitātes uzlabošana	113
IX. Izmantotie avoti	115
Literatūra	115
Normatīvie tiesību akti	116
Juridiskās prakses materiāli	118
Shēmu saraksts	
1. shēma. Piekritība lietās par atlīdzinājumu	35
2. shēma. APL 93. panta trešās daļas piemērošanas formula	36

3. shēma. Subjekti, kas tiesīgi iesniegt iesniegumu/pieteikumu par zaudējumu atlidzību	41
4. shēma. Zaudējumu veidi, par kuriem persona var prasīt atlidzinājumu	45
5. shēma. Iesnieguma termiņš par zaudējumu atlidzinājumu	59
6. shēma. Zaudējumu atlidzības tiesiskais pamats	60
7. shēma. Atlidzinājuma apmēra noteikšanas civiltiesiskie principi	75

Tabulu saraksts

1. tabula. AA atšķirības no FR	48
2. tabula. ASV Teksasas štatā noteiktie zaudējumu atlidzības limiti	98
3. tabula. Noteikto atbildības limitu pakāpeniska paaugstināšana	98

Piemēru saraksts

1. piemērs. Citu valstu tiesu prakse attiecībā uz valsts atbildību par trešo personu radītajiem zaudējumiem	19
2. piemērs. Par Tieslietu ministrijas atbildību, ja tiesu izpildītājs rīkojies pretēji likuma noteikumiem	19
3. piemērs. VZD Lielrīgas reģionālās nodaļas darbinieka rīcība nav pamats juridiskās personas civiltiesiskai atbildībai	21
4. piemērs. Darbinieka sastādīta nepareiza satura izziņa nav VZD Lielrīgas reģionālās nodaļas atbildības pamats	22
5. piemērs. Tieslietu ministrija nav atbildīga par tiesu izpildītāja darbību, jo pieņēmusi to darbā, nepārkāpjot likuma noteikumus	23
6. piemērs. Atlidzības tiesiskais pamats par zaudējumiem sakarā ar prettiesisku normatīvo tiesību aktu	30
7. piemērs. Prasība par zaudējumu atlidzību, pamatojoties uz Igaunijas Valsts atbildības likumu	31
8. piemērs. Valsts pārvaldes iestāde vērsās tiesā ar sūdzību par citas valsts pārvaldes iestādes prettiesisku lēmumu	39
9. piemērs. Mantiska zaudējuma, personiskā kaitējuma un morālā kaitējuma nošķiršana	44
10. piemērs. AA izteikts vēstules formā	49
11. piemērs. Iestādes bezdarbība	50
12. piemērs. Iestādes atbildība par bezdarbību	51
13. piemērs. Iestādes kļūdaina izziņa – zaudējumu atlidzības prasījuma pamats	53
14. piemērs. Kļūdainas uzziņas tiesiskās sekas	55
15. piemērs. Valsts atbildība par kļūdainas informācijas sniegšanu. Somijas pieredze	56
16. piemērs. Valsts atbildība par amatpersonas tiesisku darbību	68
17. piemērs. Atbildība bez vainas. Francijas pieredze	69
18. piemērs. Zaudējums tiek atlidzināts tikai tad, ja tas ir jau radies	72
19. piemērs. Cēloniskā sakara konstatēšanas nepieciešamība starp iestādes darbību un radīto zaudējumu	73
20. piemērs. Zaudējuma vērtējums samērojams ar priekšmeta vērtību zaudējuma nodarīšanas laikā	76
21. piemērs. Atrautā peļņa kā zaudējuma sastāvs	78

22. piemērs. Atrautās peļņas pierādīšana	79
23. piemērs. Abpusējas atbildības noteikšana	81
24. piemērs. Zaudējumu nodarītājs ir atbrīvojams no atbildības, ja cietušā vaina ir pārsvarā	82
25. piemērs. Tiesas argumentācija attiecībā uz morālā kaitējuma nodarīšanu	91

Saīsinājumi

AA	– administratīvais akts
APL	– Administratīvā procesa likums
CL	– Civillikums
CPK	– Civilprocesa kodekss
CPL	– Civilprocesa likums
ECK	– Eiropas Cilvēktiesību konvencija
ECT	– Eiropas Cilvēktiesību tiesa
EK	– Eiropas Kopiena
EP	– Eiropas Padome
ET	– Eiropas tiesa
FR	– faktiskā rīcība
KL	– Krimināllikums
VZD	– Valsts zemes dienests

IEVADS

Valsts atbildības jēdziens un tiesiskais regulējums Latvijā ir gan pazīstams, gan jauns. Jau 1938. gadā, atsaucoties uz vienu no tiesiskas valsts jēdziena iedibinātājiem – R. Gneistu, Kārlis Dišlers rakstīja:

“.. ja patvarīga un nelikumīga rīcība no valsts orgānu puses notikusi, pilsoņiem jādod rokā tiesiski līdzekļi šo patvarību novēršanai un savu tiesību aizstāvēšanai arī pret valsts varas orgāniem.”¹

Minētais liecina, ka jau 1938. gadā tiesību teorētiķiem Latvijā valsts atbildība nebija sveša, tomēr, ņemot vērā padomju tiesību sistēmas ietekmi uz Latvijas tiesību sistēmu, līdz Administratīvā procesa likuma (APL) spēkā stāšanās brīdim valsts atbildības institūts Latvijā ir bijis samērā neattīstīts.

Mūsdienās valsts vairs netiek uzskatīta par “personu”, kas ir ārpus likuma. Tādējādi bieži citētais teiciens dažādu ārvalstu administrativistu darbos – “Karalis (augstākā vara) nevar kļūdīties” (angļu val. – *“The King can do no wrong”*) mūsdienu administratīvajās tiesībās tiek pilnībā atspēkots.

APL² pamatmērķis ir nodrošināt demokrātiskas, tiesiskas valsts pamatprincipu, it sevišķi – cilvēktiesību ievērošanu konkrētās publiski tiesiskajās attiecībās starp valsti un privātpersonu, un pakļaut neatkarīgas, objektīvas un kompetentas tiesu varas kontrolei izpildvaras darbības, kas attiecas uz konkrētām publiski tiesiskajām attiecībām starp valsti un personu.³ Tādējādi ar 2004. gada 1. februāri, kad stājās spēkā APL, fiziskajām, privāto tiesību juridiskajām personām, kā arī personu apvienībām ir doti tiesiski līdzekļi, lai aizstāvētos pret iestādes izdotiem administratīvajiem aktiem (AA) vai iestādes faktisko rīcību (FR)⁴,

¹ Dišlers K. “Ievads administratīvo tiesību zinātnē”. Rīga, 2002, 56. lpp.

² “Latvijas Vēstnesis”, 2001, 164. num.

³ APL 2. panta 1. un 2. punkts;

⁴ Par iestādes FR sīkāk sk. šā pētījuma 4.3. punktu.

turklāt lai vērstos pret iestādes bezdarbību vai apstrīdētu iestādes sniegtu izziņu. Šie tiesiskie līdzekļi ietver ne tikai tiesības vērsties tiesā ar pieteikumu, ja indivīds uzskata, ka iestāde vai amatpersona ar tās FR vai AA ir aizskārusi indivīda tiesības vai tiesiskās intereses. APL kā indivīdam neatņemamu garantēto tiesību aizsardzības sastāvdaļu paredz tiesību prasīt un saņemt atlīdzinājumu par to tiesisko interešu aizskārumu, kas indivīdam nodarīts publisko tiesību subjekta darbības rezultātā. Tādējādi APL iedzīvina Satversmē garantētās tiesības uz zaudējumu atlīdzinājumu indivīdam arī tajos gadījumos, ja zaudējumu nodarītājs ir valsts.

Lai veicinātu izpratni par jauno zaudējumu atlīdzības tiesisko regulējumu, kas ietverts APL, kā arī zaudējumu atlīdzības prasījumu tiesisko pamatu, pētījumā detalizēti analizētas attiecīgās APL normas. Turklāt, ņemot vērā, ka indivīda tiesība uz atlīdzinājumu par publisko tiesību subjektu nodarījumiem nav APL jaunievedums, ievērojama uzmanība pētījumā tiek veltīta iepriekšējam zaudējumu atlīdzības tiesiskajam regulējumam un attiecīgajai tiesu praksei.

Ne mazāk svarīga par likumdevēja sniegtajām zaudējumu atlīdzības tiesiskajām garantijām ir efektīvas un īstenojamas zaudējumu atlīdzības sistēmas iedibināšana valstī. Diemžēl gan tiesisku, gan finansiālu, gan faktisku iemeslu dēļ pašreiz zaudējumu atlīdzības praktiskā realizācija nav iespējama. Tikai ar likumprojekta “Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likums”⁵ stāšanās spēkā tiks radīts tiesiskais pamats un noteikta procesuālā kārtība (mehānisms), kādā persona varēs saņemt zaudējumu atlīdzību par iestādes izdotu AA vai FR, ar kuru personai nodarīts materiāls zaudējums vai personisks kaitējums. Ņemot vērā šā tiesību akta projekta nākotnes ietekmi uz indivīda spēju efektīvi īstenot tam Satversmē garantētās tiesības, pētījumā analizētas arī minētā likumprojekta normas. Ievērojama vieta minētajā analizē atvēlēta EP ieteikumiem, kas attiecas uz valsts atbildību, ECT praksei, kā arī ārvalstu attiecīgo normatīvo aktu un tiesu prakses apskatam.

Zaudējumu atlīdzības sistēma, kas pašreiz tiek radīta valstī, savu efektivitātes testu piedzīvos tikai pēc attiecīgo normatīvo tiesību aktu stāšanās spēkā. Attiecīgi – jebkuras pašreiz identificētās sistēmas nepilnības ir tikai prognozējamas un iespējams, ka to radītās sekas nekad neiestāsies. Un otrādi, – pašreiz vēl neapzinātās zaudējumu atlīdzības sistēmas nepilnības var radīt sekas, kas iepriekš nav paredzamas. Šādam riskam pakļauta jebkura jaunradīta, bet praksē vēl nepārbaudīta savstarpēji saistītu normatīvo tiesību aktu sistēma.

---

⁵ Likumprojekts “Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likums” 2004. gada 26. aprīlī tika izskatīts Ministru kabineta komitejas sēdē un akceptēts tālākai virzībai – izskatīšanai Ministru kabinetā (2004. gada 26. aprīļa Ministru kabineta komitejas sēdes protokola Nr. 17, 3.§).

I. VALSTS ATBILDĪBAS JĒDZIENS

Tiesiskā valstī ir jābūt ne tikai normatīvajiem tiesību aktiem, bet arī konkrētam mehānismam, kas paredz, kā indivīds var aizsargāt savas tiesības tajos gadījumos, kad valsts pārvaldes iestādes⁶ darbības vai bezdarbības rezultātā tam tiek nodarīts zaudējums. Tiesību teorijā minētais tiek apzīmēts ar valsts atbildības jēdzienu, kas ietver visus tos prasījumus, ko indivīds var vērst pret valsti.

Ņemot vērā padomju tiesību sistēmas ietekmi uz Latvijas tiesību sistēmu, valsts atbildības institūts Latvijā ir bijis samērā neattīstīts. Līdz APL pieņemšanai skaidri regulēta tikusi valsts atbildība, kas izriet no kriminālprocesuālajām attiecībām. Valsts atbildība par tās pieņemtiem normatīvajiem tiesību aktiem Latvijā – tāpat kā vairumā valstu – nav regulēta vispār. Savukārt valsts atbildība, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, kaut arī regulēta, nav bijusi pilnīga un efektīva.⁷ Ar APL stāšanos spēkā ir ieviests jauns valsts atbildības materiāli tiesiskais un procesuālais regulējums, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām.

---

⁶ Saskaņā ar APL lietotajiem terminiem šajā pētījumā ar iestādi saprot tiesību subjektu (institūciju, struktūrvienību vai amatpersonu), kurai ar normatīvo aktu vai publisko tiesību līgumu piešķirtas noteiktas valsts varas pilnvaras valsts pārvaldes jomā.

⁷ Sk. šā pētījuma 3.1.3. punktu.

II. VALSTS TIEŠĀ UN PASTARPINĀTĀ ATBILDĪBA

Dažu valstu konstitūcijās valsts (valsts pārvaldes iestāžu)⁸ un valsts pārvaldes darbinieku (amatpersonu)⁹ atbildība ir noteikta tieši. Latvijas Republikas Satversmē, līdzīgi kā citu valstu konstitūcijās¹⁰, ikviena cilvēka tiesības uz atbildzinājumu ir formulētas vispārīgi, t. i., skaidri nenosakot, kas atbildīgs par valsts pārvaldes iestādes darbību vai bezdarbību. Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešais teikums nosaka:

*“Nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atbildzinājumu.”*¹¹ Tādējādi šī norma ietver vispārēju garantiju – ja personas tiesības ir tikušas nepamatoti aizskartas, tad, neatkarīgi no tā, kas ir tiesībaizskārums nodarītājs, personai ir tiesības uz atbilstīgu atbildzinājumu. Tomēr zaudējumu atlīdzības gadījumos neapšaubāmi ir svarīgi konstatēt personu, no kuras zaudējumu atlīdzinājums prasāms.

⁸ Vācijas Federatīvās Republikas Pamatlikuma 34. pants (Atbildība par amatpersonas pienākumu pārkāpumu): *“Ja persona, pildot tai uzticētos valsts amata pienākumus, pārkāpj amata pienākumus attiecībā pret trešajām personām, par to atbild valsts vai valsts pārvaldes iestāde, kura nodarbina amatpersonu.”* (Grundgesetz, GG) (German Law Archive) <http://www.iuscomp.org/gla/> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

⁹ Somijas 1999. gada 11. jūnija Konstitūcijas (731/1999) 118. pants (Amatpersonu atbildība): *“Ikvienam, kura tiesības ir tikušas pārkāptas vai valsts pārvaldes darbinieka vai amatpersonas darbības vai bezdarbības rezultātā tam nodarīts zaudējums, ir tiesības prasīt, lai valsts pārvaldes darbinieks vai amatpersona tiktu sodīts un valsts pārvaldes iestāde, darbinieks vai amatpersona atlīdzinātu zaudējumus saskaņā ar speciālā likuma nosacījumiem.”* <http://www.om.fi/21910.htm> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

¹⁰ Rumānijas Republikas 1991. gada 8. decembra Konstitūcijas 48. panta pirmā daļa (Valsts atbildība): *“Jebkurai personai, kuras likumīgo tiesību realizāciju apgrūtina administratīvais akts vai valsts pārvaldes iestādes atteikšanās izskatīt tās iesniegumu likumā noteiktajā termiņā, ir tiesības uz tā tiesību atzīšanu, akta atcelšanu un zaudējuma atlīdzību.”* <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ro00000.html> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

Igaunijas Republikas Konstitūcijas 25. pants (Tiesības uz atlīdzību): *“Ikvienam ir tiesības uz atlīdzību par morālo un materiālo aizskārums, kas radies jebkuras personas prettiesiskas rīcības rezultātā.”* <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/en00000.html> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

Polijas Republikas Konstitūcijas 77. panta pirmā daļa: *“Ikvienam ir tiesības uz atlīdzību par zaudējumu, kas tam nodarīts ar valsts pārvaldes iestādes prettiesisku darbību.”* <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/pl00000.html> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

¹¹ “Latvijas Vēstnesis”, 1993, 43. num.

2.1. Valsts atbildība par tās iestāžu un amatpersonu rīcību

Valsts pārvalde un valsts pārvaldes iestādes nedarbojas pašas par sevi, tās darbojas ar fizisko personu starpniecību. Tādēļ valsts pārvaldes iestādes darbība vai bezdarbība faktiski ir fiziskas personas (amatpersonas, pārvaldes amatpersonas) darbība vai bezdarbība. Tomēr, ņemot vērā amatpersonu statusu, kompetenci un tām piešķirtās pilnvaras realizēt valsts varu, secināms, ka personu darbība valsts pārvaldē, veicot tām deleģētās funkcijas, nevar tikt uzskatīta par personu individuālu vai personisku darbību.¹² Mūsdienās amatpersonu darbība tiek identificēta ar valsts pārvaldes darbību. Tā pamatā ir princips, ka attiecībās starp individu un valsti, kur valsti pārstāv iestāde (amatpersona), valsts kā sākotnējā publisko tiesību juridiska persona pilnībā atbild par tās "aģentu" darbību vai bezdarbību, t. i., izņemot likumā noteiktos gadījumus¹³, valsts pārņem iestādes (amatpersonas) parādu pret individu.¹⁴ Tādējādi indivīda prasījums par amatpersonas darbības (bezdarbības) rezultātā nodarīto zaudējumu tiek vērsti pret valsti – publisko tiesību juridisko personu, kas ir finansiāli patstāvīgāka nekā amatpersona. Turklāt tiek izslēgta iespējama, ka amatpersona, baidoties no varbūtējās personīgās atbildības pret individu, pārāk piesardzīgi pildītu tai uzticētos pienākumus. Vistipiskākās pazīmes, kas liecina par piesardzību un bailēm amata pienākumu izpildē, ir, piemēram, atturēšanās, balsojot koleģiālās lēmējinstīcijās, lēmumu pieņemšanas novilcināšana, ieteikums individam vērsties jautājuma risināšanai citā instīcijā, utt.

Minētais valsts atbildības modelis, kas iedibināts arī Latvijā, ir tā sauktais pastarpinātās vai derivatīvās (latīņu val. – *derivativus*) valsts atbildības modelis. Latvijā tas izriet no vairākiem normatīvajiem tiesību aktiem, piemēram, Valsts pārvaldes iekārtas likuma¹⁵ 5. panta (Publiskas personas atbildība par savām iestādēm), APL 34. panta (Atbildētājs), Ministru kabineta 2002. gada 19. februāra noteikumiem Nr. 72 "Kārtība, kādā

¹² Piemēram, Vācijā 18. un 19. gadsimtā valdīja uzskats par valsts netaisnīga nodarījuma neiespējamību. Ja kāds ierēdnis rīkojās prettiesiski, viņš pārkāpa tam uzticēto valsts tiesiskās rīcības pienākumu. Sekas bija tādas, ka ierēdnis pats atbildēja par savu prettiesisko rīcību. Minētais izrietēja arī no Vācijas Civillikuma 839. panta, kas noteica ierēdņa personisko atbildību. Francs Jozefs Paine. "Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības." Vācijas administratīvā procesa likums. Tiesu namu aģentūra, 2002, 331. lpp.

¹³ Sk. 207. zemsvītras piezīmi.

¹⁴ Tomēr ne visos gadījumos amatpersona ir atbrīvota no personiskās atbildības. Amatpersonas personiska atbildība, t. i., publiskas personas regresa prasība pret amatpersonu, ir paredzēta gadījumos, kad, pildot amata pienākumus, amatpersona ar nodomu vai aiz rupjas neuzmanības ir radījusi mantiskus zaudējumus publiskai personai. (Valsts pārvaldes iekārtas likuma 90. pants).

¹⁵ "Latvijas Vēstnesis", 2002, 94. num.

valsts atbild par valsts aģentūras saistībām¹⁶ un citiem normatīvajiem tiesību aktiem. Tomēr atsevišķi spēkā esošie normatīvie tiesību akti liecina, ka šāda publisko tiesību subjektu atbildības virzība ir tikai beidzamo gadu sasniegums. Vairāki normatīvie tiesību akti vēl joprojām paredz amatpersonu un iestāžu tiešu atbildību par amatpersonu darbību vai bezdarbību publisko tiesību jomā.¹⁷ Lai valsts pārvaldē tiktu vienveidīgi piemēroti valsts atbildības principi, minētie normatīvie akti būtu saskaņojami ar APL un Valsts pārvaldes iekārtas likumu.

2.2. Valsts atbildības robežas

Jau iepriekš minēts, ka valsts kā sākotnējā publisko tiesību juridiskā persona ir atbildīga par tās iestāžu radītajiem zaudējumiem. Tomēr valsts atbildības īpatnība publisko tiesību jomā ir tāda, ka atsevišķos gadījumos valsts atbildība var iestāties ne tikai par tās iestāžu radītajiem zaudējumiem, bet arī par iestāžu uzraudzībā (kontrolē) esošo subjektu, t. i., trešo personu radītajiem zaudējumiem.

Latvijā ir virkne iestāžu, kas īsteno kontroles un uzraudzības funkcijas pār trešajām personām. Turklāt vairākas no tām ir iestādes, kas veic uzraudzības un kontroles funkcijas īpaši riskantos valsts pārvaldes sektoros, kas potenciāli var nest ievērojamus zaudējumus, piemēram, Finanšu un kapitāla tirgus komisija (regulē un pārbauda finanšu un kapitāla tirgu un tā dalībnieku darbību), Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija (uzrauga sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju darbības atbilstību licences nosacījumiem, noteiktām kvalitātes un vides aizsardzības prasībām, tehniskajiem noteikumiem, standartiem), utt. Tādēļ svarīgi noskaidrot, vai visos gadījumos, kad iestāde pienācīgi neveic kontroles un uzraudzības funkcijas, par trešo personu radītajiem zaudējumiem atbild valsts.

Citu valstu tiesu prakse liecina, ka, lai gan valsts atbildība par trešās personas nodarījumiem tiek atzīta, tā nav absolūta un neierobežota. Līdztekus skaidri noteiktiem valsts atbildības ierobežojumiem¹⁸ valsts atbildības apjomu un robežas ir interpretējušas tiesas (sk. 1. piemēru).

¹⁶ "Latvijas Vēstnesis", 2002, 32. num.

¹⁷ Piemēram, likuma "Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" 12. panta otrā daļa paredz regulatora locekļu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanu un regresa prasību pret regulatora locekļiem ("Latvijas Vēstnesis", 2000, 394./395. num.); Operatīvās darbības likuma 29. pants paredz operatīvās darbības subjektu – amatpersonu atbildību ("Latvijas Vēstnesis", 1993, 131. num.); likuma "Par policiju" 27. pants paredz policijas iestādes atbildību tajos gadījumos, ja policijas darbinieks ir pārkāpis personu tiesības un aizskāris to likumīgās intereses ("Ziņotājs", 1991, 31. num.).

¹⁸ Sk. šā pētījuma 7.2.1. punktu "Atsevišķu iestāžu aizsardzība".

1. piemērs.

Citu valstu tiesu prakse attiecībā uz valsts atbildību par trešo personu radītajiem zaudējumiem.

Apvienotajā Karalistē tiesas ir atzinušas, ka, lai gan saskaņā ar likumu dažādu nozaru iestādēm ir noteiktas nozares uzraudzības un kontroles funkcijas, tomēr, īstenojot minētās funkcijas, iestāde neveic personu vai komercsabiedrību ikdienas uzraudzību (angļu val. – *day-to-day supervision*). Tādēļ šādos gadījumos valsts atbildība neiestājas.¹⁹

No minētā secināms, ka tikai no turpmākās tiesu prakses ir atkarīgs, cik tālu Latvijā sniegtais valsts atbildība publisko tiesību jomā par trešo personu nodarījumiem: vai tā izslēgs trešo personu nodarījumus, vai arī valsts atbildība par trešo personu nodarījumiem pastāvēs. Šajā kontekstā iestādēm un administratīvajām tiesām, kas izskatīs zaudējumu atlīdzības prasījumus pret valsti par trešo personu nodarījumiem, īpaša uzmanība jāvērs uz zaudējumu atlīdzības tiesisko pamatu, jo īpaši, – uz cēloņsakarību starp publisko tiesību subjekta darbību vai bezdarbību un trešās personas nodarīto zaudējumu (sk. šā pētījuma 5.4. punktu).

2.3. Tiesu prakse pirms APL stāšanās spēkā

Analizētā tiesu prakse pirms APL stāšanās spēkā liecina, ka, konstatējot iestādes darbinieka prettiesisku rīcību publisko tiesību jomā, tiesas pēc analogijas ir piemērojušas civiltiesību normas²⁰ un attiecīgi konstatējušas iestādes atbildību.

2. piemērs.

Par Tieslietu ministrijas atbildību, ja tiesu izpildītājs rīkojies pretēji likuma noteikumiem.

Ar Rīgas apgabaltiesas 1997. gada 21. oktobra spriedumu tika apmierināta a/s “Latvijas Gāze” filiāles “Rīgas Gāze” prasība pret Rīgas pilsētas pašvaldības uzņēmumu “Viesturdārzs” par zaudējumu piedziņu Ls 32 208,49 apmērā. Rīgas Ziemeļu rajona Tiesu izpildītāju kantora tiesu izpildītājs no

¹⁹ Lewis, Clive. “Judicial Remedies in Public Law.” *Second ed. Sweet & Maxwell, London, 2000, 14.–39. lpp.*

²⁰ Juridiskās personas atbildība par tās darbiniekiem noteikta CL 1638. pantā un 1782. pantā.

minētās summas pārskaitīja a/s “Latvijas Gāze” tikai Ls 2908, pārējo summu bez jebkāda likumīga pamata pārskaitot a/s “Latvijas Industriālā banka”.

Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Civillietu tiesu palāta atzina, ka Tieslietu ministrija nav pievērsusi vajadzīgo uzmanību darbinieku izvēlei, tāpēc Tieslietu ministrijai – atbilstoši CL 1782. panta nosacījumiem – jāatbild par zaudējumiem, ko darbinieks nodarījis trešajai personai. Turklāt Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Civillietu tiesu palāta konstatējusi, ka tiesu izpildītājs rīkojies pretēji likuma noteikumiem, tāpēc par zaudējumu nodarīšanu ir atbildīga Tieslietu ministrija.²¹

Minētajā lietā Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts nepārprotami norādīja:

“Darbinieki sastāda juridiskas personas personālo substrātu, un tāpēc darbinieku darbības ir pašas juridiskās personas darbības. Juridiskai personai rūpīgi jāizvēlas darbinieki un jāatlīdzina kaitējums, kas nodarīts darbinieka nepareizas rīcības dēļ, izpildot savus darba (dienesta) pienākumus. I./ Civillikuma 1782. panta izpratnē – ja juridiskās personas darbinieki izrādās nespējīgi uzlikto pienākumu izpildei, I./ tad par zaudējumiem atbild juridiskā persona.”²²

Turklāt, kā atzinis Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts citā lietā, CL 1782. panta piemērošana²³ izslēdz CL 1779. panta piemērošanu²⁴, jo – atbilstoši 1779. pantam – zaudējumi jāatlīdzina tiešajam zaudējumu nodarītājam²⁵.

Tomēr ir pieejami arī tiesu prakses materiāli, kas liecina, ka nereti civiltiesību normu piemērošana, nosakot publisko tiesību subjektu atbildību, novedusi pie publisko tiesību

²¹ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC–189. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 267. lpp.

²² Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC–189. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 271. lpp.

²³ CL 1782. pants noteic: “Ja kāds nepieņēmis vajadzīgo uzmanību, izvēloties kalpotājus un citus darbiniekus, un nepārliciecinās papriekš par viņu spējam un nodarību izpildīt viņiem uzliekamus pienākumus, tad viņš atbild par zaudējumiem, ko viņi ar to nodarījuši trešajai personai.”

²⁴ CL 1779. pants noteic: “Katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis.”

²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC–55. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 245. lpp.

principiem neatbilstošas un pretrunīgas interpretācijas. Nosakot iestādes atbildību, tiesas ir šauri interpretējušas tiesību normas, un rezultātā iestādes atbildība par tās darbinieku rīcību neiestājās.

3. piemērs.

VZD Lielrīgas reģionālās nodaļas darbinieka rīcība nav pamats juridiskās personas civiltiesiskai atbildībai.

Ar Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 1998. gada 9. jūnija spriedumu Rolanda M. labā no Jurija A. piedzīti Ls 11 166,55. Pamatojoties uz tiesas lēmumu par aresta noteikšanu Jurijam A. piederošajai mantai, tajā skaitā dzīvoklim, 1998. gada 26. janvārī tiesu izpildītāju kantoris nosūtīja Valsts zemes dienesta (VZD) Rīgas pilsētas nodaļas Nekustamā īpašuma vērtēšanas birojam aizliegumu minētā dzīvokļa īpašuma pārreģistrācijai.

1998. gada 2. decembrī, pamatojoties uz pirkuma līgumu, VZD Rīgas pilsētas nodaļas kadastra reģistrā uz minēto dzīvokli tiek nostiprinātas īpašuma tiesības Andrejam D., kurš tālāk dzīvokli pārdod Zlatai K.

Rolands M. 2001. gada 31. janvārī izvirzījis prasību tiesā pret VZD Lielrīgas reģionālo nodaļu par zaudējumu piedziņu, norādot, ka atbildētāja nolaidīgās un bezatbildīgās rīcības dēļ, neizpildot savus pienākumus par atsavināšanas reģistrācijas aizliegumu, Rolandam M. nodarīti zaudējumi, jo atbildētājs padarījis neiespējamu piedziņas vēršanu pret Jurija A. dzīvokli.

Minētājā lietā Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts norādīja:

“Juridiskās personas civiltiesiskā atbildība paredzēta likumā noteiktajos gadījumos un pie nosacījuma, ka konstatēta juridiskās personas vaina. Tiesa konstatējusi, ka atbildētāja darbinieku rīcība, datorā neievadot pilnīgu informāciju, pati par sevi nav pamats juridiskās personas civiltiesiskai atbildībai.”²⁶

Tādējādi indivīda prasība pret Valsts zemes dienesta Lielrīgas reģionālo nodaļu par zaudējumu piedziņu tika noraidīta.

Līdzīgi Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts spriedis citā lietā (sk. 4. piemēru).

²⁶ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC-419. Npublicēts, 2002.

4. piemērs.

Darbinieka sastādīta nepareiza satūra izziņa nav VZD Lielrīgas reģionālās nodaļas atbildības pamats.

Kredīta līgums, kas noslēgts starp a/s “Latvijas tirdzniecības banka” un SIA “Korporācija *Tempel*”, tika nodrošināts ar ķīlas līgumu. Nekustamā īpašuma ķīla – dzīvoklis – tika reģistrēts Valsts zemes dienesta (VZD) Rīgas pilsētas nodaļas Nekustamā īpašuma vērtēšanas birojā.

Tā kā SIA “Korporācija *Tempel*” kredītu neatmaksāja, a/s “Latvijas tirdzniecības banka” vērsās tiesā ar pieteikumu par saistību bezstrīdus izpildīšanu. Tomēr tiesas nolēmums netika izpildīts, jo bija konstatēts, ka parādnieka – SIA “Korporācija *Tempel*” – ieķīlātais dzīvoklis jau pārdots citu parādsaistību apmierināšanai. A/s “Latvijas Tirdzniecības banka” vērsās tiesā ar prasību pret VZD Lielrīgas reģionālo nodaļu par zaudējumu atlīdzību. Prasība tika izvirzīta, pamatojoties uz CL 1636., 1641. un 1645. pantu, norādot, ka, ņemot vērā atbildētāja izdoto izziņu, kurā nebija atzīmes par ķīlu, tiesu izpildītājam bija iespējams nodot izsolē dzīvokli, kas bija ieķīlāts par labu a/s “Latvijas tirdzniecības banka”.²⁷

Minētajā lietā Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts norādīja:

“Konkrētā gadījumā kā prasības pamats norādīts darbinieka sastādīta nepareiza satūra izziņa, kas pati par sevi nav juridiskās personas atbildības pamats. Prasība motivēta ar to, ka ir konstatēta darbinieka vaina. I./ Prasības pamatojumā nav norādīts, kā izpaužas juridiskās personas vaina zaudējumu nodarīšanā un atbildētāja kā juridiskās personas atbildības pamats. Uz šā pamata celtā prasība pamatoti noraidīta, jo tiesa nav konstatējusi atbildētāja kā juridiskās personas vainu, kas ir civiltiesiskās atbildības priekšnoteikums (CL 1635. pants). Juridiskā persona neatbild par kaitejumu visos gadījumos, bet gan likumā paredzētajos gadījumos un pie nosacījuma, ja ir konstatēta tās vaina.”²⁸

Arī citā spriedumā tiesa šauri un formāli tulkojusi CL 1782. pantu (sk. 5. piemēru).

²⁷ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC-434. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 281. lpp.

²⁸ Turpat, 284. lpp.

5. piemērs.

Tieslietu ministrija nav atbildīga par tiesu izpildītāja darbību, jo pieņēmusi to darbā, nepārkāpjot likuma noteikumus.

Ar Latvijas Saimnieciskās tiesas 1995. gada 6. oktobra spriedumu no SIA "B" par labu bankai piedzīti Ls 101 866,20 un ar lietas izskatīšanu saistītie izdevumi.

Sprieduma izpildes kārtībā Rīgas Centra rajona tiesu izpildītāja aprakstīja SIA "B" piederošās bankas akcijas un pārdeva tās SIA "R", rēķinot Ls 47,87 par vienu akciju.

2001. gada 21. februārī SIA "B" izvirzījusi tiesā prasību pret LR Tieslietu ministriju, norādot, ka Rīgas Centra rajona tiesu izpildītāja, pārkāpjot Latvijas CPK 381. pantu, patvaļīgi noteikusi SIA "B" piederošo akciju pārdošanas cenu, ņemot vērā vienīgi paša kreditora aprēķināto akciju vērtību. Savu prasījumu SIA "B" pamato ar CL 1782. pantu, kas noteic, ka, ja kāds nepievērš vajadzīgo uzmanību, izvēloties darbiniekus, un nepārliecinās pāpriekš par viņu spējām un noderību izpildīt viņiem uzliekamajos pienākumos, tad viņš atbild par zaudējumiem, ko viņi ar to nodarījuši trešajai personai.²⁹

Minētajā lietā Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts norādījis:

"Apelācijas instances tiesa nav konstatējusi, ka Tieslietu ministrija, pieņemot darbā par tiesu izpildītāju I. L., būtu pārkāpusi likuma "Par tiesu varu" 109. panta otrās un trešās daļas noteikumus."

Tādējādi Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts nosprieda prasītāja SIA "B" kasācijas sūdzību noraidīt.

No minētā sprieduma izriet, ka CL 1782. pants piemērojams un juridiskās personas – valsts pārvaldes iestādes – atbildība iestājas tikai tad, ja tā, pieņemot darbā darbinieku, nav pievērsusi vajadzīgo uzmanību viņa spējām un noderībai izpildīt tam uzdotos pienākumus. Ja iestāde pievērsusi pienācīgu uzmanību, izvēloties savu darbinieku, tā

²⁹ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC-78. Npublicēts, 2003.

neatbild par darbinieka prettiesisku rīcību, viņam pildot amata pienākumus. Šādai tiesas interpretācijai nevar piekrist, jo tai nav loģikas. Jāpatur prātā, ka neatkarīgi no tā, vai iestāde ir pievērsusi pienācīgu uzmanību, izvēloties savus darbiniekus vai nav, darbinieks savas publiski tiesiskās funkcijas veic iestādes uzdevumā. Tādēļ iestāde pilnā mērā atbild arī par savu darbinieku darbībām vai bezdarbību, kuru izvēlei tā pievērsusi vajadzīgo uzmanību.

III. VALSTS ATBILDĪBA PRIVĀTO UN PUBLISKO TIESĪBU JOMĀ

Valsts kā privāto tiesību subjekta atbildība ir saprotama. Valsts rikojas kā privāto tiesību subjekts, kad tā slēdz pirkuma, pakalpojumu vai cita veida civiltiesiskos līgumus vai atbild par nodarītajiem zaudējumiem. Šādos gadījumos gan valsts, gan otra darījuma puse ir līdztiesīgi dalībnieki, atšķirībā no publiskajām tiesībām, kur indivīds ir pakļauts valstij. Privāttiesiskajos darījumos valsts intereses netiek aizstāvētas vairāk nekā fiziskas vai juridiskas personas intereses.³⁰

Valsts kā privāttiesību subjekta atbildībai un valsts kā publisko tiesību subjekta atbildībai piemērojamas dažādas materiālās un procesuālās tiesību normas. Tādēļ, no indivīda viedokļa raugoties, ir svarīgi nošķirt šos divus valsts atbildības veidus. Ir radīts liels skaits tā saukto nošķiršanas teoriju, tomēr neviena no tām nav nākusi klajā ar pārliecinātiem norobežošanas kritērijiem.³¹ Attiecīgi praksē nav iespējams pilnīgi precīzi noteikt, kādos gadījumos valsts darbojas privāto tiesību jomā un kādos – publisko tiesību jomā.

Likumdevējs Latvijā ir definējis publisko personu darbību privāttiesību jomā³², tādējādi visas pārējās publisko personu darbības uzskatot par darbībām publisko tiesību sfērā. Tomēr, neņemot vērā sniegto definīciju, praksē iespējams saskarties ar problēmu noteikt valsts atbildības veidu, jo īpaši tas attiecas uz gadījumiem, kad privāto tiesību juridiskās personas veic gan privāttiesiskas funkcijas, gan publiski tiesiskas funkcijas. Piemēram,

³⁰ Briede J. "Publiskās un privātās tiesības. Mūsdienu tiesību teorijas atziņas". Rīga, 1999, 46.–47. lpp.

³¹ Paine Francs Jozefs. "Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības. Vācijas administratīvā procesa likums". Tiesu namu aģentūra, 2002, 34.–37. lpp.

³² Valsts pārvaldes iekārtas likuma 87. pants (Pamatnoteikumi publiskas personas darbībai privāto tiesību jomā):

1. *Publiska persona privāto tiesību jomā darbojas šādos gadījumos:*
  - 1) *veicot darījumus, kas nepieciešami tās darbības nodrošināšanai;*
  - 2) *sniedzot publiskos pakalpojumus;*
  - 3) *veicot komercdarbību. (88. pants.)*

VAS “Latvenergo” veic komercdarbību – sniedz viesnīcu pakalpojumus, un, ja indivīdam tiks nodarīts zaudējums, kas radies, veicot minēto komercdarbību, iestāsies VAS “Latvenergo” kā jebkura cita privāto tiesību subjekta atbildība saskaņā ar privāttiesību normām. Turpretī tad, ja indivīdam tiks nodarīts zaudējums sakarā ar to, ka VAS “Latvenergo” būs nolaidīgi veikusi elektroaizsargcimdu elektrisko testēšanu (VAS “Latvenergo” ir pilnvarota to darīt saskaņā ar Ministru kabineta 2001. gada 10. janvāra rīkojumu Nr. 17 “Par elektroaizsargcimdu elektriskās testēšanas institūcijas pilnvarošanu”), par VAS “Latvenergo” nodarījumu, iespējams, atbildēs valsts ar saviem budžeta līdzekļiem. Tādējādi, ņemot vērā VAS “Latvenergo” veikto funkciju dabu, var iestāties vai nu VAS “Latvenergo” kā privāto tiesību subjekta atbildība, vai valsts atbildība.

Kā atzīts EP rekomendācijā “Par valsts atbildību”³³, nosakot valsts atbildību, iestādes veidam (privāttiesību subjekts vai publisko tiesību subjekts) nav nekādas nozīmes. Arī privātpersona var pildīt valsts pārvaldes funkcijas, piemēram, publiska persona slēdz ar privātpersonu līgumu par tādu pārvaldes uzdevumu deleģēšanu, kas ietver pārvaldes lēmumu pieņemšanu. Tādēļ svarīgi koncentrēties nevis uz iestādes veidu, bet gan konstatēt un analizēt, kādas funkcijas iestāde (privātpersona) veic.

Kā liecina iepriekš minētais piemērs ar VAS “Latvenergo”, arī privāto tiesību subjekti var veikt gan privāttiesiskas, gan publiski tiesiskas funkcijas. Turklāt iespējami gadījumi, kad vienā procesā iesaistītu dažādu subjektu darbībām ir gan privāttiesisks, gan publiski tiesisks raksturs. Šajās sarežģītajās situācijās indivīdam ir grūti orientēties, jo trūkst izpratnes un zināšanu par valsts pārvaldes funkcionēšanu. Tādēļ, lai to veicinātu, indivīdi būtu saprotamā veidā jāinformē par valsts pārvaldes darbības pamatfunkcijām. Tādējādi ne tikai palielināsies sabiedrības izpratne par valsts pārvaldes darbību un indivīdu tiesībām attiecībā ar valsti, bet arī tiks praksē realizēts viens no atvērtas valsts pārvaldes principiem – informēšanas princips.

3.1. Valsts atbildības veidi publisko tiesību jomā

Šā pētījuma priekšmets nav valsts atbildība privāto tiesību jomā, tādēļ turpmāk tiek aplūkoti tikai valsts atbildības veidi publisko tiesību sfērā, t. i., valsts ārpuslīgumiskā jeb deliktu atbildība (latīņu val. – *delictum*; angļu val. – *tort liability*)³⁴.

³³ EP rekomendācija Nr. R (84) 15 “Par valsts atbildību” (*The administration and you. A handbook*), Council of Europe Publishing, Council of Europe. 1996, 407. lpp.

³⁴ Zaudējumu rašanās cēlonis var būt gan līguma pārkāpums, gan delikts (latīņu val. – *delictum*). Delikts ir pati par sevi neatļauta, prettiesiska darbība. Neatļauta darbība (bezdarbība) plašākajā nozīmē ir katra darbība, ko aizliedz likums, t. i., ar šādu darbību (bezdarbību) tiek aizskartas citu personu tiesības un intereses.

Valsts kā publisko tiesību subjekta atbildība iestājas trīs gadījumos, un tādējādi izšķir trīs valsts atbildības veidus:

- valsts atbildību, kas izriet no kriminālprocesuālajām tiesībām;
- valsts atbildību par tās pieņemtajiem normatīvajiem tiesību aktiem;
- valsts atbildību, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām.

Turpmāk sīkāk par katru no šiem valsts atbildības veidiem.

3.1.1. Valsts atbildība, kas izriet no kriminālprocesuālajām tiesībām

Valsts atbildība, kas izriet kriminālprocesuālajām tiesībām, izriet no speciālās normas, proti, no likuma “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu.”³⁵ Saskaņā ar minētā likuma 1. pantu valsts atbild par zaudējumiem, kas, izziņas iestādei, prokuratūrai vai tiesai pildot dienesta pienākumus, nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā ir nodarīti fiziskajām personām. Tādējādi nacionālajā tiesību aktā tiek iedzīvināta 1950. gada 4. novembra Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5. panta piektā daļa un 7. protokola 3. pants.³⁶

Saskaņā ar minēto likumu ir noteikta vienkāršota zaudējumu atlīdzināšanas kārtība – zaudējumus atlīdzina nevis tiesas ceļā, bet administratīvā kārtā, un, proti, likumā minētajām personām kompensācijas saņemšanai jāvēršas Tieslietu ministrijā (ja persona attaisnota vai krimināllieta izbeigta saskaņā ar tiesas nolēmumu vai arī izbeigta administratīvā lieta) vai Ģenerālprokuratūrā (ja krimināllieta izbeigta pirmstiesas izmeklēšanas stadijā). Likumā ir noteikts arī mantisko un nemantisko zaudējumu atlīdzināšanas apmērs. Tomēr svarīgi atcerēties, ka Tieslietu ministrijas un Ģenerālprokuratūras attiecīgo amatpersonu pieņemtos lēmumus par atteikumu pilnīgi vai daļēji apmierināt indivīda lūgumu par zaudējumu atlīdzināšanu var pārsūdzēt tiesā APL noteiktajā kārtībā. No sacītā izriet, ka atlīdzināmo zaudējumu apmērs un zaudējumu atlīdzināšanas kārtība par izziņas iestāžu, prokuratūras vai tiesas nelikumīgu vai nepamatotu rīcību atšķiras no zaudējumu atlīdzināšanas kārtības par valsts pārvaldes iestāžu nodarījumiem. Tomēr šajā sakarā kompetento iestāžu pieņemto lēmumu pārsūdzēšanas kārtība ir tāda

³⁵ “Latvijas Vēstnesis”, 1998, 176./178. num.

³⁶ Likums “Par 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11. protokolu”. “Latvijas Vēstnesis”, 1997, 143. num.

pati, kā pārsūdzot jebkuru valsts pārvaldes iestādes pieņemtu lēmumu, t. i., APL noteiktajā kārtībā.

Likums “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” un uz tā pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi “Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība”³⁷ pagaidām ir vienīgie spēkā esošie normatīvie tiesību akti, kuros skaidri noteiktas indivīda tiesības saņemt atlīdzinājumu par zaudējumu, kas tam nodarīts, un izklāstīts mehānisms, kā to izdarīt. Turklāt jau no likuma spēkā stāšanās brīža – 1998. gada 1. septembra – valsts budžetā ik gadu tiek paredzēti līdzekļi šā likuma izpildei.³⁸

3.1.2. Valsts atbildība par normatīvajiem tiesību aktiem

Nav retums, ka Satversmes tiesā vienlaikus ar pieteikumu par lietas ierosināšanu un normatīvā akta apstrīdēšanu tiek prasīta zaudējumu atlīdzība par sekām, ko normatīvais akts radījis. Vai valstij būtu jāatbild par sekām, ko radījis normatīvais tiesību akts, un vai Latvijas tiesību aktos ir paredzēta šā valsts atbildības veida materiāltiesiskie jeb prasījumu nodibinošie aspekti, par to turpmāk.

Lai konstatētu, ka indivīda tiesību aizskārums ir cēlies no tiesību akta, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam), vispirms jākonstatē konkrētā normatīvā tiesību akta neatbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normai (aktam) un tad – normatīvā tiesību akta radīto sekū tiešā ietekme uz indivīdu, kā arī saikne starp par neatbilstīgu atzīto normatīvo tiesību aktu un sekām, ko tas radījis (zaudējums). Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 16. pantu (Satversmes tiesā izskatāmās lietas)³⁹, Satversmes tiesa var konstatēt normatīvā tiesību akta neatbilstību augstāka juridiska spēka tiesību aktam, t. i., atzīt tā prettiesiskumu. Arī Satversmes tiesas likuma 31. panta (Satversmes tiesas sprieduma saturs) 10. punkts norāda, ka Satversmes tiesas kompetence ir konstatēt tiesību aktu tiesiskumu vai prettiesiskumu, nevis akta radītās sekas uz indivīdu vai indivīdu grupu, kas varētu būt par pamatu zaudējumu atlīdzības prasībai.

³⁷ Ministru kabineta 1998. gada 31. augusta noteikumi Nr. 327 “Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība”. “Latvijas Vēstnesis”, 1998, 249./250. num.

³⁸ Zaudējumu atlīdzības izmaksām 2002. gadā tika paredzēti Ls 46 296; 2003. gadā mazāk – Ls 30 000.

³⁹ Satversmes tiesas likums. “Latvijas Vēstnesis”, 1996, 103. num.

Tādējādi secināms, ka normatīvā tiesību akta atzišana par prettiesisku pati par sevi nenodibina indivīda tiesību zaudējumu atlīdzības prasībai pret valsti, un savas likumīgās tiesības un intereses indivīdam jāaizstāv vispārējās jurisdikcijas tiesā.⁴⁰ Turklāt vispārējās jurisdikcijas tiesā būtu arī prasāma zaudējumu atlīdzība par izdevumiem, kas indivīdam radušies sakarā ar lietas ierosināšanu Satversmes tiesā (piemēram, izdevumi advokāta palīdzības apmaksai vai fiziskās personas pārstāvim), jo, pretēji Civilprocesa likumā⁴¹ un APL⁴² noteiktajam, Satversmes tiesas likums neparedz indivīdam iespēju saņemt atlīdzību par minētajiem izdevumiem. Paradoksāli, – valsts kļūdās, pieņemot prettiesisku normatīvo tiesību aktu, bet indivīdam nav juridiska pamata, lai prasītu atlīdzību par zaudējumiem, kas tam radušies sakarā ar normatīvā tiesību akta apstrīdēšanu un atzišanu par spēkā neesošu.

Teorētiski gan pastāv iespēja, ka indivīds, pamatojoties uz Satversmes 92. panta trešo teikumu, – “*Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu*” – varētu vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par zaudējumu atlīdzību, kas nodarīti ar prettiesisku normatīvu tiesību aktu. Arī Satversmes tiesa ir norādījusi:

*“Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertā tiesību norma ir piemērojama tieši un nepastarpināti, šī norma neparedz, ka tās konkretizēšanai nepieciešams īpašs likums. Šāda likuma neesamība nevar būt iemesls atteikumam pieņemt tiesā indivīda prasību par atlīdzinājuma piedziņu. Ja iesniedzējs uzskata, ka viņa tiesības ir nepamatoti aizskartas, viņš, atsaucoties uz Satversmes 92. panta trešo teikumu, ir tiesīgs griezties vispārējās jurisdikcijas tiesā ar prasību par atbilstīga atlīdzinājuma piedziņu.”*⁴³

Faktu, ka konkretizējoša likuma trūkums indivīda tiesību aizskārums gadījumā nav šķērslis prasības pieņemšanai un apmierināšanai tiesā, apliecina vispārējās jurisdikcijas tiesu

⁴⁰ Šeit gan jāpiemin, ka normatīvā tiesību akta atzišana par prettiesisku neizslēdz indivīda tiesību, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 11. sadaļas 59. nodaļu un APL 7. sadaļas 39. nodaļu, ierosināt lietas jaunu izskatīšanu tiesā sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem.

⁴¹ Civilprocesa likuma 44. panta otrā daļa. “Latvijas Vēstnesis”, 1988, 326./330. num.

⁴² APL 18. panta ceturtnā daļa.

⁴³ Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2001–07–0103 “Par likuma “Par ziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” 2. panta un Ministru kabineta 1998. gada 31. augusta noteikumu Nr. 327 “Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība” 3. punkta 1. apakšpunkta atbilstību Satversmes 91. un 92. pantam”.

prakse.⁴⁴ Tomēr zaudējuma atlīdzības prasības, pamatojoties uz konstitucionālo tiesību normu vispārējās jurisdikcijas tiesās, ir retums.

Arī citu valstu pieredze liecina, ka prasības par prettiesiska normatīva tiesību akta radītajiem zaudējumiem drīzāk ir retums nekā prakse, kaut gan ir valstis, kurās indivīds ir tiesīgs prasīt zaudējumu atlīdzību, kas radušies prettiesiska normatīva tiesību akta rezultātā (sk. 6. piemēru).

6. piemērs.

Atlīdzības tiesiskais pamats par zaudējumiem sakarā ar prettiesisku normatīvo tiesību aktu.

Pamatojoties uz 2001. gada 2. maija Igaunijas Valsts atbildības likuma⁴⁵ 14. pantu, persona ir tiesīga prasīt atlīdzību par zaudējumiem, kas nodarīti ar tiesību aktu, ja personas tiesības ir ievērojami (angļu val. – *substantially, materially*) pārkāptas un Augstākā Tiesa⁴⁶ ir atcēlusi attiecīgo likuma normu vai pasludinājusi to par antikonstitucionālu.

Minētajām personas tiesībām ir noteikti divi ierobežojumi. **Pirmkārt**, persona nav tiesīga prasīt atlīdzību par zaudējumiem, kas nodarīti ar tiesību aktu, ja tie konstatēti pirms Igaunijas Republikas Konstitūcijas stāšanās spēkā.⁴⁷ **Otrkārt**, nosakot valsts atbildību par prettiesisku tiesību aktu, vienlaikus likumā ietverts ierobežojums, ka, ja tiesību akta piemērošanas rezultātā nav gūta peļņa vai tādējādi nodarīts nemantisks zaudējums (morālais kaitējums) un zaudējums, ko radījis šis tiesību akts vai atteikšanās izdot tiesību aktu, tiek atlīdzināts tikai saskaņā ar speciālu likumu.⁴⁸

Kaut arī Valsts atbildības likums Igaunijā ir spēkā neilgu laiku, Igaunijā jau ir bijis viens gadījums, kad indivīds iesniedzis prasību tiesā par zaudējumu atlīdzību, kas tam nodarīti ar normatīvo tiesību aktu (sk. 7. piemēru).

⁴⁴ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr. CA-711/2. "Cilvēktiesību Žurnāls", 1997, 5. num., 87.–90. lpp.

⁴⁵ Igaunijas Republikas Valsts atbildības likums (*State Liability Act*), spēkā no 2002. gada 1. janvāra. <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

⁴⁶ Augstākā Tiesa Igaunijā veic Konstitucionālās tiesas funkcijas.

⁴⁷ Spēkā no 1992. gada 28. jūnija.

⁴⁸ Valsts atbildības likuma 14. panta otrā daļa.

7. piemērs.

Prasība par zaudējumu atlīdzību, pamatojoties uz Igaunijas Valsts atbildības likumu.

Igaunijas Republikas Augstākā Tiesa pasludinājusi par Konstitūcijai neatbilstošiem Igaunijas finanšu ministra izdotos noteikumus par procentu maksājumiem, kas veicami, ja nav laikā nomaksāti nodokļi. Tiesa secināja, ka finanšu ministrs nav tiesīgs izdot attiecīgus noteikumus un ka procentu maksājumi, kas veicami laikā nenomaksātu nodokļu dēļ, nosakāmi Nodokļu likumā. Tas nozīmē, ka jebkurai personai ir tiesisks pamats prasīt atlīdzināt zaudējumus, kas radušies, piemērojot prettiesisku normatīvu tiesību aktu (finanšu ministra noteikumus) laika posmā no finanšu ministra noteikumu izdošanas brīža līdz Augstākās Tiesas sprieduma pasludināšanas dienai.⁵⁰

Pamatojoties uz Valsts atbildības likuma 14. panta pirmo daļu, SIA *Põltsamaa Põllumajand* vērsās tiesā ar prasību par zaudējumu atlīdzību.

Arī Eiropas Kopienas (EK) atbildība atsevišķos gadījumos ietver atbildību par prettiesiskiem tiesību aktiem.⁵⁰ Tā dibināta un izriet no EK dibināšanas līguma 288. panta (bij. 215. panta) otrās daļas.⁵¹ Tomēr Eiropas Tiesa (ET)⁵² ir atzinusi – fakts, ka tiesību akts tiek atzīts par spēkā neesošu, pats par sevi nav pietiekams, lai kopienai iestātos

⁴⁹ Igaunijas Republikas Augstākās Tiesas 2002. gada 5. novembra spriedums lietā Nr. 3–4–1–8–02 “Tallinas Administratīvās tiesas prasība par Nodokļu likuma 28. (4.) § (redakcija, kas spēkā līdz 1996. gada 11. maijam un no 1996. gada 12. maija līdz 2002. gada 30. jūnijam) un finanšu ministra noteikumu, kas izdoti, pamatojoties uz Nodokļu likumu, konstitucionalitāti”. Ar sprieduma tekstu angļu valodā var iepazīties Igaunijas Republikas Augstākās Tiesas mājas lapā <http://www.nc.ee/english> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

⁵⁰ ET praksē ir bijušas prasības arī par zaudējumu atlīdzību par tiesiskiem tiesību aktiem, bet tās visas ir tikušas noraidītas, piemēram, lieta Nr. T–184/95 *Dorsch Consult Ingenieuresellschaft mbH v. Council (Gulf War Case)* (1989).

⁵¹ EK dibināšanas līguma 288. (bij. 215.) panta otrā daļa noteic: “Ja pastāv tādas saistības, kas nav līgumsaistības, kopiena, saskaņā ar vispārējiem tiesību principiem, kas kopīgi visu dalībvalstu tiesību sistēmām, atlīdzina jebkādu kaitējumu, ko nodarījušas kopienas iestādes vai to darbinieki, pildot savus pienākumus.” Savukārt EK dibināšanas līguma 235. (bij. 178.) pants nosaka: “(Eiropas) Tiesas jurisdikcijā ir strīdi par zaudējumu atlīdzību, ko paredz 288. (215.) panta otrā daļa.”

⁵² Ar ET šajā pētījumā tiek apzīmēta un saprasta EK tiesa Luksemburgā (*European Court of Justice*).

ārpuslīgumiskā atbildība par indivīdam radītajiem zaudējumiem, – saskaņā ar EK dibināšanas līguma 215. panta otro daļu.⁵³ Jau 1971. gadā ET atzinusi:

*“Gadījumā, kad tiesību normas attiecas uz ekonomiska rakstura politiku, kopienai saskaņā ar līguma 215. panta otrās daļas noteikumiem neiestājas ārpuslīgumiskā atbildība par zaudējumiem, ko indivīdi cietuši minētā tiesību akta rezultātā, ja vien nav noticis tāda augstāka likuma ārkārtējs pārkāpums, kas aizsargā indivīdu.”*⁵⁴

Tādējādi ET ir atzinusi, ka, pieņemot tiesību normu vispārējās (sabiedrības) interesēs, kura var ietekmēt indivīda atsevišķās intereses, likumdevējs nevar tikt ierobežots ar nākotnē iespējamām zaudējumu atlīdzības prasībām.⁵⁵ Tādēļ pat tajos gadījumos, kad normatīvais tiesību akts paredz valsts atbildību par prettiesisku normatīvo tiesību aktu, tiesu praksē tā tiek ierobežota.

3.1.3. Valsts atbildība, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām

Valsts atbildība, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, ir šā pētījuma priekšmets, un tai pētījumā atvēlēta lielākā daļa. Lai labāk izprastu jauninājumus un priekšrocības, ko indivīdam piedāvā APL, ir vērts ieskatīties vēl tik nesenaajā pagātnē, kad valsts atbildību, kas izrietēja no administratīvi tiesiskajām attiecībām, noteica cits normatīvais regulējums⁵⁶.

No materiālo tiesību normu viedokļa raugoties, atlīdzināšanas pienākums par valsts pārvaldes iestādes, pašvaldības vai amatpersonas radītajiem zaudējumiem bija un vēl joprojām ir paredzēts vairākos spēkā esošos likumos, piemēram, likumā “Par uzņēmējdarbību”⁵⁷,

⁵³ Apvienotās lietas Nr. 83 un 94/76, 4, 15 un 40/77 “*Bayerische HNL Vermehrungsbetriebe GmbH & Co. KG* un citi pret EK Padomi un Komisiju” 4. rindkopa.

⁵⁴ Lieta Nr. C-5/71 *Aktien-Zuckerfabrick Schoppenstedt v. Council* 3. rindkopa.

⁵⁵ Apvienotās lietas Nr. 83 and 94/76, 4, 15 un 40/77 “*Bayerische HNL Vermehrungsbetriebe GmbH & Co. KG* un citi pret EK Padomi un Komisiju”, 5. rindkopa.

⁵⁶ Līdz 2004. gada 1. februārim, kad stājās spēkā APL, saskaņā ar Civilprocesa likuma pārejas noteikumu 1. punktu, tiesvedību lietās, kas rodas no administratīvi tiesiskajām attiecībām, regulēja Civilprocesa likuma vispārīgie noteikumi un 1963. gada 27. decembrī pieņemtā Latvijas Civilprocesa kodeksa 22, 23, 23A, 24, 24A un 25. nodaļa.

⁵⁷ 29. pants. Uzņēmēju un uzņēmumu tiesību garantijas:
“Zaudējumus, ko uzņēmējs vai uzņēmums cietis valsts vai pašvaldības institūcijas aktu vai rīkojumu izpildes rezultātā, atlīdzina attiecīgi no valsts vai pašvaldības budžeta. Strīdus par zaudējuma atlīdzināšanu uzņēmējam vai uzņēmumam izšķir tiesā, saimnieciskā tiesā vai šķīrējtiesā. Valstij vai pašvaldībai pēc zaudējumu atlīdzināšanas ir regresa prasības tiesības pret attiecīgo institūciju vai amatpersonu, kas pārkāpusi uzņēmēja vai uzņēmuma tiesības.” “Ziņotājs”, 1990, 42. num.

likumā “Par policiju”⁵⁸, likumā “Par uzņēmumu, iestāžu un organizāciju apturēšanas kārtību”⁵⁹, utt. Tomēr valsts atbildības un zaudējumu atlīdzības pienākums minētajos tiesību aktos ir formulēts kā deklaratīvs, finansiāli nenodrošināts un sīkāk nereglamentēts princips.

Savukārt, no procesuālo tiesību normu viedokļa raugoties, līdz 2004. gada 1. februārim, kad stājās spēkā APL, valsts atbildība, kas izrietēja no administratīvi tiesiskajām attiecībām, ietvēra divpakāpju tiesvedību: pirmkārt, indivīdam bija jāsniedz tiesā sūdzība par valsts pārvaldes vai pašvaldības institūcijas, vai amatpersonas prettiesisku rīcību (lēmumu)⁶⁰ Latvijas Civilprocesa kodeksa attiecīgo spēkā esošo nodaļu kārtībā; otrkārt, indivīdam bija jāizvirza atsevišķa prasība tiesā pret valsts pārvaldes vai pašvaldības iestādi par zaudējumu atlīdzību.

Kaut gan teorijā minētie procesi bija nošķirti, tomēr tā laika tiesu prakse liecina, ka bijuši arī gadījumi, kad tiesa vienlaicīgi ar prasību par zaudējumu atlīdzību izskatījusi arī sūdzību par valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju un amatpersonu prettiesisku rīcību (lēmumu).⁶¹ Tādējādi, lai gan pastāvēja noteikts tiesiskais regulējums, praksē zaudējumu atlīdzības prasījums pret valsti tika padarīts efektīvāks un indivīdam vieglāk īstenojams.

Tomēr situācija bija atšķirīga, ja indivīds sūdzības kārtībā prasīja arī atlīdzināt zaudējumus, kas tam nodarīti ar AA. Tiesu prakse liecina, ka šādā gadījumā tiesā tika izskatīta tikai personas sūdzība, bet ne prasība, jo tolaik spēkā esošā Latvijas Civilprocesa kodeksa 24.A nodaļas 239.5. panta piektā daļa noteica:

*“Ja lietā sakarā ar sūdzību par valsts pārvaldes vai pašvaldības institūcijas vai amatpersonas rīcību rodas strīds par tiesībām, kas izšķirams tiesā saskaņā ar vispārīgiem noteikumiem, tiesas atstāj sūdzību bez izskatīšanas un izskaidro ieinteresētajām personām to tiesības iesniegt attiecīgu prasību.”*⁶²

⁵⁸ 27. pants. Policijas darbinieka atbildība:

“Policijas darbinieks par prettiesisku rīcību ir atbildīgs likumā un dienesta reglamentā noteiktajā kārtībā. Ja policijas darbinieks ir pārkāpis personu tiesības un aizskāris to likumīgās intereses, policijas iestādei ir jāveic pasākumi šo tiesību atjaunošanai un nodarītā kaitējuma atlīdzināšanai. Kārtību, kādā policijas iestāde atlīdzina policijas darbinieka prettiesiskas rīcības rezultātā nodarītos zaudējumus, un šīs atlīdzības apmēru nosaka Ministru kabinets.” “Ziņotājs”, 1991, 31. num.

⁵⁹ 16. pants. *“Zaudējumi, kas uzņēmumam radušies tā darbības nepamatotas apturēšanas dēļ, atlīdzināmi likumā noteiktajā kārtībā”.* “Ziņotājs”, 1992, 6. num.

⁶⁰ Saskaņā ar Tieslietu ministrijas sniegto informāciju tiesās izskatīto lietu skaitam, kuras izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, ar katru gadu ir tendence pieaugt. Piemēram, 1997. gadā tiesās izskatīto lietu skaits bija 1308, 2000. gadā – 1476, bet 2002. gadā – 1783.

⁶¹ Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas spriedums lietā Nr. C–32 2493 01/547 02, npublicēts; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr. CA–4297/02, npublicēts; Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SCK–85, 2003. gads, npublicēts.

⁶² Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta lieta Nr. SKC–211, 2002. gads, npublicēta.

Uz tolaik pastāvošo un indivīdu apgrūtināšo prasības un sūdzības tiesvedību stingro dalījumu norāda arī Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta paustais:

“..izskatot sūdzību par lēmumu administratīvā pārkāpuma lietā, nevar izlemt jautājumu par zaudējumu piedziņu, kas risināms prasības kārtībā.”⁶³

No minētā secināms, ka līdz 2004. gada 1. februārim, kad stājās spēkā APL, no indivīda viedokļa raugoties, zaudējumu atlīdzības sistēma bija neefektīva, sarežģīta un laikietilpīga. Savukārt – no valsts pārvaldes iestāžu viedokļa raugoties, tolaik spēkā esošās tiesību normas uzskatāmas par nepilnīgām, jo tās nenoteica skaidru mehānismu, kādā valsts pārvaldes iestādei jāatlīdzina zaudējums personai; kurai no iestādēm ir zaudējuma atlīdzināšanas pienākums un no kādiem līdzekļiem zaudējumu atlīdzinājums maksājams.⁶⁴ Tās nenoteica arī, kā rīkoties tad, ja attiecīgajai iestādei trūkst budžeta līdzekļu zaudējuma atlīdzināšanai.

APL analīze ļauj apgalvot, ka atšķirībā no zaudējumu atlīdzības regulējuma, kas bija spēkā līdz 2004. gada 1. februārim, ar APL stāšanās spēkā indivīdam tiek nodrošinātas tiesības uz efektīvu tā tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.

Pirmkārt, saskaņā ar APL 93. pantu zaudējumu atlīdzinājumu ir iespējams prasīt reizē ar AA apstrīdēšanu padotības kārtībā augstākajā institūcijā vai arī gadījumā, ja tādas nav (vai arī tā ir Ministru kabinets), vienlaicīgi ar AA pārsūdzēšanu tiesā. Atlīdzinājumu var prasīt arī vienlaikus ar iestādes FR pārsūdzēšanu tiesā.

Otrkārt, pat tad, ja persona atlīdzinājumu kaut kādu iemeslu dēļ nebūtu prasījusi, apstrīdot AA padotības kārtībā augstākajai institūcijai vai tiesai, vai pārsūdzot iestādes FR tiesā, tās tiesības uz zaudējumu atlīdzinājumu nav liegtas. Pamatojoties uz APL 93. panta trešo daļu, pēc tam, kad attiecīgās administratīvās lietas izskatīšana pabeigta iestādē vai tiesā, persona ir tiesīga sniegt iesniegumu par atlīdzinājumu iestādē, ar kuras izdoto AA vai FR personai nodarīts zaudējums vai kaitējums (sk. 1. shēmu).⁶⁵

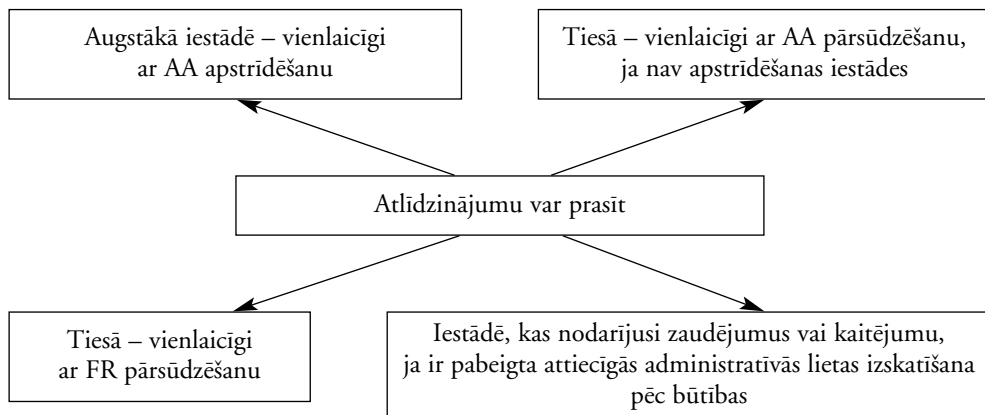
⁶³ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta lēmums lietā Nr. SKC–100. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 683. lpp.

⁶⁴ Tiesu prakse liecina, ka prasījumos pret valsts pārvaldes iestādi, kas izriet gan no darbības privāttiesību sfērā, gan no tās darbības publisko tiesību sfērā, tiesas spriedumi noteica, ka zaudējumu atlīdzība izmaksājama no valsts budžeta līdzekļiem, uzdodot par pienākumu minēto nodrošināt Valsts kasei.

⁶⁵ Briede J., Ļubļina A., Groduma M., Meņģele L. “Administratīvā procesa vispārīgie noteikumi un administratīvais process iestādē. Shēmas.” Tiesu namu aģentūra, 2003, 70. lpp.

1. shēma.
Piekritība lietās par atlīdzinājumu.

Tomēr jāņem vērā, ka likumdevējs attiecībā uz APL 93. panta trešās daļas noteikumu piemērošanu ir noteicis izņēmumus. APL 93. panta trešās daļas noteikumi nav piemērojami, t. i., persona nevar sniegt iestādē iesniegumu par zaudējumu atlīdzinājumu, ja:

1. AA kļuvis neapstrīdams⁶⁶ pirms 2004. gada 1. februāra;
2. mantiskais zaudējums vai personiskais kaitējums personai ar iestādes FR nodarīts pirms 2004. gada 1. februāra.

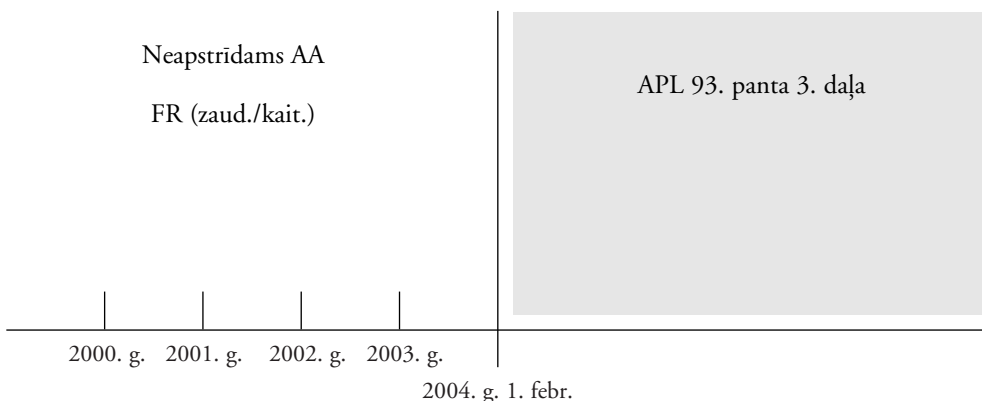
Šāds ierobežojums, kas noteikts APL spēkā stāšanās likuma⁶⁷ 7. pantā, izskaidrojams ar likumdevēja gribu, lai personas nevērstos iestādēs ar prasījumiem par zaudējumu atlīdzību, ja administratīvās lietas izskatīšana pēc būtības ir pabeigta pirms APL spēkā stāšanās, kā arī tad, ja mantiskie zaudējumi vai personiskais kaitējums (morālais kaitējums) personai ar iestādes FR nodarīts pirms 2004. gada 1. februāra. Tādējādi likumdevējs ar APL stāšanos spēkā ir noteicis tos zaudējumu atlīdzības prasījumus, kurus persona var vērst tieši pret iestādi pēc 2004. gada 1. februāra (sk. 2. shēmu).

⁶⁶ Ja APL 79. pantā noteiktā termiņā AA neapstrīd, tas kļūst neapstrīdams.

⁶⁷ Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likums. "Latvijas Vēstnesis", 2002, 97. num.

2. shēma.

APL 93. panta trešās daļas piemērošanas formula.

Treškārt, paredzams, ka 2004. gada 1. oktobrī spēkā stāsies “Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likums” (turpmāk tekstā – Atlīdzināšanas likumprojekts)⁶⁸, kurā paredzēts noteikt zaudējuma atlīdzinājuma pamata un apmēra priekšnoteikumus: kārtību, kādā iestāde pieņem lēmumu par zaudējuma atlīdzinājumu, kārtību, kādā iestāde nodrošina uz naudas maksājumu vērsta iestādes lēmuma vai tiesas nolēmuma par zaudējuma atlīdzinājumu izpildi, kā arī kārtību, kādā iestāde veic zaudējuma atlīdzinājuma gadījumu izvērtēšanu.

Ar minētā likumprojekta stāšanos spēkā individam būs reālas iespējas saņemt zaudējumu atlīdzinājumu no valsts. Tomēr pašreiz, kad indivīda tiesību uz zaudējumu atlīdzinājumu garantē gan Satversme, gan APL, vēl joprojām zaudējumu atlīdzības praktiskā izpilde ir apgrūtināta. Nepiedodami ilgi likumdevējs ir aizkavējies ar Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likuma pieņemšanu. APL spēkā stāšanās likuma Pārejas noteikumi paredz, ka Ministru kabinetam jau līdz 2003. gada 1. septembrim bija jāizstrādā un jāiesniedz Saeimai izskatīšanai Atlīdzināšanas kārtības likumprojekts. Tomēr ministriju savstarpējo cīņu un valdību maiņas dēļ tas vēl joprojām nav izskatīts pat Ministru kabinetā. Šādā situācijā paliek atklāts jautājums – kāda ir zaudējumu atlīdzības praktiskā īstenošana līdz Atlīdzināšanas likumprojekta spēkā stāšanās brīdim? Likumdevējs nav tiesīgs ignorēt tiesisko vakuumu, kas izveidojies

⁶⁸ Likumprojekts “Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likums” 2004. gada 26. aprīlī tika izskatīts Ministru kabineta komitejas sēdē un akceptēts tālākai virzībai – izskatīšanai Ministru kabinetā (2004. gada 26. aprīļa Ministru kabineta komitejas sēdes protokols Nr. 17, 3 §).

valstī. Tādēļ atliek vien cerēt uz pašreizējās valdības deklarācijā teikto⁶⁹, ka ir jāsniedz reāla iespēja Latvijas iedzīvotājiem gūt kompensāciju par zaudējumu, kas var tikt nodarīts ar nekvalitatīvu AA, un nekavējoties jānodrošina to normatīvo aktu izstrāde un pieņemšana, kas saistīti ar zaudējumu atlīdzību administratīvā procesa ietvaros, tāpēc jāveicina ātrāka likumprojekta nonākšana no Ministru kabineta līdz Saeimai un tā pieņemšana. Vismaz politiskā apņemšanās par to liecina.

Ceturtkārt, paredzams, ka zaudējumu atlīdzības izmaksām tiks rezervēti valsts budžeta līdzekļi. Tādējādi indivīda tiesības uz atlīdzinājumu nebūs tikai deklaratīvas, bet tiks finansiāli nodrošinātas.

Diemžēl pašreiz, kad APL jau ir stājies spēkā, 2004. gada valsts budžeta likumā nav paredzēts finansējums APL īstenošanai – zaudējuma atlīdzības izmaksām. Turklāt, kā norādīts Tieslietu ministrijas sagatavotajā Atlīdzināšanas likumprojekta anotācijā, līdzekļu apjomu zaudējuma atlīdzināšanai pašlaik nav iespējams plānot, jo nav prakses un statistikas datu par iespējamām zaudējumu atlīdzināšanas prasībām.⁷⁰ Minētā iemesla dēļ Atlīdzināšanas likumprojekta autori nav spējuši precīzi prognozēt izmaksu finansiālo ietekmi uz valsts budžetu.

Ņemot vērā teikto, secināms, ka ir būtiski svarīgi nekavējoties sākt apkopot valstī informāciju par tām iestādēm, kuru darbības rezultātā personām visbiežāk tiek nodarīti zaudējumi. Informācijas apkopojums palīdzēs turpmāk prognozēt nepieciešamos valsts budžeta līdzekļus iestādes lēmuma vai tiesas nolēmuma izpildei attiecībā uz naudas maksājumu. Atlīdzināšanas likumprojekts šādu informācijas apkopošanas pienākumu paredz uzdot Finanšu ministrijai, kurai reizi pusgadā būs jāiesniedz Ministru kabinetam pārskats par valsts budžetā īpaši šim mērķim paredzēto līdzekļu un izmaksāto zaudējumu atlīdzinājumu apmēriem. Paredzēts, ka šī informācija tiks izmantota nākamā gada valsts budžeta sagatavošanā.

---

⁶⁹ “Valdība un tieslietu ministre sāk darbu”. “Latvijas Vēstnesis”, “Jurista Vārds”, 10.(315.) num. 16.03.2004.

⁷⁰ Sk. likumprojekta “Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likums” anotāciju. www.mk.gov.lv (2004. gada 26. aprīļa Ministru kabineta komitejas sēdes protokola Nr. 17, 3. §).

IV. TIESĪBAS UZ ATLĪDZINĀJUMU SASKAŅĀ AR ADMINISTRATĪVĀ PROCESA LIKUMU

APL 92. pants (Tiesības uz atlīdzinājumu) noteic:

“Ikviens ir tiesīgs prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par mantiskajiem zaudējumiem vai personisko kaitējumu, arī morālo kaitējumu, kas viņam nodarīts ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību.”

Tā kā tieši APL 92. pants nosaka personas subjektīvās tiesības uz zaudējuma atlīdzinājumu, turpmāk sīkāk tiek analizēts katrs šā panta būtiskais elements.

4.1. Ikviens ir tiesīgs prasīt zaudējumu atlīdzinājumu

No APL 92. panta nepārprotami izriet, ka ikviena persona, kurai ar AA vai iestādes FR ir nodarīts zaudējums vai kaitējums, ir tiesīga prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu. Tādējādi APL 92. pants saskan, precīzē un izvērš Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteikto, ka

“..nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu”.

Bet kas tieši saprotams ar jēdzienu *ikviens*?

Pirmkārt, subjektu loks, kas saskaņā ar APL 76. pantu un 91. pantu ir tiesīgs apstrīdēt AA un pārsūdzēt iestādes FR tiesā, sakrīt ar subjektu loku, kas tiesīgs sniegt iesniegumu (iestādē)/pieteikumu (tiesā) par zaudējumu atlīdzību.

Otrkārt, AA adresāts var būt arī personu apvienība, jo iestādes FR var tikt vērsta ne tikai pret fizisku un juridisku personu, bet arī pret personu apvienību. Piemēram, personu apvienību (biedru kopu), kas nodibinājusi sabiedrisku organizāciju, bet to vēl nav reģistrējusi, policija prettiesiski izliek no telpām. Šādā gadījumā arī personu apvienībai jānodrošina tiesiski līdzekļi savu subjektīvo tiesību aizsardzībai. APL noteic, ka personu apvienībām tāpat kā fiziskām un juridiskām personām ir atzīstama administratīvi

procesuālā tiesībspēja un rīcībspēja.⁷¹ Attiecīgi – arī personu apvienības ir tiesīgas prasīt atlīdzinājumu par zaudējumiem, ko administratīvi tiesiskajās attiecībās tām nodarījušas valsts pārvaldes un pašvaldību iestādes.

Treškārt, tikai privāto tiesību juridiska persona ir tiesīga vērsties iestādē vai tiesā ar zaudējuma atlīdzinājuma prasījumu. Šādu tiesību nav publisko tiesību subjektiem.

Tiesu prakse, kas dibināta uz tiesību normām, kuras bija spēkā līdz APL spēkā stāšanās brīdim⁷², liecina par aplamu tendenci. Piemēram, konstatējot, ka valsts pārvaldes iestāde ir juridiska persona, tiesa atzina, ka valsts pārvaldes iestādei arī ir tiesības vērsties tiesā ar sūdzību par citas valsts pārvaldes iestādes lēmumu, ar kuru aizskartas tās tiesības (sk. 8. piemēru).

8. piemērs.

Valsts pārvaldes iestāde vērsas tiesā ar sūdzību par citas valsts pārvaldes iestādes prettiesisku lēmumu

2000. gada 7. jūnijā Valsts sanitārā inspekcija (VSI) iesniedza Rīgas Centra rajona tiesā sūdzību par Valsts civildienesta pārvaldes (VCP) prettiesisku lēmumu. Sūdzībā norādīts, ka VSI izsludinājusi pretendentu konkursu uz 27 vakantajiem ierēdņu kandidātu amatiem VSI Alūksnes kontroles un uzraudzības daļā. Par vienu no vispiemērotākajiem pretendentiem konkrētam amatam tika atzīta I. Mellīte, bet I. Vilciņa ieguva tikai trešo vietu. Uz I. Vilciņas iesnieguma pamata VCP veica pārbaudi un konstatēja, ka VSI ir pieļāvusi kļūdas pretendentu izvērtēšanā.

Minētajā lietā Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa atzina:

“Valsts sanitārā inspekcija ir juridiska persona, tāpēc tai saskaņā ar Latvijas CPK 239–1 panta 1. daļu ir tiesības vērsties ar sūdzību tiesā par valsts pārvaldes iestādes rīcību (lēmumu). Arī Civilprocesa likuma 1. panta 1. daļā ir noteiktas tiesības katrai juridiskajai personai uz savu aizskarto vai apstrīdēto, ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā. Šajā tiesību

⁷¹ Administratīvi procesuālā tiesībspēja ir spēja būt apveltītam ar administratīvi procesuālajām tiesībām un pienākumiem. Savukārt administratīvi procesuālā rīcībspēja ir spēja īstenot administratīvi procesuālās tiesības un izpildīt administratīvi procesuālos pienākumus. APL 19., 20. un 21. pants.

⁷² Līdz 2004. gada 1. februārim, kad stājās spēkā APL, tiesvedību lietās, kas rodas no administratīvi tiesiskajām attiecībām, regulēja Civilprocesa likuma vispārīgie noteikumi un 1963. gada 27. decembrī pieņemtā Latvijas Civilprocesa kodeksa 22., 23., 23A, 24., 24A un 25. nodaļa.

normas daļā lietotais vārds – katrai – nozīmē, ka, kaut arī juridiska persona ir valsts pārvaldes iestāde, tomēr, ja tā ir juridiska persona, tad tā ir tiesīga iesniegt sūdzību tiesā savu ar likumu aizsargāto interešu aizsardzībai.”

Pirmās instances tiesas sprieduma “pareizību” apstiprināja gan apelācijas instances tiesa, gan Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts.⁷³ No minētā izriet secinājums, ka Valsts sanitārā inspekcija bija tiesīga vērst arī zaudējuma atlīdzinājuma prasību pret Valsts civildienesta pārvaldi.

Prakse, kad valsts pārvaldes iestāde vērsas tiesā ar sūdzību (pieteikumu)⁷⁴ par citas valsts pārvaldes iestādes pieņemtu lēmumu, ir nepieņemama, jo, raugoties no strīdā iesaistīto pušu interešu viedokļa, faktiski tādējādi tiek risināts strīds starp pusēm, kur sūdzības iesniedzējs (pieteicējs) sakrīt ar atbildētāju (abi pieder pie vienas un tās pašas publisko tiesību juridiskas personas – Latvijas valsts). Šādā situācijā vēl neiedomājamāka ir zaudējumu atlīdzinājuma prasījuma iespējamā realizācija. Turklāt minētais ir pretrunā ar valsts pārvaldes vienotības principu, no kura izriet, ka atsevišķai iestādei vai amatpersonai, īstenojot valsts pārvaldes funkcijas, nav savu interešu.⁷⁵ Domstarpību gadījumos nevar būt runa par subjektīvo interešu konfliktiem starp vienai un tai pašai publisko tiesību juridiskajai personai piederošām iestādēm, bet tās ir domstarpības par sabiedrības interešu pareizu noteikšanu, kas, ja nav iespējams panākt vienošanos, atrisināmas hierarhiskā kārtībā.⁷⁶

Jau no mērķa, kas likts APL pamatā, izriet, ka strīds starp diviem publisko tiesību subjektiem nav risināms administratīvā procesa ietvaros, jo administratīvā procesa pamatā ir konkrētu publiski tiesisko attiecību risināšana starp valsti un individu. Arī vairāki citu APL panti norāda uz neiespējamību savstarpējos strīdus starp iestādēm risināt administratīvā procesa ietvaros. Piemēram, APL 25. pants un 31. pants attiecīgi paredz, ka iesniedzējs vai pieteicējs ir privātpersona (fiziskā persona, privāto tiesību juridiskā

⁷³ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas spriedums lietā Nr. 2–1668/6, 2000. gads; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr. CA–27166800, CA–371/02; Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta 2002. gada 8. maija spriedums lietā Nr. SKC–276, (nepublicēti).

⁷⁴ Tiesību normas, kas bija spēkā līdz 2004. gada 1. februārim, paredzēja personas tiesības vērsties tiesā ar sūdzību par valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju un amatpersonu prettiesisku rīcību (lēmumu). Savukārt APL paredz personas tiesības vērsties iestādē ar iesniegumu, bet tiesā ar pieteikumu.

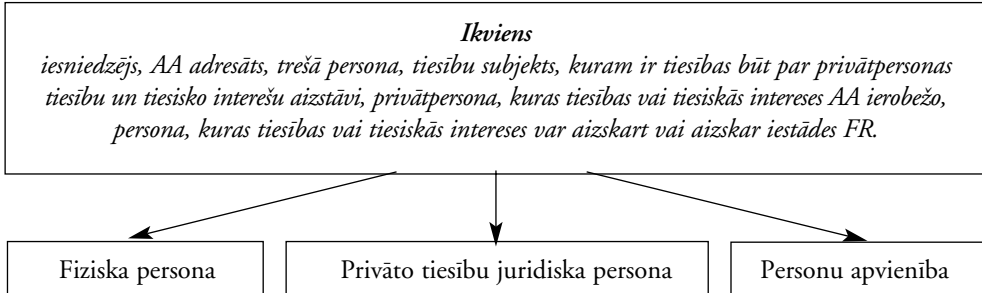
⁷⁵ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. panta ceturrtā daļa.

⁷⁶ Levits E. “Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra”. Strasbūra, 2002. Valsts civildienesta pārvaldes informatīvais biļetens Nr. 1, 2002. <http://www.vcp.gov.lv> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

persona vai šādu personu apvienība).⁷⁷ Savukārt APL 34. pants noteic, ka atbildētājs tiesā ir Latvijas Republika, pašvaldība, cita atvasināta publisko tiesību juridiska persona vai cits publisko tiesību subjekts (sk. 3. shēmu).

3. shēma.

Subjekti, kas tiesīgi iesniegt iesniegumu/pieteikumu par zaudējumu atlīdzību

Tomēr pastāv likumā noteikti izņēmumi. Piemēram, Valsts kontroles likums⁷⁸ paredz, ka atsevišķos gadījumos pieļaujama valsts pārvaldes iestādes tiesāšanās ar citu valsts pārvaldes iestādi. Valsts kontroles likuma 65. pants noteic:

“Revidējamā vienība⁷⁹ Valsts kontroles padomes pieņemto lēmumu par šīs revidējamās vienības iesniegto prasību 30 dienu laikā, skaitot no lēmuma pieņemšanas dienas, var pārsūdzēt Augstākās Tiesas Senātā.”

Saskaņā ar likuma “Par tiesu varu”⁸⁰ 47. panta otro daļu, Augstākās Tiesas Senāts ir pirmā instance lietās par Valsts kontroles padomes lēmumiem.

⁷⁷ APL 29. pants gan paredz izņēmumu, kad likumā paredzētajos gadījumos publisko tiesību subjektam ir tiesības iesniegt iestādē iesniegumu vai tiesā pieteikumu, bet arī šajos gadījumos publisko tiesību subjekts ir nevis savu interešu, bet gan privātpersonu tiesību vai tiesisko interešu aizstāvis.

⁷⁸ Valsts kontroles likums. “Latvijas Vēstnesis”, 2002, 80. num.

⁷⁹ Revidējamās vienības Valsts kontroles likuma izpratnē ir valsts iestādes, valsts uzņēmumi (komercsabiedrības), kā arī uzņēmumi ar valsts kapitāla daļu, pašvaldības un to izveidotās iestādes un uzņēmumi, citi uzņēmumi (komercsabiedrības), kā arī sabiedriskās organizācijas, sabiedrisko organizāciju apvienības un fiziskās personas, ja to rīcībā vai glabāšanā ir valsts vai pašvaldības līdzekļi; tās tiek finansētas no valsts vai pašvaldības līdzekļiem vai to garantētiem līdzekļiem un tās pilda valsts vai pašvaldību iepirkumu.

⁸⁰ Likums “Par tiesu varu”. “Ziņotājs”, 1993, 1. num.

4.2. Atlīdzinājumu var prasīt gan par mantisko zaudējumu, gan personisko kaitējumu, arī par morālo kaitējumu

4.2.1. Zaudējumu un kaitējuma veidi, par kuriem var prasīt atlīdzinājumu

Mūsdienu valodā ar jēdzienu *zaudējums* saprot jebkādas mantas samazinājumu, zudumu vai bojājumu, kā arī peļņas atrāvumu, papildu izdevumus un citas mantiski novērtējamas tiesību aizskāruma sekas.⁸¹ Zaudējumu veidi noteikti CL 1772. pantā, proti, zaudējums var būt cietušā tagadējās mantas samazinājums (t. i., cietušajam piederošās mantas samazinājums, piemēram, papildu izdevumi, mantas bojājumi, zudumi) un neiegūtais labuma – peļņas atrāvums (t. i., citas personas vainas dēļ nesaņemtais sagaidāmais mantas pieaugums). Minētais zaudējumu iedalījums tiek realizēts (piemērots) atkarībā no tā, vai prettiesiskas darbības rezultātā tiek aizskarts jau pastāvošs vai arī nākotnē gūstams materiālais labums, kurš tiktu saņemts (rastos), ja tiesību pārkāpuma rezultātā nebūtu traucēta normāla attiecību attīstība.⁸²

Ņemot vērā zaudējumu saistību ar to cēloni, tie iedalāmi tiešajos zaudējumos, netiešajos zaudējumos un nejaušajos zaudējumos. Pirmajā gadījumā zaudējums ir prettiesīgas darbības vai bezdarbības dabiskās un neizbēgamās sekas, otrajā – kad zaudējums cēlies sevišķu apstākļu vai attiecību sakritības dēļ, trešajā – kad zaudējuma cēlonis ir nejaušs notikums vai nepārvarama vara.

CL 1775. pants noteic:

“Katrs zaudējums, kas nav nejaušs, ir jāatlīdzina.”

Savukārt, CL 1784. pants noteic:

“Ja ārpus līgumiskām attiecībām kādam nodarīts zaudējums ar otras personas prettiesisku darbību, tad zaudējuma nodarītājs atbild par visiem zaudējumiem.”

No minētā izriet, ka ārpuslīgumiskās attiecībās zaudējumu nodarītājs atbild par visiem zaudējumiem – gan par cietušā tagadējās mantas samazinājumu, gan par sagaidāmas peļņas atrāvumu, gan par tiešajiem, gan netiešajiem zaudējumiem. Tas, kāds zaudējums katrā konkrētā gadījumā nodarīts (tiešs, netiešs vai nejaušs), ir apstākļu vērtējums, kas ir iestādes un tiesas kompetencē.

⁸¹ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torģāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. “Mans Īpašums”, 2000, 267. lpp.

⁸² Bitāns A. “Civiltiesiskā atbildība un tās veidi”. Izdevniecība AGB, 1997, 131.–132. lpp.

Ar iestādes izdotu prettiesisku AA vai darbību (bezdarbību) personai var tikt nodarīts ne vien mantisks, bet arī nemantisks zaudējums, tāpēc APL paredz zaudējumu atlīdzību par personisko kaitējumu un par morālo kaitējumu. Spēkā esošie tiesību akti, arī CL, nedod termina *personisks kaitējums* definīciju. Arī morālā kaitējuma jēdziens nav definēts nevienā normatīvajā tiesību aktā, tajā skaitā CL, kaut gan vairākās Latvijas tiesību normās ir noteikts aizliegums attiecībā uz morālā kaitējuma izdarīšanu⁸³ un citās – noteikta personas tiesība uz morālā kaitējuma atlīdzinājumu⁸⁴. Tādēļ apsveicama ir Atlīdzināšanas likumprojekta izstrādes autoru vēlme definēt šos jēdzienus.

Atlīdzināšanas likumprojekta 9. pants (Personiskā kaitējuma jēdziens) noteic:

*“Šī likuma ietvaros ar personisko kaitējumu saprot objektīvu kaitējumu, kas ar administratīvo aktu vai faktisko rīcību nodarīts personas dzīvībai, fiziskai integritātei, veselībai, brīvībai, godam un cieņai, darījumu reputācijai, personiskam, ģimenes vai komercnoslēpumam, autortiesībām vai citām nemantiskām tiesībām vai tiesiskām interesēm.”*⁸⁵

Turklāt Atlīdzināšanas likumprojekts paredz, ka arī juridiskai personai ir tiesības uz atlīdzinājumu par personisku kaitējumu, kas nodarīts tās godam, cieņai, darījumu reputācijai, komercnoslēpumam un autortiesībām.

Savukārt minētā likumprojekta 10. pants nosaka:

*“Šī likuma ietvaros ar morālo kaitējumu saprot fiziskas personas ciešanas, ko tai izraisījis nopietns viņas tiesību vai tiesisko interešu prettiesisks aizskārums.”*⁸⁶

No minētajām definīcijām izriet, ka personisks kaitējums ir objektīvs, naudas izteiksmē izsakāms kaitējums, kas nodarīts nevis cietušā mantai vai īpašumam, bet gan viņa

⁸³ Detektīvdarbības likuma 11. pants (“Latvijas Vēstnesis”, 2001, 110. num.), Reklāmas likuma 5. panta ceturrtā daļa (“Latvijas Vēstnesis”, 2000, 7. num.), Radio un televīzijas likuma 20. panta ceturrtā daļa (“Latvijas Vēstnesis”, 1995, 137. num.).

⁸⁴ CL 79., 2352., 2353. pants (“Ziņotājs”, 1992, 4. num.), likuma “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” 5. panta trešā daļa, likuma “Par uzņēmumu un uzņēmējšabiedrību maksātspēju” 116. panta pirmā daļa (“Latvijas Vēstnesis”, 1996, 165. num.), likuma “Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem” 10. panta pirmā daļa (“Latvijas Vēstnesis”, 1995, 64. num.), Operatīvās darbības likuma 29. panta trešā daļa, likuma “Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” 28. pants (“Ziņotājs”, 1991, 5. num.), Radio un televīzijas likuma 38. panta pirmā daļa (“Latvijas Vēstnesis”, 1995, 137. num.).

⁸⁵ Atlīdzināšanas likumprojekta 2004. gada 26. aprīļa redakcija.

⁸⁶ Turpat.

nemantiskajām tiesībām vai tiesiski aizsargātajām pozīcijām, piemēram, fiziskai integritātei, veselībai, brīvībai. Savukārt morālais kaitējums ir naudas izteiksmē nosakāmas subjektīvas ciešanas, kuru iemesls ir prettiesisks cietušā tiesību vai interešu aizskārums (sk. 9. piemēru).

9. piemērs.

Mantiska zaudējuma, personiskā kaitējuma un morālā kaitējuma nošķiršana

Ja policijas automašīnas izraisīta negadījuma rezultātā privātpersona ir zaudējusi roku, tas uzskatāms par objektīvu kaitējumu cietušā fiziskajai integritātei, kas novērtējams, piemēram, ar 10 000 Ls. Turpretim medicīniskās palīdzības un ārstēšanās izdevumi pēc negadījuma ir nevis personiskais kaitējums, bet gan mantiskais zaudējums.

Cietušais, kas auto negadījumā zaudējis roku, blakus atlīdzinājumam par šo (objektīvo) personisko kaitējumu var saņemt arī atlīdzinājumu par viņam nodarīto morālo kaitējumu, t. i., par subjektīvām ciešanām, piemēram, 2000 Ls.⁸⁷

(Sīkāk par personiskās un morālā kaitējuma atlīdzinājuma noteikšanu sk. šā pētījuma 6.3. punktu).

Jāatzīmē, ka ne visās valstīs prasījumos pret valsti, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, normatīvajos tiesību aktos tiek paredzēts indivīdam atlīdzināt arī nemantisku kaitējumu, kaut gan ECT vairākos savos spriedumos ir atzinusi, ka vienai no atlīdzības sastāvdaļām jābūt indivīda nodrošinājumam arī ar atlīdzinājumu par nemantisku zaudējumu (angļu val. – *non-pecuniary damage*). Turklāt vērā ņemams ir arī ECT uzskats, ka:

- pret adresātu vērsts prettiesisks, nelabvēlīgs AA vai prettiesiska FR parasti rada morālo kaitējumu, t. i., šādos gadījumos morālais kaitējums tiek prezumēts. Bet, piemēram, likumdevējs Latvijā tikai vienā gadījumā skaidri noteicis, kad personai ir tiesības uz atlīdzinājumu par morālo kaitējumu,⁸⁸

⁸⁷ Likumprojekts “Valsts pārvaldes iestāžu nodarītā zaudējuma atlīdzināšanas kārtība” Egila Levita redakcijā (23.04.2004.) ar komentāriem.

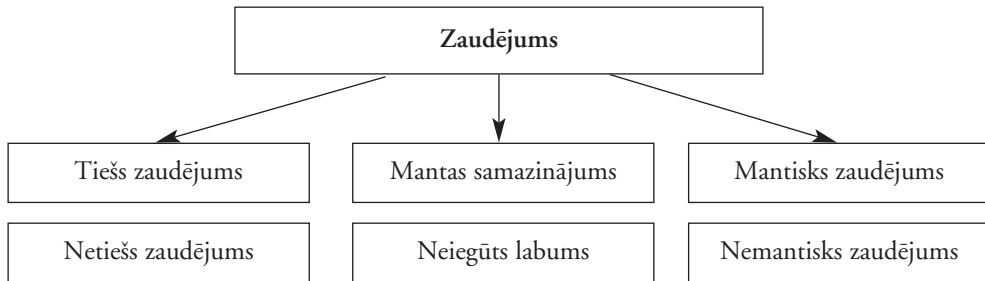
⁸⁸ APL 49. panta trešā daļa noteic, ka termiņa neievērošana no iestādes puses pati par sevi uzskatāma par morālu kaitējumu.

- morālais kaitējums personai var tikt nodarīts arī tad, ja indivīdam nav nodarīts mantisks zaudējums vai personisks kaitējums.⁸⁹

Zaudējumu veidi, par kuriem persona saskaņā ar APL var prasīt atlīdzinājumu, shematiski attēlojami šādi (sk. 4. shēmu).

4. shēma.

Zaudējumu veidi, par kuriem persona var prasīt atlīdzinājumu

4.2.2. Atlīdzinājums kā *restitutio in integrum* vai finansiāla kompensācija

Atlīdzinājums ir īpaši pateicīgs vārds latviešu valodā, jo teorētiski tas ietver ne tikai atlīdzinājumu kā kompensāciju finansiālā izteiksmē, bet arī *restitutio in integrum*, t. i., atlīdzinājuma veidu, kura rezultātā pārkāpuma radītās sekas tiek likvidētas un tiek atjaunota tiesiskā situācija, kāda, visticamāk, būtu bijusi, ja prettiesiskā rīcība nebūtu notikusi vai prettiesiskais AA nebūtu izdots (dabiskā restitūcija). APL 94. panta ceturtā daļa noteic:

“Atlīdzināšanas pienākumu attiecīgais publisko tiesību subjekts var izpildīt, atjaunojot stāvokli, kāds pastāvēja pirms zaudējuma vai kaitējuma nodarīšanas, vai, ja tas nav vai nav pilnībā iespējams vai nav adekvāti, samaksājot atbilstīgu atlīdzinājumu naudā.”

⁸⁹ 2002. gada 10. oktobra spriedums lietā *D.P. & J.C. v. the United Kingdom*, § 135; 2001. gada 10. maija spriedums lietā *Z and Others v. the United Kingdom*, § 109; 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Keenan v. the United Kingdom*, § 122 un § 129; 2002. gada 14. marta spriedums lietā *Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*, § 97. Ar likuma “Par 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11. protokolu” pieņemšanu Latvija atzina par saistošu Eiropas Cilvēktiesību tiesas jurisdikciju attiecībā uz konvencijas interpretāciju. Tādējādi nacionālo tiesību normu izvērtēšana atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas interpretācijai Latvijas valstij ir pat saistoša.

No minētā izriet likumdevēja noteiktās prioritātes atlīdzinājuma veidu izvēlē, t. i., pirmkārt, tiek atjaunots stāvoklis, kāds pastāvēja pirms zaudējuma vai kaitējuma nodarīšanas, un tikai tad, ja tas nav iespējams vai nav atbilstīgi, – individam izmaksā atlīdzinājumu naudā.

Piemēram, ja privātpersona ir saņēmusi atteikumu kādas licences saņemšanai un, apstrīdot vai pārsūdzot attiecīgās iestādes lēmumu, prasa atlīdzinājumu, atbilstošākais un loģiskākais veids, kā personai atlīdzināt par pāridarījumu, būtu licences izsniegšana, t. i., tāda tiesiskā stāvokļa atjaunošana, kāds būtu bijis, ja personai nebūtu nepamatoti atteikts izsniegt licenci (protams, konkrētās lietas ietvaros vērtējami arī citi iespējamie zaudējumi, kas privātpersonai varēja tikt nodarīti).

Tādēļ, novērtējot iesniedzēja vai pieteicēja prasījumu par zaudējumu atlīdzināšanu, iestādēm un tiesām ir jāizvērtē zaudējuma atlīdzinājuma veida atbilstība un pamatotība attiecībā pret nodarījumu. Ja iespējama cietušās personas stāvokļa atjaunošana, priekšroka būtu dodama dabiskai restitūcijai. Tādējādi ne tikai tiktu panākts radīto seku taisnīgs izlīdzinājums, bet, un tas nav mazsvarīgi, – tiktu ietaupīti publisko tiesību subjekta budžeta līdzekļi.

Arī ECT vairākos spriedumos ir atzinusi *restitutio in integrum* principa piemērošanas nepieciešamību. Piemēram, lietā “*Akdivar* un citi pret Turciju”:

*“Tiesa atgādina, ka spriedums, kurā tā konstatē tiesībpārkāpumu, atbildētājvalstij uzliek tiesisku pienākumu pārtraukt pārkāpumu un tādā veidā atlīdzināt tā radītās sekas, lai, cik vien tas ir iespējams, tiktu atjaunota situācija, kura pastāvēja pirms tiesībpārkāpuma (restitutio in integrum). Tomēr, ja restitutio in integrum ir praktiski neiespējama, atbildētājvalstīm ir brīva izvēle tiesas sprieduma izpildē un tiesa šajā sakarā neizdos nekādus rīkojumus vai paziņojumus.”*⁹⁰

Bet lietā “*Papamichalopoulos* un citi pret Grieķiju” tiesa pat atzina, ka *restitutio in integrum* ir **saistošs** konvencijas dalībvalstīm:

*“Ja tiesībpārkāpuma būtība pieļauj restitutio in integrum, atbildētājvalsts pienākums ir to piemērot, tiesai nav ne varas, ne praktiskas iespējas pašai to izdarīt.”*⁹¹

⁹⁰ 1998. gada 1. aprīļa spriedums lietā “*Akdivar* un citi pret Turciju”.

⁹¹ 1993. gada 24. jūnija spriedums lietā “*Papamichalopoulos* un citi pret Grieķiju”.

Savukārt, EP Ministru Komitejas rekomendācija Nr. R (84) 15 attiecībā uz valsts atbildību⁹² definē atlīdzību gan kā kompensāciju (angļu val. – *compensation*), gan pieļauj atlīdzību citādā atbilstošā veidā (angļu val. – *any other appropriate mean*).

Protams, ir situācijas, kad *restitutio in integrum* nav iespējama un lietderīga. Piemēram, ECT lietā “*König* pret Vāciju”⁹³ kāds vācu plastiskais ķirurgs sūdzējās par konvencijas 6. panta pirmā daļas pārkāpumu, jo viņam tika atņemta licence, kas nepieciešama, lai viņš varētu strādāt par plastisko ķirurgu. Vairāk nekā desmit gadu viņam bija jāgaida uz pirmās instances administratīvās tiesas spriedumu. Šādā situācijā *restitutio in integrum* nav adekvātākais zaudējumu atlīdzības veids, jo desmit gadu laikā zūd ne vien plastiskā ķirurga profesionālā prasme un iemaņas, bet, visticamāk, ķirurgs jau sen atradis sev jaunu nodarbošanos. Tādējādi, kā atzina ECT, šajā gadījumā licences izsniegšana ķirurgam nevar tikt uzskatīta par pienācīgu un atbilstošu atlīdzinājumu. Tādēļ tiesa ķirurgam piešķīra kompensāciju.

Bez minētajiem atlīdzinājuma veidiem – kompensācijas un stāvokļa atjaunošanas – Atlīdzināšanas likumprojekts paredz arī tādu atlīdzinājuma veidu kā rakstisku vai publisku atvainošanos tajos gadījumos, ja personas tiesību vai tiesisko interešu aizskārums nav smags.⁹⁴ Tādējādi likumdevējs ir atzinis, ka valsts pārvaldes kultūras jautājums ir sniegt privātpersonai ne tikai materiālu atlīdzinājumu (naudā vai graudā), bet arī morālu gandarījumu.

4.3. Atlīdzinājumu var prasīt par zaudējumu vai kaitējumu, kas nodarīts ar AA vai iestādes FR

APL noteic, ka indivīds var prasīt zaudējumu atlīdzību ne tikai par zaudējumu (kaitējumu), kas nodarīts ar AA, bet arī par jebkuru ar iestādes FR – darbību vai bezdarbību – nodarītu zaudējumu vai kaitējumu, kas aizskar personas tiesības vai tās tiesiskās intereses. Salīdzinot AA definīciju, kas bija spēkā līdz 2004. gada 1. februārim⁹⁵, un definīciju,

⁹² *Recommendation No R (84) 15 Relating to Public Liability* (pieņemta 1984. gada 18. septembrī). www.coe.int Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

⁹³ 1978. gada 28. jūnija spriedums lietā “*König* pret Vāciju”.

⁹⁴ Atlīdzināšanas likumprojekta 15. panta ceturrtā daļa, 2004. gada 26. aprīļa redakcija.

⁹⁵ “*Administratīvais akts ir tiesību akts, ko publisko tiesību jomā izdod iestāde un kas attiecas uz individuālu juridisko vai fizisko personu, nodibinot, grozot, konstatējot vai izbeidzot konkrētas tiesiskās attiecības. Administratīvie akti nav iestādes iekšējie lēmumi, izņemot iestādes vai tās darbinieku, vai tai pakļauto personu tiesiskā statusa nodibināšanu (vai maiņu) un disciplināro sodīšanu. Administratīvie akti nav arī politiskie lēmumi.*” Administratīvo aktu procesa noteikumu 5. punkts. “Latvijas Vēstnesis”, 1995, 100. num.

kas ietverta APL, jāsecina, ka tās būtiski neatšķiras, tikai jaunākā ir precīzāk formulēta. Savukārt iestādes FR jēdziens Latvijā ir jauns. Līdz šim tas nav bijis definēts, kaut arī iestādes FR pēc būtības, protams, pastāvēja un fiziskai un juridiskai personai bija tiesības vērsties tiesā ar sūdzību arī tad, ja tā uzskatīja, ka ar valsts pārvaldes vai pašvaldības institūcijas vai amatpersonas rīcību tās tiesības tikušas aizskartas.

APL 89. pantā ietverta iestādes FR definīcija:

“Faktiskā rīcība ir iestādes darbība publisko tiesību jomā jebkurā citādā veidā, nevis izdodot administratīvo aktu, ja privātpersonai uz šo darbību ir tiesības vai tai šīs darbības rezultātā ir radies vai var rasties tiesību vai tiesisko interešu aizskārums. Faktiskā rīcība ir arī iestādes bezdarbība, ja iestādei saskaņā ar tiesību normām bija vai ir pienākums izpildīt kādu darbību, kā arī iestādes sniegta izziņa.”

No minētās definīcijas izriet šādas FR pazīmes, kas tabulā salīdzinātas ar AA pazīmēm (atšķirības atzīmētas ar teksta izcēlumu). (Sk. 1. tabulu.)

1. tabula

AA atšķirības no FR

AA	FR
Uz āru vērst tiesību akts	Darbība/bezdarbība/iestādes izziņa (darbība nav AA izdošana)
Publisko tiesību jomā	Publisko tiesību jomā
Attiecas uz noteiktu personu vai personām	Rezultātā rodas vai var rasties personas tiesību vai tiesisko interešu aizskārums
Nodibina, groza, konstatē vai izbeidz konkrētas tiesiskās attiecības vai konstatē faktisko situāciju	

Kaut arī abi minētie termini ir definēti APL, praksē neskaidrības var radīt AA un iestādes FR konstatācija un to nošķiršana. Jo īpaši problemātiski tas ir tādēļ, ka AA forma bieži vien neatbilst klasiskajam priekšstatam par AA, t. i., AA neietver APL 67. pantā noteiktās AA formālās sastāvdaļas. Turklāt AA var būt izteikts gan dažādu dokumentu veidā, piemēram, lēmuma, protokola, licences, atļaujas vai individuālam adresētas vēstules formā (sk. 10. piemēru), gan izteikts ar zīmēm vai simboliem (piemēram, ceļu satiksmes zīme uz ceļa, valsts apsardzes dienesta žests).

10. piemērs. AA izteikts vēstules formā

Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde nosūtīja kādam indivīdam vēstuli, kurā viņam izteikts priekšlikums atstāt Latvijas teritoriju, un tas tika motivēts ar faktu, ka viņš uzturas Latvijā nelikumīgi. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija atzina, ka vēstule nav uzskatāma par amatpersonas lēmumu vai rīcību, savukārt Augstākās Tiesas Senāts atzina, ka vēstules nosūtīšana uzskatāma par amatpersonas rīcību.⁹⁶ Tomēr šādam Senāta uzskatam nevar piekrist, jo, kaut arī vēstulē izteikts (tikai) priekšlikums, vēstule nosaka indivīdam konkrētu pienākumu, t. i., tā ir vērsta uz konkrētu tiesisko seku radīšanu. Tādēļ šajā gadījumā vēstule uzskatāma par administratīvu aktu.

Kā redzams 1. tabulā, vienīgā pazīme, kas kopīga gan iestādes izdotajam AA, gan iestādes FR, ir tā, ka gan AA, gan FR pieder pie iestādes darbības publisko tiesību jomā. Savukārt – atšķirībā no AA – FR ir darbība (bezdarbība), šajā jēdzienā ietverot visu reālo rīcību, kas vērsta nevis uz tiesisku seku nodibināšanu, bet gan uz faktisko seku radīšanu. Tiesisku seku trūkums ir FR galvenā atšķirība no AA, publisko tiesību līguma un administratīvi tiesiskiem gribas izpaudumiem.⁹⁷

AA un FR nošķirtības problēma vairāk ir administratīvo tiesību teorētiku analīzes un pētījumu priekšmets, un šis jautājums izsmelši apskatīts arī Latvijas juridiskajā literatūrā.⁹⁸ Tomēr prakse liecina, ka AA un FR noteikšana praksē un to nošķiršana no citiem valsts pārvaldes izdotajiem aktiem un darbībām sagādā problēmas ne tikai indivīdiem, bet pat arī valsts pārvaldes darbiniekiem un praktizējošiem juristiem. Tādēļ, lai veicinātu izpratni par valsts pārvaldes pieņemtajiem lēmumiem un valsts pārvaldes iestādes rīcības izpausmēm, masu medijos ieteicams sniegt skaidrojumus, viedokļus un komentārus par minētajiem jautājumiem. Savukārt, lai uzlabotu valsts pārvaldes darbinieku izpratni par minētajiem jautājumiem, valsts pārvaldes darbiniekiem ieteicams organizēt apmācības. Lai minētās mācības būtu lietderīgākas, efektīvākas un labāk sasniegtu

⁹⁶ Augstākās Tiesas Senāta 2001. gada 19. decembra lēmums lietā Nr. SKC–604. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 576.–578. lpp.

⁹⁷ Paine Francs Jozefs. “Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības. Vācijas administratīvā procesa likums”. Tiesu namu aģentūra, 2002, 262. lpp.

⁹⁸ Briede J. “Administratīvais akts”. “Latvijas Vēstnesis”, 2003.

mērķi, ieteicams pirms apmācību uzsākšanas aptaujā noskaidrot valsts pārvaldes darbinieku zināšanu līmeni un apjomu par aktuāliem APL jautājumiem.

Uzteicams no indivīda interešu viedokļa, bet, iespējams, riskants no valsts budžeta interešu viedokļa, ir to darbību (bezdarbības) neierobežotais spektrs, par kurām indivīds var pieprasīt zaudējumu atlīdzinājumu no valsts. Citu valstu pieredze liecina, ka nereti likumdevējs noteic darbību (iestādes realizēto funkciju) ierobežojumus, par kurām indivīds ir tiesīgs prasīt zaudējumu atlīdzinājumu no valsts (sīkāk par citu valstu pieredzi zaudējumu atlīdzības ierobežošanā sk. šā pētījuma 7.2.3. un 7.2.4. punktu).

4.3.1. Iestādes bezdarbība

Vai ik dienas vērīgs lasītājs un klausītājs no masu medijiem var uzzināt par valsts amatpersonu prettiesiskiem bezdarbības gadījumiem, kas indivīdiem radījuši zaudējumus (sk. 11. piemēru).

11. piemērs. Iestādes bezdarbība

VAS "Latvenergo" filiāles "Rīgas elektrotīkli" darbinieki bez īpašnieka atļaujas uzsāka rakšanas darbus R. privātipašumā, jo bija nepieciešams novērst kabeļa bojājumu, kura dēļ Bērnu slimnīcas reanimācijas nodaļā bija traucēta elektrības piegāde un apdraudēta vairāku pacientu dzīvība. Kaut arī avārijas sekas likvidēšana ir VAS "Latvenergo" filiāles "Rīgas elektrotīkli" pienākums un tā darbība bija tiesiska (likumpamatota), rezultātā R. īpašumam tika radīti bojājumi. Ņemot vērā, ka pēc avārijas sekas likvidēšana VAS "Latvenergo" filiāle "Rīgas elektrotīkli" neveica nekādus sakārtošanas darbus R. īpašumā, R. pieprasīja no VAS "Latvenergo" filiāles "Rīgas elektrotīkli" zaudējumu atlīdzināšanu par īpašumam radītajiem bojājumiem.⁹⁹

Šāda VAS "Latvenergo" filiāles "Rīgas elektrotīkli" rīcība uzskatāma par bezdarbību, jo, saskaņā ar Ministru kabineta 1996. gada 22. oktobra noteikumu Nr. 413 "Elektroenerģijas piegādes un lietošanas noteikumi" 160.4. punktu, viens no elektroenerģijas piegādātāja pienākumiem ir pēc darbu veikšanas lietotāja (valdītāja vai īpašnieka) teritorijā vai telpās, kurās izvietotas piegādātājam piederošās elektroietaisies, sakārtot teritoriju un telpas un atlīdzināt tiešos materiālos zaudējumus, kas radušies, izbūvējot vai ekspluatējot elektroietaisi.

⁹⁹ LTV raidījuma "TV Panorāma" sižets, 24.04.2003.

Savukārt 2003. gada 24. martā ziņu aģentūra BNS vēstīja:

“Upenieka kungam piektdienas naktī plkst. 5 nozagts auto, taču policija meklējamo transportlīdzekli datu bāzē nav ievietojusi līdz pat trijiem pēcpusdienā.”

Šāda policijas pasivitāte, pildot dienesta pienākumus, APL izpratnē klasificējama kā amatpersonas bezdarbība. Citiem vārdiem, ja iestādei saskaņā ar tiesību normām ir pienākums pildīt pienākumu, īstenot funkciju vai uzdevumu un tā to nepamatoti nav veikusi, indivīdam ir tiesības uz zaudējumu atlīdzinājumu sakarā ar iestādes bezdarbību.

Iestādes atbildība par tās amatpersonu un darbinieku bezdarbību nav nekas jauns, jo tiesu praksē tā bija iedibināta jau līdz APL spēkā stāšanās brīdim (sk. 12. piemēru).

12. piemērs. Iestādes atbildība par bezdarbību

Nacionālo bruņoto spēku Zemessardzes štāba bataljona kareivis Kaspars Krušlinskis 1999. gada 11. aprīlī, apsargājot kultūras muzeju “Dauderi” un neuzmanīgi rikojoties ar ieroci (pistoli), sašāva militārā dienesta pienākumus pildošo Māri Jakuboviču, kuram tika nodarīti smagi miesas bojājumi. Māris Jakubovičs Rīgas apgabaltiesā iesniedza prasību par atlīdzības piedziņu sakarā ar zaudēto pelņu un sakropļojumu, lūgdams piedzīt atlīdzību no Aizsardzības ministrijas. Rīgas apgabaltiesa prasību noraidīja.

Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Civillietu tiesu palāta prasību apmierināja, secinot, ka tikuši rupji pārkāpti Aizsardzības spēku garnizona un sardzes dienesta reglamenta noteikumi, kā rezultātā Mārim Jakubovičam nodarīti miesas bojājumi.

Tiesa atzina:

“Neveicot nodarbības ar sardzes personālsastāvu, nepārlicinoties par viņu izpratni par saviem pienākumiem, nenodrošinot apstākļus ieroča drošai nēsāšanai un uzticot karavīriem nenokomplektētu ieroci, Aizsardzības ministrijas prettiesiskā rīcība izpaudusies bezdarbības formā, un tai bija jāparedz kaitīgu seku iestāšanās.”¹⁰⁰

¹⁰⁰ Augstākās Tiesas Senāta 2001. gada 10. janvāra spriedums lietā Nr. SKC-7. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 198.–201. lpp.

4.3.2. Iestādes sniegta izziņa

APL min divu veida dokumentus, ko iestāde izdod: izziņu¹⁰¹ un uzziņu.¹⁰² Turpmāk sīkāk par katru no tiem.

Izziņa APL (bez tās ietveršanas FR definīcijā) ir pieminēta tikai vienu reizi – APL 56. pantā, turklāt iestādes sniegta izziņa APL nav definēta.

Ministru kabineta 1996. gada 23. aprīļa noteikumu Nr.154 “Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi”¹⁰³ 102. punkts norāda, ka izziņu dokumenti ir dokumenti, kuros apkopoti dati par organizācijas darbību vai faktiem. Izziņa ir dokumenta veida nosaukums tāpat kā rīkojums, protokols, akts.

Vairāki normatīvie tiesību akti noteic gadījumus, kad iestādei jāsniedz individuālam izziņa. Piemēram, likuma “Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru” 9. panta trešā daļa noteic, ka ikviens var pieprasīt no Uzņēmumu reģistra izziņu, ja attiecīgas ziņas Uzņēmumu reģistra žurnālā un tam pievienotajos dokumentos nav ierakstītas; Komerclikuma¹⁰⁴ 7. panta trešā daļa noteic, ka, pēc saņēmēja pieprasījuma, komercreģistra iestādes amatpersona izsniedz izziņu par to, ka noteikts komercreģistra ieraksts nav grozīts, vai arī par to, ka komercreģistrā nav izdarīts noteikts ieraksts; likuma “Par arhīviem”¹⁰⁵ 15. panta piektā daļa noteic, ka valsts arhīviem jāizsniedz arhīvu izziņas pēc pilsoņu un iestāžu pieprasījuma uz visu to rīcībā esošo dokumentu pamata; likuma “Par īpašumu atdošanu reliģiskajām organizācijām”¹⁰⁶ 6. panta pirmā daļa noteic, ka, lai atgūtu nelikumīgi atsavinātos īpašuma objektus, Reliģisko lietu pārvalde izsniedz izziņu reliģiskajām organizācijām, utt.

Kaut arī izziņa ir dokuments, kas nav vērstas uz tiesisko seku nodibināšanu, tās rezultātā individuālam var rasties negatīvas sekas vai var tikt aizskartas viņa tiesiskās intereses. Iestādes atbildība par tās sniegto izziņu nav APL jaunievedums. Pirms APL spēkā stāšanās pastāvošā tiesu prakse liecina, ka gadījumos, ja iestāde bija izsniegusi kļūdainu vai maldinošu izziņu, tā atbildējusi par individuālam radītajiem zaudējumiem (sk. 13. piemēru).

¹⁰¹ APL 56. un 89. pants.

¹⁰² APL 9. nodaļa “Uzziņa par savām tiesībām”.

¹⁰³ Ministru kabineta 1996. gada 23. aprīļa noteikumi Nr. 154 “Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi”. “Latvijas Vēstnesis”, 1996, 74./75. num.

¹⁰⁴ Komerclikums. “Latvijas Vēstnesis”, 2000, 158./160. num.

¹⁰⁵ Likums “Par arhīviem”. “Ziņotājs”, 1991, 21. num.

¹⁰⁶ Likums “Par īpašumu atdošanu reliģiskajām organizācijām”. “Ziņotājs”, 1992, 22. num.

13. piemērs. Iestādes kļūdaina izziņa – zaudējumu atlīdzības prasījuma pamats

1999. gada 11. martā Valsts zemes dienesta Rīgas pilsētas nodaļas Nekustamā īpašuma vērtēšanas birojā tika reģistrēta nekustamā īpašuma ķīla SIA “Korporācija *Tempel*” kredīta nodrošināšanai. Tā kā saistības netika izpildītas, a/s “Tirdzniecības banka” 2000. gada aprīlī vērsās tiesā ar pieteikumu par saistību bezstrīdus izpildīšanu. Tiesa minēto pieteikumu apmierināja. Tomēr tā izpilde nav bijusi iespējama, jo minētais īpašums SIA “Korporācijai *Tempel*” jau ticis atsavināts citu parādsaistību apmierināšanai. A/s “Tirdzniecības banka” vērsās tiesā ar prasību pret Valsts zemes dienesta Lielrīgas reģionālo nodaļu par zaudējumu atlīdzību. Prasība izvirzīta, pamatojoties uz faktu, ka tiesu izpildītāju kantoris prasītāja labā ieķīlāto īpašumu izsolījis, ņemdam vērā Valsts zemes dienesta Rīgas pilsētas nodaļas Nekustamā īpašuma vērtēšanas biroja izdotās izziņas, kurās kļūdaini netika norādīta atzīme par īpašumam uzliktu ķīlu.¹⁰⁷

Individa tiesības uz atlīdzinājumu sakarā ar iestādes sniegtu kļūdainu izziņu ietvertas APL 92. pantā, jo tās izriet no FR definīcijas.

4.3.3. Uzziņa par savām tiesībām

Atšķirībā no izziņas, kurā apkopoti dati par iestādes darbību vai fakti, uzziņa ir iestādes izdots dokuments, kurā uz personas iesnieguma pamata iestāde sniedz informāciju par personas tiesībām konkrētajā tiesiskajā situācijā. Tādējādi APL 9. nodaļa “Uzziņa par savām tiesībām” izvērš Latvijas Republikas Satversmes 90. pantā noteikto, ka “*ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības.*”¹⁰⁸ Iestādēm noteiktais uzziņas sniegšanas pienākums gan

¹⁰⁷ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC-434. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 281.–285. lpp.

¹⁰⁸ Līdzīgas tiesību normas atrodamas arī Zviedrijas Administratīvā procesa likumā (4. panta pirmā daļa): “*Katrai iestādei ir jāsniedz informācija, vadlīnijas, padoms un līdzīga palīdzība ikvienam attiecībā uz tās kompetencē esošajiem jautājumiem. Palīdzība jāsniedz tādā apmērā, kas uzskatāms par pienācīgu attiecībā uz lietu, personas nepieciešamību pēc palīdzības un iestādes darbības būtību.*” (Zviedrijas Administratīvā procesa likums; *The Administrative Procedure Act, 1986:223*) un Somijas Administratīvā procesa likumā (4. pants): “*Ja nepieciešams, iestādei jākonsultē lietas dalībnieki, kā arī citas personas attiecībā uz iestādes kompetencē esošo lietu virzību.*” (Somijas Administratīvā procesa likums; *The Administrative Procedure Act No. 598*).

tieši¹⁰⁹, gan netieši¹¹⁰ noteikts vairākos spēkā esošajos normatīvajos tiesību aktos. Tas izriet arī no Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. pantā noteiktajiem valsts pārvaldes principiem – valsts pārvalde darbojas sabiedrības interesēs; valsts pārvalde savā darbībā ievēro labas pārvaldības principu, kas ietver atklātību pret privātpersonu un sabiedrību; valsts pārvaldes pienākums ir informēt sabiedrību par savu darbību. Turklāt, kā to paredz Valsts pārvaldes iekārtas likums, ja minētie tiesību principi netiek ievēroti, privātpersona, kuras tiesības un tiesiskās intereses skartas, ir tiesīga prasīt to ievērošanu administratīvā procesa kārtībā.

Kā izriet no APL 101. panta pirmās daļas, uzziņa radīto tiesisko seku ziņā atšķiras no AA ar to, ka uzziņa tās adresātam nav saistoša, tā indivīdam nerada nekādas konkrētas tiesiskas sekas, bet gan **informē, izskaidro, paskaidro, palīdz saprast** tā tiesības un pienākumus konkrētajā tiesiskajā situācijā.¹¹¹ Tādēļ likumdevējs ir paredzējis, ka, atšķirībā no AA, uzziņa ir apstrīdama augstākā iestādē (ja tāda ir), bet nav pārsūdzama tiesā.

Likumdevējs ir arī paredzējis, ka iestāde var kļūdoties, izsniedzot uzziņu, t. i., iestāde indivīdam var izsniegt neprecīzu vai pat satura ziņā nepareizu uzziņu. Tādēļ APL 101. panta otrā daļa paredz, ka gadījumā, ja indivīdam uzziņā tiek sniegta nepareiza informācija un tas rīkojies atbilstoši uzziņā noteiktajam, tad iestādes vēlāk izdots AA, kas attiecas uz jautājumu, par kuru uzziņa sniegta, nevar būt adresātam nelabvēlīgāks.¹¹² No indivīda

¹⁰⁹ Piemēram, likuma “Par bāriņtiesām un pagasttiesām” 20. panta 3. punkts noteic:

“Bāriņtiesa (pagasttiesa) savas kompetences ietvaros izsniedz ieinteresētajām personām, iestādēm un organizācijām uzziņas un dod atzinumus aizbildnības un aizgādības jautājumos.” (“Latvijas Vēstnesis”, 1995, 182. num.)

¹¹⁰ Piemēram, viena no Iepirkuma uzraudzības biroja tiesībām ir sniegt konsultācijas pasūtītājiem, preču pārdevējiem, iznomātājiem, pakalpojumu sniedzējiem un būvdarbu veicējiem: likuma “Par iepirkumu valsts un pašvaldību vajadzībām” 39. panta pirmās daļas 7. punkts (“Latvijas Vēstnesis”, 2001, 110. num.). Ietekmes uz vidi novērtējuma birojs sniedz konsultācijas uzņēmējiem par labākajiem pieejamiem tehniskajiem paņēmieniem attiecīgajā jomā: likuma “Par piesārņojumu” 48. panta 3. punkts (“Latvijas Vēstnesis”, 2001, 51. num.). Viena no Darba inspekcijas funkcijām ir sniegt bezmaksas konsultācijas darba devējiem, darbiniekiem un bistamo iekārtu valdītājiem par darba tiesisko attiecību, darba aizsardzības un bistamo iekārtu tehniskās uzraudzības normatīvo aktu prasībām: Valsts darba inspekcijas likuma 3. panta otrās daļas 13. punkts (“Latvijas Vēstnesis”, 2001, 188. num.).

¹¹¹ Analoga privāttiesību norma atrodama CL 2318. pantā:

“Vienas personas padoms otrai pats par sevi nenodibina starp pusēm nekādu tiesisku attiecību, un kā padoma saņēmējam nav tas jāizpilda, tā arī padoma devējam, ja padoms bijis nesekmīgs, nav jāatlīdzina nekādi zaudējumi.”

¹¹² Pretēji APL noteiktajam, piemēram, Apvienotajā Karalistē tiek atzīts, ka kļūdainas informācijas sniegšana nevar ietekmēt lēmumu, ko iestāde pieņem nākotnē, jo tiek uzskatīts, ka iestādei ir jāņem vērā likumi (nevis sava iepriekšējā darbība), un gadījumā, ja iestādes iepriekš sniegtā informācija nesakrīt ar iestādes lēmumu, indivīdam ir tiesības uz atlīdzinājumu. *“Labāk ir atcelt darbības, kas ir pretējas sabiedrības interesēm, nekā manipulēt ar likumu.”* Wade, William. *“Administrative Law”*. Oxford University Press, 1988, 386. lpp.

viedokļa raugoties, minētā tiesību norma ir atbalstāma: no vienas puses, tā nosaka iestādei pienākumu censties sniegt tikai “precīzas un pareizas uzziņas”, bet, no otras puses, ja, sniedzot uzziņu, pieļauta kļūda, atzīstot tiesiskās paļāvības principu, indivīdam ar AA tiek garantēta tāda pati tiesiskā situācija vai tiesiskās sekas, kāda aprakstīta “kļūdainajā uzziņā” (sk. 14. piemēru).

14. piemērs.

Kļūdainas uzziņas tiesiskās sekas

Persona P. iesniedz Valsts ieņēmumu dienestā lūgumu sniegt paskaidrojumu, kādā termiņā tai kā pašnodarbinātajai personai jāreģistrējas nodokļu maksātāju reģistrā. Valsts ieņēmumu dienests sniedz personai P. atbildi, ka tas izdarāms 3 mēnešu laikā no saimnieciskās darbības uzsākšanas brīža. Reģistrējoties minētajā termiņā, personai – saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 165.2 pantu (“Nodokļu maksātāju reģistrēšanas kārtības neievērošana”) – tiek piespriests naudas sods divsimt piecdesmit latu apmērā, soda noteikšanu pamatojot ar likuma normu, kas paredz personai reģistrēties 1 mēneša laikā no saimnieciskās darbības uzsākšanas brīža.

Pamatojoties uz APL 101. panta otro daļu, šajā gadījumā administratīvais sods personai P. nevarētu tikt piemērots, jo uzziņā iestāde kļūdaini norādījusi termiņu, kādā persona varēja reģistrēties nodokļu maksātāju reģistrā. Minētais, protams, neattiektos uz gadījumu, ja P. būtu saņēmusi mutisku konsultāciju no Valsts ieņēmumu dienesta, jo mutiska uzziņa (padoms, skaidrojums) nerada nekādas tiesiskas sekas un, ja tā ir kļūdaina un indivīds uz to ir paļāvis, tiesiskā paļāvības principa ievērošana indivīdam netiek nodrošināta. Tas pamatojams ar grūtībām pierādīt mutiski sniegto informāciju un tās saturu (pareizu vai kļūdainu).

Kā izriet no iepriekš minētā, indivīdam ir brīva izvēle, vai ņemt valsts pašvaldību iestādes uzziņu vērā. Taču indivīdam ir tiesības paļauties uz uzziņā sniegto informāciju un iestādes turpmāko darbību konsekvenci, ja vēlāk izrādīsies, ka iestādes sniegtā uzziņa ir kļūdaina.

APL neparedz, ka indivīds ir tiesīgs prasīt atlīdzību tad, ja iestādes izsniegta kļūdaina uzziņa radījusi tam zaudējumus. Kā jau iepriekš minēts, apmierinājums, kas indivīdam tiek nodrošināts šādā gadījumā, ir tas, ka vēlāk izdots AA nevar būt indivīdam nelabvēlīgāks. Tomēr atšķirībā no privāttiesībām publiskajās tiesībās padoma, konsultāciju, skaidrojumu sniegšana pieder pie valsts pārvaldes iestādes dabiskajām funkcijām un, ja indivīdam ir tiesības uz zaudējumu atlīdzību gadījumos, kad iestāde nepilda kādu citu

tās funkciju (bezdarbība), kādēļ gan lai šādas tiesības indivīdam būtu liegtas gadījumos, kad iestāde sniedz uzziņu, kas arī ir viena no iestādes funkcijām? Tādējādi indivīds paļaujas uz juridisko vai cita veida skaidrojumu, ko sniedz iestāde, tāpat kā tas paļaujas uz jebkuras citas iestādes funkcijas pienācīgu izpildi, un indivīdam būtu jābūt garantētai tiesībai saņemt atlīdzību, ja, paļaujoties uz iestādes izdotu kļūdainu uzziņu, tam nodarīti zaudējumi.

Vēl jo vairāk jāņem vērā, ka ir iespējamās situācijas, kad kļūdainajai uzziņai neseko AA izdošana un uzziņa pati par sevi rada indivīdam nelabvēlīgas tiesiskas sekas. Piemēram, kļūdainas uzziņas dēļ indivīds nokavējis kādu tiesību izmantošanas termiņu vai personai radušies kādi papildu izdevumi vai citas neērtības. Šādos gadījumos indivīdam būtu jābūt tiesībai saņemt zaudējumu atlīdzību. APL to neparedz.

Daudzās valstīs kļūdainas vai nepareizas informācijas sniegšana tiek uzskatīta par pamatu zaudējumu atlīdzības prasījumam pret valsti, kaut arī praksē šādi prasījumi ir retums (sk. 15. piemēru).

15. piemērs.

Valsts atbildība par kļūdainas informācijas sniegšanu. Somijas pieredze

Somijas nodarbinātības dienesta darbinieks sniedza konsultāciju vairākiem Somijas emigrantiem, kuri plānoja doties darba meklējumos uz Kanādu, un paskaidroja, ka tiem darba atļauja Kanādā nav nepieciešama. Tomēr, kad minētie cilvēki ieradās Kanādā, noskaidrojās, ka darba atļauja viņiem ir nepieciešama un ka bez darba atļaujas Kanādā darbu viņi nevar dabūt. Tā kā darba atļauju kārtošanas process aizņēma ilgāku laiku un attiecīgi šajā laika periodā strādnieki nevarēja strādāt, viņi vērsās tiesā ar prasību pret Somijas valsti, prasot kompensēt šīm personām radītos zaudējumus, tajā skaitā zaudētos ienākumus par laika posmu, kurā viņi nevarēja iestāties darbā Kanādā, jo tiem nebija nepieciešamās darba atļaujas.

Somijas Augstākā Tiesa šajā lietā atzina, ka valstij jāizmaksā prasītājiem zaudējumu atlīdzība. Spriedums tika motivēts ar to, ka informācijas sniegšana, kas attiecas uz normatīvo tiesību aktu interpretāciju un piemērošanu, ir valsts varas funkcija, un valstij jāatbild par valsts varas funkciju nepienācīgu vai nepareizu izpildi.¹¹³

¹¹³ Kuusikko, Kirki. "Advice, Good Administration and Legitimate Expectations: Some Comparative Aspects". *European Public Law*, Vol. 7 (September 2001), Issue 3, 465. lpp.

Savukārt Zviedrijā līdz 1999. gadam valdija uzskats, ka ikviens ir tiesīgs ņemt vērā vai ignorēt valsts pārvaldes iestādes sniegto ieteikumu, padomu vai konsultāciju. Tomēr mūsdienās informācijas sniegšana un konsultēšana tiek uzskatītas par valsts varas funkciju īstenošanas sastāvdaļu. Tādēļ 1999. gada sākumā Zviedrijas Zaudējumu atlīdzības akts tika papildināts, nosakot, ka valsts un pašvaldību iestādes ir atbildīgas arī par kļūdainu konsultāciju sniegšanu indivīdiem. Zviedrijas Zaudējumu atlīdzības akta 3. nodaļas 3. pants noteic:

“Valstij vai pašvaldībai jākompensē zaudējumi, kas radušies privātpersonām, kad iestāde savas nevērības dēļ sniegusi tām nepareizu informāciju vai konsultāciju, ja vien nepastāv īpaši iemesli, kas izslēdz iestādes atbildību. Šie īpašie iemesli, kurus var ņemt vērā, izvērtējot iestādes atbildību, ir informācijas vai konsultācijas veids, tās saistība ar iestādes realizētajām funkcijām un apstākļi, kuros informācija vai konsultācija tikusi sniegta.”¹¹⁴

Arī Apvienotajā Karalistē indivīdiem ik gadu tiek izmaksātas ievērojamas zaudējumu atlīdzības summas par iestāžu kļūdaini sniegtajām uzziņām. Dažos gadījumos atlīdzība tiek izmaksāta tādā apmērā, kas vienāds ar negūto peļņu, bet citos – tiek atlīdzināti arī papildu izdevumi, kas indivīdam radušies iestādes kļūdaini sniegtās informācijas dēļ.¹¹⁵

Tā kā APL ietvertā FR definīcija ietver “izziņu”, nav izprotams, kādēļ likumdevējs arī “uzziņu”, nav ietvēris minētajā definīcijā. Uzziņas sniegšana pēc būtības atbilst iestādes FR, tā nav kāda ārpus iestādes vispārējām funkcijām eksistējoša funkcija. Tādējādi, ja uzziņa ir bijusi kļūdaina un indivīdam, uz to paļaujoties, radies tiesību vai tiesisko interešu aizskārums, tam būtu jābūt tiesībām vērsties tiesā ar prasību pēc zaudējumu atlīdzības.

4.4. Zaudējumu atlīdzības prasījuma noilgums

Indivīda tiesība uz zaudējumu atlīdzības prasījumu laika ziņā nav neierobežota. Dažādās valstīs likumdevējs ir noteicis atšķirīgu laika posmu, kurā zaudējumu atlīdzības prasījums ir realizējams. Piemēram, Igaunijas Administratīvo tiesu procesa kodeksa 9. panta ceturtnā daļa paredz:

“Iesniegums par zaudējuma atlīdzību, kas nodarīts ar administratīvo aktu vai iestādes rīcību, var tikt iesniegts 3 gadu laikā no dienas, kad persona, kas iesniedz iesniegumu, uzziņāja vai tai vajadzēja uzziņāt par zaudējumu un par personu, kas to nodarījusi, bet ne

¹¹⁴ Kuusikko, Kirki. “Advice, Good Administration and Legitimate Expectations: Some Comparative Aspects”. *European Public Law*, Vol. 7 (September 2001), Issue 3, 466. lpp.

¹¹⁵ Turpat, 447. lpp.

*vēlāk kā 10 gadu laikā pēc administratīvā akta izdošanas vai brīža, kad prettiesiskā rīcība tikusi veikta.*¹¹⁶

Līdzīgi – Vācijas Civilkodeksa¹¹⁷ 852. pants noteic, ka Vācijā zaudējumu atlīdzības noilgums ir 3 gadi, skaitot no dienas, kad persona uzzināja par zaudējumu un par personu, kurai ir pienākums to atlīdzināt. Tomēr neatkarīgi no tā, vai persona ir uzzinājusi vai nav – zaudējumu atlīdzību Vācijā var pieprasīt 30 gadu laikā no AA izdošanas vai FR realizēšanas brīža.

Savukārt, saskaņā ar ET Statūtu 43. pantu, prasības pret kopienu, kas izriet no tās ārpus līgumiskās atbildības, ir noraidāmas, ja kopš prasības pamatā esošās darbības pagājuši pieci gadi.¹¹⁸ Tomēr ET prakse liecina, ka tiesa 43. pantu interpretējusi plaši un individuālam labvēlīgi:

*“Šis noteikums ir jātulko ar nozīmi, ka noilguma iestāšanās nevar būt par pamatu atteikumam izskatīt zaudējumus cietušās personas prasību, ja šī persona ar novēlošanos ir uzzinājusi par faktu, kas ir zaudējumu atlīdzības pamatā un tādējādi tai nebija pienācīga laika, lai iesniegtu pieteikumu tiesai vai attiecīgajai institūcijai pirms noilguma iestāšanās.”*¹¹⁹

Ari Latvijā zaudējumu atlīdzības prasījumu noilgums nav nekas jauns. Piemēram, likuma “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” 7. panta pirmā daļa paredz, ka pieteikums zaudējuma atlīdzības saņemšanai jāiesniedz sešu mēnešu laikā no attaisnojoša tiesas sprieduma stāšanās spēkā vai no krimināllietas vai administratīvās lietvedības izbeigšanas. Savukārt minētā likuma 5. panta trešā daļa paredz prasījuma par morālā kaitējuma atlīdzināšanu izskatīšanu tiesā, un šādam prasījumam saskaņā ar CL 1895. pantu¹²⁰ ir piemērojams vispārējs noilguma termiņš – 10 gadi.

APL neparedz termiņu, kādā persona var prasīt zaudējumu atlīdzību. Zaudējumu atlīdzības prasības noilgumu noteic Atlīdzināšanas likumprojekts. Šā likumprojekta 18. pants noteic:

¹¹⁶ Administratīvo tiesu procesa kodekss, pieņemts 1999. gada 25. februārī, spēkā no 2000. gada 1. janvāra (*Code of Administrative Court Procedure*). <http://www.legaltext.ee> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

¹¹⁷ Vācijas Civilkodekss (*BGB*). <http://www.hull.ac.uk/php/lastcb/> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

¹¹⁸ ET Statūti: <http://curia.eu.int/en/instit/txtdocfr/txtsensvigueur/statut.htm> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

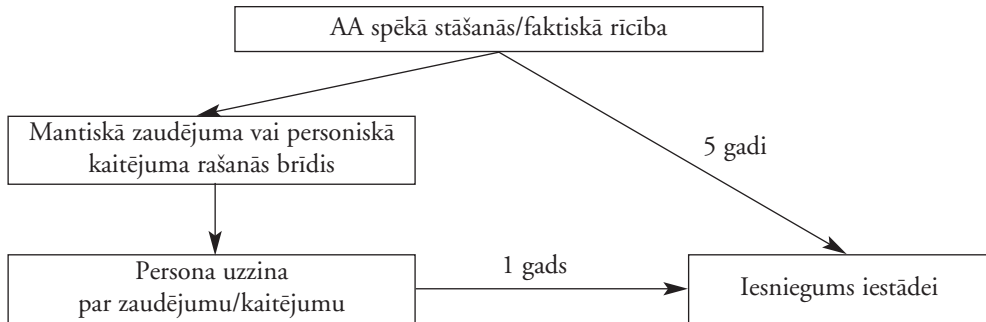
¹¹⁹ Lieta Nr. 145/83 *Adams v. Commission* (1985), 50. rindkopa.

¹²⁰ CL 1895. pants: “*Visas saistību tiesības, kuras nav noteikti izņemtas no noilguma ietekmes un kuru izlietošanai nav likumā noteikti īsāki termiņi, izbeidzas, ja tiesīgā persona tās neizlieto desmit gadu laikā.*”

“Personai ir tiesības iesniegt iesniegumu par zaudējumu atlīdzinājumu viena gada laikā no dienas, kad tā uzzināja vai tai vajadzēja uzzināt par zaudējumu, bet ne vēlāk kā piecu gadu laikā no prettiesiskā administratīvā akta spēkā stāšanās vai faktiskās rīcības veikšanas dienas.”¹²¹ (Sk. 5. shēmu.)

5. shēma.
Iesnieguma termiņš par zaudējumu atlīdzinājumu

Atlīdzināšanas likumprojektā noteiktais termiņš – 1 gads – sakrīt ar APL noteikto termiņu, kurā var apstrīdēt vai pārsūdzēt AA, ja rakstveidā izdotajā AA nav norādes, kur un kādā termiņā to var apstrīdēt vai pārsūdzēt (APL 79. panta pirmā daļa un 188. panta trešā daļa). Nav izprotams, kādēļ Atlīdzināšanas likumprojekta izstrādes autori paredzējuši, ka persona ir tiesīga iesniegt iesniegumu par zaudējumu atlīdzinājumu ne vēlāk kā piecu gadu laikā no prettiesiskā AA spēkā stāšanās vai FR veikšanas dienas. Loģiskāk minēto termiņu būtu saskaņot ar vispārējo CL noteikto noilguma termiņu – 10 gadi.

¹²¹ Atlīdzināšanas likumprojekta 2004. gada 26. aprīļa redakcija.

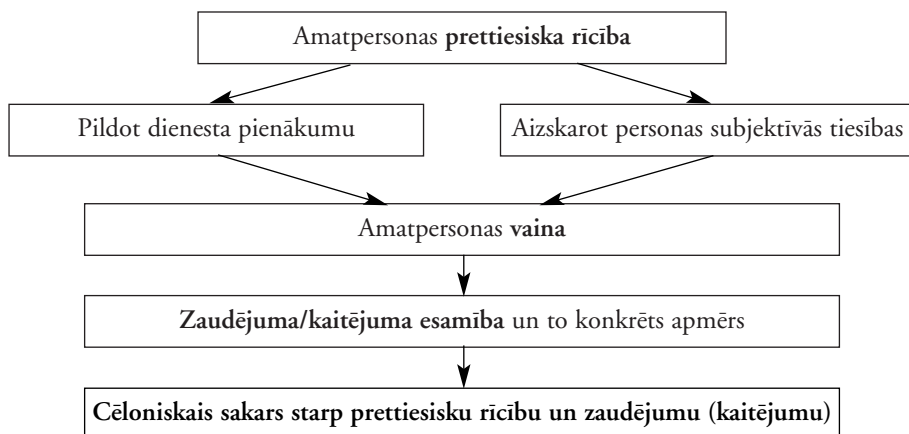
V. ZAUDĒJUMU ATLĪDZĪBAS TIESISKAIS PAMATS

Analizējot APL 8. nodaļā (Atlīdzinājums) un Atlīdzināšanas likumprojektā ietvertās tiesību normas, secināms, ka zaudējumu atlīdzības priekšnoteikumi vai zaudējumu atlīdzības tiesiskais pamats administratīvajā procesā ir:

- **amatpersonas prettiesiska rīcība, ņemot vērā, ka:**
  - zaudējumu nodarītājs ir speciālais subjekts – amatpersona;
  - zaudējums nodarīts, amatpersonai pildot dienesta (amata) pienākumus un tos pārkāpjot;
  - ar amatpersonas darbību (bezdarbību) tiek aizskartas privātpersonas subjektīvās publiskās tiesības;
- **amatpersonas vaina, ņemot vērā:**
  - amatpersonas darbības bīstamību;
  - privātpersonas tiesību un tiesisko interešu aizskāruma nozīmīgumu;
- **zaudējumu un kaitējuma esamība un to konkrēts apmērs;**
- **cēloniskais sakars starp prettiesisku rīcību un zaudējumu (kaitējumu).** (Sk. 6. shēmu.)

6. shēma.

Zaudējumu atlīdzības tiesiskais pamats

Tādējādi zaudējumu atlīdzības tiesiskais pamats administratīvajā procesā lielā mērā sakrīt ar civiltiesību teorijā atzītiem zaudējumu atlīdzības prasības apmierināšanai nepieciešamiem priekšnoteikumiem. Šie četri priekšnoteikumi (atlīdzības pamati) ir:

- kādas personas prettiesiska rīcība (darbība vai bezdarbība);
- šīs personas vaina;
- zaudējumu esamība un to konkrēts apmērs;
- cēloniskais sakars starp prettiesisku rīcību un zaudējumu.¹²²

Līdzīgi, pamatojoties uz EK dibināšanas līguma 288. (bij. 215.) pantu,¹²³ ET un Pirmās instances tiesa savos spriedumos ir interpretējusi, kādos gadījumos iestājas kopienas ārpuslīgumiskā atbildība, un tās priekšnoteikumi ir:

- kopienas iestādes vai tās darbinieka prettiesiska rīcība;
- personai nodarītais zaudējums;
- cēloņsakarība starp darbību/bezdarbību un zaudējumu.¹²⁴

ET prakse liecina, ka, ņemot vērā minētos zaudējumu atlīdzības kritērijus, kopiena ir bijusi ļoti piesardzīga zaudējumu atlīdzināšanā par kopienas institūciju un tās darbinieku radītajiem zaudējumiem. Jo, kā atzinusi ET, ne katra pret kopienu vērsta prasība apmierina zaudējumu atlīdzības tiesiskā pamata kritērijus; pati par sevi nepareiza vai neadekvāta kopienas institūciju vai darbinieku rīcība vēl neveido zaudējumu atlīdzības tiesisko pamatu.

Ari Latvijā zaudējumu atlīdzības prasījumu lietas pret valsts pārvaldes iestādēm līdz 2004. gada 1. februārim, kad stājās spēkā APL, ir bijušas samērā retas. Par minēto liecina no dažādām Rīgas tiesām saņemtā informācija un atsevišķu tiesnešu sniegtās ziņas, jo precīzu minēto kategoriju lietu skaita izzināšanu apgrūtina fakts, ka statistiskā informācija par prasībām pret valsts pārvaldes vai pašvaldību iestādēm par to radītajiem zaudējumiem Tieslietu ministrijā vispār netiek apkopota. Savukārt tiesās apkopo informāciju nevis pēc sūdzību/prasību veidiem, bet pēc sūdzības iesniedzēja (prasītāja)/atbildētāja principa. Līdz ar to nav iespējams precīzi noteikt zaudējumu atlīdzības prasību skaitu pret valsts pārvaldes iestādēm.

¹²² Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torģāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. "Mans Īpašums", 1998, 270. lpp.

¹²³ Sk. šā pētījuma 52. zemteksta piezīmi.

¹²⁴ Piemēram, lietā *Lütticke v. Commission* tiesa atzina: "*Saskaņā ar 215. panta otro daļu un vispārīgiem principiem, uz kuriem šis noteikums attiecas, kopienas atbildība paredz apstākļu kopuma esamību, kas veido faktisku zaudējumu, cēlonisko sakaru starp zaudējumu un institūcijas rīcību, un šādas rīcības pretlikumību.* Lieta Nr. C-4/69, *Lütticke* (1971), 10. rindkopa.

Neapšaubāmi, APL ievērojami atvieglos zaudējuma atlīdzības prasību īstenošanas iespējas. Tomēr, lai noskaidrotu zaudējumu atlīdzības tiesiskā pamata īpatnības administratīvajā procesā, turpmāk sīkāk tiek analizēts katrs zaudējuma atlīdzības tiesiskā pamata elements.

5.1. Amatpersonas prettiesiska rīcība

Zaudējumu vai kaitējuma rašanās cēlonis administratīvajās tiesībās ir nevis jebkuras personas, bet amatpersonas prettiesiska rīcība. Tātad atšķirībā no civiltiesībām, kur zaudējumu nodarītājs var būt jebkura persona, administratīvajās tiesībās tā var būt **tikai amatpersona**, t. i., persona, kas pilda dienesta (amata) pienākumus. Turklāt ne vienmēr tai jābūt valsts vai pašvaldību amatpersonai, tā var būt arī privātpersona, kurai, pamatojoties uz normatīvo aktu vai publisko tiesību līgumu, piešķirtas noteiktas varas pilnvaras valsts pārvaldes jomā.

Turklāt amatpersonas rīcības prettiesiskums vai tiesiskums var tikt konstatēts tikai tad, kad amatpersona **pilda dienesta (amata) pienākumus**. Amatpersonas dienesta (amata) pienākumi izriet no normatīvajiem tiesību aktiem, vispārējiem tiesību principiem un arī no amatpersonu amata aprakstiem. Tādējādi, lai konstatētu dienesta (amata) pienākumu pārkāpumu, vispirms konstatējams to tiesību un pienākumu kopums un apjoms, kas amatpersonai jāpilda konkrētajā amatā. Turklāt jāvērs uzmanība uz to, vai amatpersona zaudējumus nodarījusi, būdama dienestā, t. i., pildot dienesta (amata) pienākumus, vai ārpus dienesta tiesiskajām attiecībām. Ja amatpersona rada kādai personai zaudējumus ārpus dienesta attiecībām, par nodarītajiem zaudējumiem tā atbild civiltiesiski. Tomēr praksē iespējami gadījumi, kad amatpersona tikai šķietami pilda dienesta (amata) pienākumus, bet faktiski tā darbojas savās privātajās interesēs. Vai arī šādos gadījumos valstij būtu jāatbild par amatpersonas darbību?

EP rekomendācijā skaidrots:

“Valsts atbildība iestājas arī tajos gadījumos, kad amatpersona tikai šķietami pilda savas funkcijas, bet faktiski darbojas savās personiskajās interesēs un privātpersona tādējādi tiek maldināta. Valsts iespējamā atbildība šajā gadījumā pamatota ar apstākli, ka amatpersonas publiskā darbība ir saistīta ar valsts pārvaldi un valsts pārvaldes ietvaros pār amatpersonas veiktajām darbībām ir jābūt nodrošinātai uzraudzībai. Tādēļ atsevišķos gadījumos valsts atbildība var iestāties tad, kad amatpersona publisko pienākumu aizsegā darbojas savās personiskajās interesēs.”¹²⁵

¹²⁵ EP rekomendācija Nr. R (84) 15 “Par valsts atbildību” (*The Administration and You. A handbook*). Council of Europe Publishing, Council of Europe, 1996.

Parasti amatpersonas prettiesiska rīcība (darbības vai bezdarbības veidā) rada **amatpersonas dienesta (amata) pienākumu pārkāpumu**. Tomēr izņēmuma gadījumos personai zaudējums var tikt nodarīts arī tad, kad amatpersonas dienesta (amata) pienākumu pārkāpums netiek konstatēts un netiek konstatēta amatpersonas prettiesiska rīcība – vaina. Šādos izņēmuma gadījumos, kuri sīkāk aprakstīti šā pētījuma 5.2. punktā, zaudējuma rašanās pamatā ir amatpersonas tiesiska rīcība.

Visbeidzot, lai amatpersonas rīcība izraisītu valsts atbildību, tās rīcībai jābūt pretrunā ar tādu publisko tiesību normu, kas nosaka konkrētu valsts pienākumu attiecībā pret individu. Citiem vārdiem – jābūt **personas subjektīvās publiskās tiesības aizskārumam**.

Tiesu prakse liecina, ka nereti privātpersonas vēršas tiesā ar sūdzībām par kādas valsts pārvaldes iestādes vai amatpersonas prettiesisku rīcību, norādot, ka “ar apstrīdēto lēmumu **sabiedrībai** tika liegtas tiesības ...” vai “**...iedzīvotāji** netika informēti”, utt. Tomēr, lai valsts pārvaldes iestādes vai amatpersonas prettiesiska rīcība izraisītu valsts atbildību, jāpastāv konkrētas personas subjektīvam tiesību aizskārumam. Persona nevar vērsties tiesā ar sūdzību (pieteikumu) par aizskārumu, kas nodarīts trešajai personai, – jāpastāv tās personas subjektīvo tiesību aizskārumam, kura vēršas tiesā ar sūdzību (pieteikumu).¹²⁷

Minētā sakarā jāņem vērā, ka nereti ar tiesību normu iestādei noteiktais pienākums ir vispārējs un vērst uz sabiedrības interešu nodrošināšanu kopumā, bet šo pienākumu vai funkciju īstenošanā iestādei nepastāv pietiekami noteikts pienākums pret individu, – nepastāv indivīda subjektīvās tiesības. Objektīvajām tiesībām ne vienmēr atbilst subjektīvās tiesības:

*“Subjektīvās publiskās tiesības pastāv tad, ja likumā ir noteikts īpašs pārvaldes pienākums un šis likumā noteiktais pienākums tajā pašā laikā kalpo individuālajām interesēm.”*¹²⁸

Piemēram, likums “Par pašvaldībām” noteic, ka viena no pašvaldības pastāvīgām funkcijām ir gādāt par iedzīvotāju izglītību, rūpēties par kultūru un sekmēt tradicionālo kultūras vērtību saglabāšanu un tautas jaunrades attīstību; īstenot bērnu tiesību aizsardzību attiecīgajā administratīvajā teritorijā, utt.¹²⁹ Tomēr, likumā minētā pašvaldības funkcija – gādāt par iedzīvotāju izglītību – nenozīmē, ka pašvaldībai ir pienākums nodrošināt izglītības iespējas ikkatram pašvaldības iedzīvotājam.

¹²⁶ Izņēmums no šā vispārējā principa noteikts APL 29. pantā (Tiesību subjekts, kuram ir tiesības būt par personas tiesību un tiesisko interešu aizstāvi).

¹²⁷ Paine Francs Jozefs. “Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības. Vācijas administratīvā procesa likums”. Tiesu namu aģentūra, 2002, 74. lpp.

¹²⁸ Likuma “Par pašvaldībām” 15. pants. “Latvijas Vēstnesis”, 1994, 61. num.

Lai katrā konkrētā gadījumā noteiktu, vai publisko tiesību subjekta funkcijas neizpildes rezultātā indivīdam iestājušās nelabvēlīgas sekas un tādējādi tam ir tiesības uz zaudējumu atlīdzināšanu prasījumu no valsts, tiesu prakse liecina par nepieciešamību pierādīt noteiktās funkcijas izpildes pienākumu pret personu, šās funkcijas izpildes pārkāpumu un zaudējumus. Savukārt, lai pierādītu noteiktās funkcijas izpildes pienākumu, nepietiek vien ar faktu, ka tas paredzēts normatīvajā tiesību aktā. Kā atzinusi ECT spriedumā “*D.P. & J.C. pret Apvienoto Karalisti*”:

“Lai pierādītu funkciju izpildes pienākumu, prasītājam jāpamato, ka prasītājam radītais zaudējums bija paredzams, ka prasītājs bija pienācīgās noteiktās attiecībās ar atbildētāju un ka ir godīgi, taisnīgi un pamatoti noteikt atbildētāja atbildību.”¹²⁹

Turklāt, izvērtējot iestādes darbības tiesiskumu attiecībā pret indivīda subjektīvo tiesību aizskārumu, tiesām vienlaicīgi būtu jāvērs uzmanību uz sekām, ko tiesas nolēmums var radīt. Ja tiesas nolēmums paredzēs valsts atbildību par iestādes darbību (bezdarbību), minētā loģiskas sekas būs iestādes turpmākās darbības pārvērtēšana un augstāku darbības standartu noteikšana iestādē. Valsts pārvaldē tas ne vienmēr ir pozitīvi vērtējams, jo var veicināt pretēja efekta iestāšanos, kad iestāde vai amatpersona izturas pret savu darbu ar pārlietu rūpību un rīcībā ir pārlietu piesardzīga, bet rezultātā valsts pārvaldes funkcionēšana kopumā palēninās, birokratizējas. Tādēļ zaudējumu atlīdzinājuma prasības pret valsti tiesām ir svarīgi konstatēt tādu indivīda subjektīvo tiesību aizskārumu, kas ir nevis šķietams un varbūtējs, bet faktiski un reāls.

5.2. Vainas atbildība un atbildība bez vainas

Civiltiesībās vaina ir atbildības objektīvs priekšnoteikums, jo bez vainas nav aizskāruma (delikta).¹³⁰ Citiem vārdiem, – vaina ir prettiesiskas darbības nepieciešamais elements.

Kā iepriekš minēts, valsts atbildība, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, var iestāties gan par amatpersonas prettiesisku, gan – izņēmuma gadījumos – par tiesisku rīcību. Pirmajā gadījumā valsts atbildības nepieciešamais elements ir vaina, jo prettiesiska darbība bez vainas nav iespējama. Savukārt otrajā gadījumā – ņemot vērā amatpersonas rīcības būtību (tiesiska rīcība), vaina var nebūt valsts atbildības nepieciešamais elements, jo amatpersonas darbība atbilst tiesību normām.

¹²⁹ 2002. gada 10. oktobra spriedums lietā “*D.P. & J.C. v. the United Kingdom*”, § 94.

¹³⁰ Sinaiskis V. “Latvijas civiltiesību apskats”. Rīga, Tiesiskās informācijas centrs, 1996, 148. lpp.

APL neizšķir atbildību par vainojamu rīcību un atbildību bez vainas, t. i., atbildību par amatpersonas tiesisku vai prettiesisku rīcību. Tomēr Atlīdzināšanas likumprojekts noteic, ka personai tiek atlīdzināti zaudējumi, kas nodarīti ar valsts pārvaldes iestādes **prettiesisku AA** vai **prettiesisku FR**, vai bezdarbību, vai ar AA atcelšanu saskaņā ar APL 85. vai 86. pantu.¹³¹ Tādējādi ar Atlīdzināšanas likumprojektā ietvertajām tiesību normām tiek sašaurināts APL 92. pants, kas vispārīgi noteic, ka persona ir tiesīga prasīt atlīdzinājumu par zaudējumiem, kas nodarīti ar AA vai iestādes FR, nediferencējot, vai AA un FR ir tiesiska vai prettiesiska.

Minētais ir pretrunā ar EP rekomendācijā¹³² noteikto principu, ka *“zaudējums, kas nodarīts personai, var būt gan amatpersonas vai iestādes prettiesiskas, gan tiesiskas darbības sekas”*. Turklāt, atzīstot, ka valsts atbildība par tiesisku AA un tiesisku FR ir ārkārtējas situācijas rezultāts, EP ir atzinusi, ka šādos gadījumos *“saskaņā ar taisnīguma principiem cietušajam var tikt izmaksāta daļēja atlīdzība”*.

Jau 1984. gadā, kad tika pieņemta EP rekomendācija “Par valsts atbildību”, atzina, ka, ņemot vērā nepieciešamās izmaiņas atsevišķu valstu tiesību sistēmās attiecībā uz zaudējumu atlīdzinājumu par publisko tiesību subjektu tiesisku darbību, rekomendācijā minēto principu ieviešanā pieļaujamas atkāpes. Tomēr rekomendācija vienlaikus uzsverta nepieciešamība tuvināt nacionālās tiesību normas tajā noteiktajiem principiem.

5.2.1. Citu valstu pieredze

Atsevišķi citu valstu administratīvo tiesību speciālisti ir norādījuši, ka vainas elementa izslēgšana no zaudējumu atlīdzības priekšnoteikumiem būtu pozitīvi vērtējama, jo, ņemot vērā tiesiskas valsts pamatprincipus, publiskajai varai ir jādarbojas tiesiski – jāpilda tai noteiktie pienākumi savas kompetences ietvaros. Prettiesisku AA izdošana un prettiesiska FR nav atļauta un pieļaujama. Tomēr, ja iestādes izdots AA vai iestādes FR ir bijusi tāda, kas individuālam radījusi zaudējumus, indivīds nedrīkst no tā ciest, un zaudējumi atlīdzināmi, neatkarīgi no tā, vai ir konstatējama amatpersonas vaina vai arī nav.

Kā atzinis Einars Vene, viens no Igaunijas Valsts atbildības likuma izstrādes autoriem:

“Vainas konstatācijas nepieciešamība kā viens no atbildības iestāšanās priekšnoteikumiem varētu kļūt par nepārvaramu šķērslī valsts atbildības sastāva pierādīšanā. Nevar noteikt

¹³¹ Atlīdzināšanas likumprojekta 1. pants (Likuma mērķis), 2004. gada 26. aprīļa redakcija.

¹³² EP rekomendācija Nr. R (84) 15 “Par valsts atbildību” (*“The Administration and You”*. A handbook). Council of Europe Publishing, Council of Europe, 1996, 402. lpp.

*individam pienākumu uzņemties zaudējuma risku tajos gadījumos, kad nav iespējams konstatēt publisko tiesību subjekta vainu. Šis risks ir jāuzņemas valstij, kurai ir gan vara, gan finanšu līdzekļi.”*¹³³

Minētais uzskats atspoguļots arī Igaunijas Valsts atbildības likumā, no kura izriet, ka zaudējumu atlīdzība individam nav atkarīga no vainas elementa konstatēšanas publisko tiesību subjekta nodarījumā.¹³⁴

Arī EP rekomendācijas “Par valsts atbildību” skaidrojumā teikts:

*“Raksturojot valsts atbildības rašanās pamatu, apzināti netiek lietoti termini “prettiesiskums” un “vaina”, jo valsts atbildībai ir jārodas jebkurā situācijā, kad publisko tiesību subjekts nerīkojas veidā, kādā saprātīgi var no tā tikt sagaidīts spēkā esošo tiesību normu kontekstā. Tas, cita starpā, cietušajām personām padara iespējamu atlīdzinājuma saņemšanu arī tajos gadījumos, kad zaudējumu nodarītājs nav konstatējams vai zaudējumu nodarītājs ir koleģiāla institūcija.”*¹³⁵

Šajā sakarā dažādu valstu tiesību normas atšķiras un tiesu prakse ir dažāda. Piemēram, Angļu tiesībās atbildība bez vainas vispār nav paredzēta, un minētais princips tiesu praksē nav attīstīts. Savukārt Vācijā amata atbildība, kuras pamatā ir amatpersonas pienākumu pārkāpums (vācu val. – *Amtshaftung*), ir vainas atbildība¹³⁶, kaut arī pastāv īpašs valsts atbildības veids – atbildība par indivīda sevišķām ciešanām sabiedrības labā (vācu val. – *Sonderopfer*) – vai atbildība tā sauktā **īpašā upura** gadījumā (sk. šā pētījuma 5.2.2. punktu).¹³⁷ Šajā gadījumā vainu kā zaudējumu atlīdzības tiesiskā pamata nepieciešamo elementu nav vajadzības konstatēt.

¹³³ Vene, Einar. “Avaliku halduse kandja tekitatud kahju hüvitamine. Kohtupraktika ja riigivastutusõigus de lege ferenda”. *Juridica V* (2000). Valsts pārvaldes nodarīto zaudējumu atlīdzības tiesu prakse un valsts atbildības likums *de lege ferenda*.

¹³⁴ Tomēr Igaunijā vaina ir viens no zaudējumu atlīdzības nepieciešamajiem elementiem tajos gadījumos, kad tiek prasīta atrautās peļņas un nemantiskā zaudējuma atlīdzība. Vaina jākonstatē arī tad, ja tiek iesniegta regresa prasība pret amatpersonu, kuras rīcības rezultātā radies zaudējums.

¹³⁵ “*The Administration and You*”. *A handbook*. Council of Europe Publishing, Council of Europe, 1996, 405. lpp. un 409. lpp.

¹³⁶ Vispārējās deliktatbildības principi Vācijā ir noteikti Vācijas Civillkodeksa (*BGB*) 823. pantā “Zaudējuma atlīdzināšanas pienākums”:

- (1) *personai, kura ar nodomu vai aiz neuzmanības prettiesiski aizskar citas personas dzīvību, ķermeni, veselību, brīvību, īpašumu vai citu tiesību, ir pienākums atlīdzināt šai personai radušos zaudējumus;*
- (2) *tāds pats pienākums ir tam, kas pārkāpj likumu, kura mērķis ir aizsargāt kādu personu. Ja pēc šā likuma satura to var pārkāpt arī bez vainas, tad zaudējumu atlīdzības pienākums iestājas tikai vainas gadījumā.*

¹³⁷ Vilbergs Hanss Jirgens, Krasts Valdis. “Salīdzinošās administratīvās tiesības. Lietas un risinājumi”. *Eurofaculty*, 2001, 173. lpp.

Vainas izpratne Francijas administratīvajās tiesībās klasiski balstās uz iestādes vainas (franču val. – *faute de service*) priekšstatu. Lai konstatētu vainu (franču val. – *faute*), tiesai ir jākonstatē iestādes normālas darbības pārkāpums. Tā, piemēram, iestādes bezdarbība kvalificējama kā vainojama, jo vispārējs publisko tiesību princips noteic, ka iestādes pilda tām deleģētās funkcijas. Tomēr Francijas administratīvajās tiesībās pastāv arī tā sauktā atbildība bez vainas (angļu val. – *no-fault liability*), kas balstās uz diviem atšķirīgiem principiem: publisko pienākumu vienlīdzības pārkāpuma principu (franču val. – *égalité devant les charges publiques*) un riska principu (sk. turpmāk 5.2.2. punktu). Līdzīgi kā Vācijā arī Francijā atbildība par tiesisku AA nav ar tiesību normu pamatota. Izņēmums ir valsts atbildība par atceltu labvēlīgu tiesisku AA, pamatojoties uz Vācijas Administratīvā procesa likuma 49. panta sesto daļu.¹³⁸

Arī ET un Pirmās instances tiesa savos spriedumos ir interpretējušas, kādos gadījumos iestājas kopienas atbildība bez vainas (angļu val. – *no-fault liability*). Atbildība bez vainas iestājas tikai tad ja:

- salīdzinājumā ar citām personām lēmums nesamērīgi ietekmē noteiktu personu loku (neparasts zaudējums);
- ja lēmums nesamērīgi pārsniedz ekonomisko risku robežas, kas raksturīgas, darbojoties attiecīgajā sektorā (speciāls zaudējums), ja vien
- zaudējumu izraisošā darbība nav pamatota ar vispārējām (ekonomiskajām) interesēm.¹³⁹

Savukārt, EP rekomendācijas “Par valsts atbildību” (otrais princips) noteic pazīmes, kas liecina par īpašo valsts riska atbildību:

- AA ir izdots vai FR veikta vispārējās sabiedrības interesēs;
- tikai viena vai nedaudzas personas ir cietušas zaudējumus;
- AA ir bijis ārkārtējas situācijas nepieciešamības noteikts un zaudējums ir bijis šā AA neparedzams rezultāts.¹⁴⁰

¹³⁸ Paine Francis Jozefs. “Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības. Vācijas administratīvā procesa likums”. Tiesu namu aģentūra, 2002. Analoga norma ietverta APL 85. pantā.

¹³⁹ Lieta T-184/95 “Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft pret Padomi un Komisiju” 1998, 80. rindkopa.

¹⁴⁰ “The Administration and You”. A handbook. Council of Europe Publishing, Council of Europe, 1996, 403. lpp.

5.2.2. Īpašais upuris sabiedrības labā

Vācijas tiesībzinātnē atzīts, ka valsts atbildībai ir vairākas formas, un bez zināmās atbildības par amatpersonas rīcību, kuras pamatā ir amatpersonas pienākumu pārkāpums (vācu val. – *Amtshaftung*), pastāv arī atbildība par indivīda sevišķām ciešanām sabiedrības labā (vācu val. – *Sonderopfer*) vai atbildība tā sauktajā *īpašā upura* gadījumā.¹⁴¹

Kaut arī valsts pārvaldes darbība ir vērsta uz sabiedrības interešu nodrošināšanu, ir iespējamās situācijas, kad, īstenojot valstiskās funkcijas sabiedrības labā, atsevišķa indivīda intereses un/vai tiesības tiek ārkārtēji ierobežotas vai aizskartas. Turklāt aizskārums nenotiek ar amatpersonas prettiesisku darbību vai bezdarbību, bet ar tiesisku darbību, un attiecīgi – amatpersonas vaina nav konstatējama. Jēdziens *īpašais upuris* nozīmē, ka personas tiesisko interešu aizskārums ir lielāks nekā parasti (nevienlīdzīga izturēšanās pret konkrētu personu).¹⁴² Tādēļ, lai konstatētu *īpašā upura* gadījumu, jāņem vērā gan darbības, kas izraisījušas personas tiesisko interešu aizskārumu (vai tās ir valstiski svarīgas), gan šo darbību nepieciešamība (vai darbība ir uz sabiedrības interešu nodrošināšanu vērsta), gan sekas, ko darbība radījusi indivīdam.

Turpmāk minētie piemēri ilustrē gadījumus, kad indivīdam tiek nodarīts kaitējums, amatpersonai tiesiski pildot dienesta pienākumus, – tāpat, veicot likumpamatotu darbību.

16. piemērs.

Valsts atbildība par amatpersonas tiesisku darbību

Apmeklētājiem ieejot Dziesmu svētku estrādē uz rokgrupas koncertu, policijas darbinieks ar policijas suni pārbauda katru koncerta apmeklētāju, lai pārlicinātos, ka pie tiem neatrodas sprāgstvielas un narkotiskās vielas. Veicot pārbaudi Dainim K., suns iekož tam kājā.

un

Lai aizturētu valsts robežas pārkāpēju, robežsargs pēc brīdinājuma šāviena izdarīšanas izšauj pārkāpēja virzienā. Šāviens trāpa kādam sēņotājam, kuru viņš mežā nav pamanījis. Rezultātā iestājas sēņotāja nāve.

¹⁴¹ Vilbergs Hanss Jirgens, Krasts Valdis. "Salīdzinošās administratīvās tiesības. Lietas un risinājumi". *Eurofaculty*, 2001, 173. lpp.

¹⁴² Paine Francs Jozefs. "Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības. Vācijas administratīvā procesa likums". *Tiesu namu aģentūra*, 2002, 363. lpp.

Kaut arī valsts atbildība *īpašā upuru* gadījumā Vācijā nav ar tiesību aktu noteikta, tiesu praksē minētais valsts atbildības veids ir atzīts. Līdzīgi arī Francijā atbildība par tiesisku AA (atbildība bez vainas) ar tiesību normu nav pamatota. Tomēr Francijas administratīvajās tiesībās pastāv tā sauktā atbildība bez vainas (angļu val. – *no-fault liability*). Tā balstās uz diviem cieši saistītiem atbildības principiem: vispārējo riska atbildību (franču val. – *théorie de risque*) un publisko pienākumu vienlīdzības principa pārkāpumu (franču val. – *égalité devant les charges publiques*). Pirmais paredz, ka tad, ja valsts pārvaldes iestādes sabiedrības interesēs veikta bīstama darbība radījusi riska apstākļus, izraisot ārkārtēju zaudējumu konkrētiem indivīdiem, zaudējumu atlīdzību nodrošina valsts. Otrais paredz vispārēju principu, ka gadījumā, ja valsts pārvaldes iestādes lēmums vai rīcība, kas veikta sabiedrības interesēs, radījusi ārkārtēju un ievērojamu zaudējumu konkrētām personām, tas jākompensē. Neskatoties uz iedibinātu tiesu praksi, zaudējumu atlīdzināšana par tiesisku AA Francijā tomēr ir retums. Viena no retajām lietām ir 1989. gada *Villa Jacob* lieta (sk. 17. piemēru).

17. piemērs.

Atbildība bez vainas. Francijas pieredze

Uzņēmēja būvlaukumā tika atrastas arheoloģiski nozīmīgas drupas, tādēļ kompetentās iestādes pieprasīja izmaiņas plānotajā būvē. Rezultātā uzņēmējam bija jāpieprasa otra būvatļauja un tādejādi būvdarbi ievērojami aizkavējās.

Attiecīgajos normatīvajos tiesību aktos bija paredzēta atlīdzība par zaudējumiem, kas radušies saistībā ar arheoloģiskajiem izrakumiem, bet nebija paredzēta atlīdzība par zaudējumiem, ko radījusi būvdarbu izpildes aizkavēšanās, pieprasot un saņemot jaunu būvatļauju. Tomēr šajā lietā tiesa atzina, – kaut arī likums neparedz atlīdzību par būvdarbu izpildes aizkavēšanos, uzņēmējam tikuši radīti ievērojami zaudējumi. Ņemot vērā minēto, zaudējumu atlīdzība uzņēmējam tika piešķirta.¹⁴³

Valsts atbildība par tiesisku AA ir izņēmums, kura pamatā ir īpaši un iepriekš neprognozējami apstākļi. Atsevišķu valstu pieredze liecina, ka tajos gadījumos, kad zaudējumu atlīdzība par tiesisku AA ir paredzēta normatīvajos tiesību aktos, zaudējumu atlīdzības prasījuma tiesības pret valsti tiek ierobežotas. Piemēram, Igaunijas Valsts atbildības likums, paredzot zaudējumu atlīdzību par tiesisku AA vai iestādes tiesisku rīcību, noteic:

¹⁴³ Schönberg Søren. *“Legitimate Expectations in Administrative Law”*. Oxford University Press, 2000, 171.–177. lpp.

“Persona var prasīt atlīdzību pienācīgā apmērā par mantisku zaudējumu, kas nodarīts ar tiesisku administratīvu aktu vai darbību, kas ārkārtējā veidā ierobežo cilvēka pamattiesības.

Ja nav noteikts citādi, tad minētā atlīdzība nevar tikt prasīta, ja:

- 1) cilvēka pamattiesību ierobežojums noticis pašas personas dēļ vai personas interesēs;*
- 2) saskaņā ar likumu personai noteikta speciāla ārstēšanās;*
- 3) personas var saņemt atlīdzību no cita avota, ieskaitot apdrošinātāju;*
- 4) zaudējumu atlīdzība tiek noteikta saskaņā ar citu tiesību aktu.”¹⁴⁴*

5.3. Zaudējuma un kaitējuma apmēra pierādīšana

Saskaņā ar APL 150. pantu administratīvajā procesā pieteicējam nav jāpierāda apstākļi, ar kuriem tas pamato savu prasījumu. Iestādei toties jāpierāda apstākļi, kurus tā min kā savu iebildumu pamatojumu. Tas atšķiras no civilprocesa principiem, kur pierādīšanas pienākums gulstas tieši uz prasītāju un atbildētājam jāpamato savu iebildumu pamatotība (sacikstes princips).¹⁴⁵ Tomēr APL paredz indivīdam aktīvu lomu tajos gadījumos, kad iesniedzējs prasa atlīdzinājumu par mantiskajiem zaudējumiem vai personisko kaitējumu, kā arī par morālo kaitējumu, kas tam nodarīts ar AA vai iestādes FR. Šādos gadījumos likumdevējs noteicis iesniedzējam pienākumu savu zināšanu un praktisko iespēju robežās darīt visu iespējamo, lai samazinātu savus zaudējumus vai kaitējumu, kā arī paziņot iestādei apstākļus, kurus tai nepieciešams zināt, lai konstatētu attiecīgā publisko tiesību subjekta atbildības pamatu un nodarīto zaudējumu vai kaitējuma apmēru. Ja iesniedzējs nepilda minēto pienākumu bez pietiekama attaisnojuma, vēlāk, apstrīdot iestādes lēmumu augstākā iestādē vai pārsūdzot to tiesā, tam liegtas iespējas atsaukties uz attiecīgajiem apstākļiem.¹⁴⁶ Minētais iesniedzēja pienākums noteikts arī Atlīdzināšanas likumprojektā¹⁴⁷, turklāt paredzēts, ka iesniegumā par zaudējumu atlīdzinājumu personai pēc iespējas jānorāda pierādījumi, kas apstiprina zaudējuma nodarīšanas faktu un apjomu, un tam jāpievieno attiecīgo dokumentu kopijas.

Attiecībā uz mantiskā zaudējuma apmēra pierādīšanu izmantojami visi APL noteiktie pierādīšanas līdzekļi, t. i., paskaidrojumi, liecinieku liecības, rakstveida pierādījumi, lie-

¹⁴⁴ Igaunijas Republikas Valsts atbildības likuma 16. pants.

¹⁴⁵ Civilprocesa likuma 93. pants.

¹⁴⁶ APL 96. pants un 150. panta trešā daļa.

¹⁴⁷ Atlīdzināšanas likumprojekta 12. panta otrā daļa un 17. panta otrā daļa (2004. gada 26. aprīļa redakcija).

tiskie pierādījumi, ekspertīze, utt.¹⁴⁸ Arī personiskā kaitējuma tiesisko pamatu pierāda ar APL noteiktajiem pierādīšanas līdzekļiem, bet tā apjoms personai nav jāpierāda. Personas pienākums ir iespēju robežās norādīt visus apstākļus, kas dod pamatu izvērtēt kaitējuma apmēru, bet tai nav jāpierāda personiskā kaitējuma apmērs, jo, piemēram, personai nodarītā veselības kaitējuma apmērs nav pierādīšanas, bet vērtēšanas jautājums.

Savukārt, kā iepriekš minēts, morālais kaitējums tiek prezumēts un attiecīgi – morālā kaitējuma tiesiskais pamats tiek uzskatīts par pierādītu –, ja ir pierādīts personu tiesību un tiesisko interešu aizskārums. Tāpat kā personiskā kaitējuma gadījumā, arī morālā kaitējuma gadījumā personai nav jāpierāda tā apmērs, bet ir pienākums iespēju robežās norādīt apstākļus, kas dod pamatu izvērtēt kaitējuma apmēru. Morālo kaitējumu, tāpat kā personisko kaitējumu, nav iespējams pierādīt, tas ir konstatējams. Piemēram, personas ciešanas nav vispār iespējams pierādīt ar tradicionālajiem pierādīšanas līdzekļiem.¹⁴⁹

Līdzīgi kā civiltiesisku strīdu gadījumos, iesniedzot iestādē iesniegumu vai administratīvajā tiesā pieteikumu par zaudējumu atlīdzību, prasāma nevis zaudējumu atlīdzība vispār, bet jāizvirza konkrēts prasījums par piedzenamo zaudējumu apmēru.¹⁵⁰ Tātad, lai zaudējumu atlīdzinātu, tam jābūt faktiskam (īstam, pastāvošam) un konkrētam. Minētais zaudējumu atlīdzības princips ietverts CL 1771. pantā:

“Zaudējums var būt vai nu tāds, kas jau cēlies, vai tāds, kas vēl stāv priekšā; pirmajā gadījumā tas dod tiesību uz atlīdzību, bet otrajā – uz nodrošinājumu.”

ET prakse attiecībā uz zaudējuma atlīdzības priekšnoteikumiem atšķiras no Latvijā iedibinātās, t. i., iespējama arī zaudējuma atlīdzinājuma prasība tad, kad zaudējums vēl tikai draud, paredzams un nenovēršams. Ja zaudējums ir draudošs (nākotnē paredzams) un ir pamatota iespējamība, ka tas radīsies, zaudējumu atlīdzības prasība ir iespējama, tomēr **tikai** tad, ja zaudējuma rašanās cēlonis jau pastāv. Lietā “*Kampfmeier*” pret Komisiju, ET atzina:

“Līguma 215. pants neliedz tiesai izskatīt prasību par kopienas atbildību par draudošiem zaudējumiem, kas paredzami ar pietiekamu noteiktību, pat ja zaudējums nevar vēl tikt precīzi noteikts. Lai novērstu vēl lielāku zaudējumu rašanos, ir pat vēlams iesniegt prasību tiesā, tiklīdz zaudējumu rašanās cēlonis ir noteikts. Šis secinājums ir apstiprināts ar

¹⁴⁸ Sk. APL 2. sadaļu “Pierādījumi”.

¹⁴⁹ Atlīdzināšanas likumprojekta 13. pants (2004. gada 26. aprīļa redakcija).

¹⁵⁰ Latvijas Republikas Civiltiesību komentāri. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torģāna vispārīgā zinātniskā redakcijā, “Mans Īpašums”, 2000, 277. lpp.

dalībvalstīs spēkā esošajām tiesību normām, kuru vairums, ja ne visas, atzīst atbildību par zaudējumiem nākotnē, kuri ir pietiekami noteikti.”¹⁵¹

Savukārt Latvijas tiesu prakse liecina, ka, ja zaudējumu rašanās cēlonis ir jau noticis un zaudējums ir tikai nākotnē paredzams, bet vēl nav faktiski un noteikti, ne vienmēr tas tiek atlīdzināts (sk. 18. piemēru).

18. piemērs.

Zaudējums tiek atlīdzināts tikai tad, ja tas ir jau radies

Lietā par ceļu satiksmes negadījumā nodarīto zaudējumu atlīdzību, pirmās instances tiesa apmierināja prasītāja prasījumu par zaudējumu atlīdzību sakarā ar transportlīdzekļa bojājumiem, kas radušies ceļu satiksmes negadījumā. Tomēr tiesa neatlīdzināja pievienotās vērtības nodokļa summu, kas nākotnē būs maksājama par transportlīdzekļa remonta veikšanu.¹⁵²

5.4. Cēloniskais sakars starp iestādes darbību (bezdarbību) un zaudējumu (kaitējumu)

Viens no zaudējumu atlīdzības tiesiskā pamata elementiem ir cēloniskais sakars starp iestādes darbību (bezdarbību) un zaudējumu (kaitējumu). Norāde uz cēloniskā sakara konstatācijas nepieciešamību zaudējumu atlīdzības prasījumu apmierināšanai ir ietverta APL 92. panta formulējumā “*kas nodarīts ar*”. Savukārt Atlīdzināšanas likumprojekts noteic:

“Zaudējums šā likuma ietvaros ir tāds zaudējums, kas cietušajam radies iestādes rīcības tiešā rezultātā. Šīs rīcības tālākās sekas tiek uzskatītas par zaudējumu tikai tad, ja starp iestādes rīcību un šīm sekām pastāv cēloņsakarība un iestāde tās paredzēja vai tai vajadzēja tās paredzēt.”¹⁵³

Tātad, lai individuam tiktu atlīdzināti zaudējumi par iestādes darbību vai bezdarbību, jāpastāv cēloniskajai saiknei starp sekām un zaudējumu (kaitējumu) un iestādes darbību (bezdarbību), kas zaudējumu (kaitējumu) radījusi. Turklāt jānodala tās sekas, kas ir tiešs pārkāpuma rezultāts, no sekām, kuru raksturs ir nejaušs, kuru iestāšanās nevarēja paredzēt un kuras vispār nav saistītas ar konkrēto pārkāpumu (sk. 19. piemēru).

¹⁵¹ Lieta Nr. C-56-60/74 *Kampfmeier v. Commission*, 1967, 6. rindkopa.

¹⁵² Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC-533. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 315. lpp.

¹⁵³ Atlīdzināšanas likumprojekta 6. panta trešā daļa (2004. gada 26. aprīļa redakcija).

19. piemērs.**Cēloniskā sakara konstatēšanas nepieciešamība starp iestādes darbību un radīto zaudējumu**

Pamatojoties uz likumu "Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu", personas ir pieprasījušas zaudējumu atlīdzību par pasta un citiem pakalpojumiem, ārstnieciskajiem izdevumiem, izdevumiem par mājas jumta atjaunošanu, dzīvokļa remontu (persona atradusies nepamatotā apcietinājumā, bet sieva izdarījusi remontu), piespiedu izdevumu atlīdzināšanu ģimenei sakarā ar atrašanos apcietinājumā (paciņu nešana), tehnikas amortizācijas izdevumiem, utt.

Tiesu prakse liecina, ka šādos gadījumos tiesas zaudējumu atlīdzības prasījumus ir noraidījušas, jo nav konstatēts cēloniskais sakars starp tiesībsargājošo institūciju rīcību un personai nodarītajiem zaudējumiem.

VI. ATLĪDZINĀJUMA APMĒRA NOTEIKŠANA

Attiecībā uz zaudējumu atlīdzinājuma apmēru raksturojošiem kritērijiem APL ir tikpat lakonisks kā Satversme. Kā teikts APL 92. pantā, atlīdzinājumam ir jābūt atbilstīgam. Diemžēl attiecīgās tiesību normas interpretācija nesniedz pietiekami skaidru atbildi par minētā jēdziena saturu. Arī Satversmes tiesa savos spriedumos pagaidām nav interpretējusi atbilstīga atlīdzinājuma jēdzienu.

Tomēr Atlīdzināšanas likumprojekts noteic gan kārtību (secību), kādā atlīdzinājums nosakāms, gan kritērijus (vadlīnijas) attiecībā uz atbilstīgs atlīdzinājuma apmēra noteikšanu.

6.1. Mantiskā zaudējuma atlīdzinājuma apmēra noteikšana

Atlīdzināšanas likumprojekts paredz, ka, nosakot mantiskā zaudējuma atlīdzinājumu, vispirms tiek noteikts nodarītā zaudējuma apmērs un tad – atbilstīgais atlīdzinājums.

Principus, kas ņemami vērā, nosakot zaudējumu atlīdzības apmēru, formulē APL 8. nodaļas (Atlīdzinājums) 97. pants (Civiltiesību principu piemērošana atlīdzinājuma apmēra noteikšanai):

“Nosakot mantiskā zaudējuma un personiskā kaitējuma priekšnosacījumus un atlīdzinājuma apmēru, piemēro civiltiesību principus, ja likumā nav noteikts citādi.”

Tātad jāņem vērā, ka APL 97. pantā noteiktie civiltiesību principi piemērojami **tikai tad**, ja speciālajā normā nav noteikts citādi. Tādējādi jāvērs uzmanība uz speciālajām normām, kas atsevišķos gadījumos paredz atšķirīgu regulējumu zaudējumu atlīdzības apmēra noteikšanā. Piemēram, likuma “Par valsts ieņēmumu dienestu”¹⁵⁴ 23. pants paredz nepareizi piedzīto maksājumu atmaksāšanas kārtību.

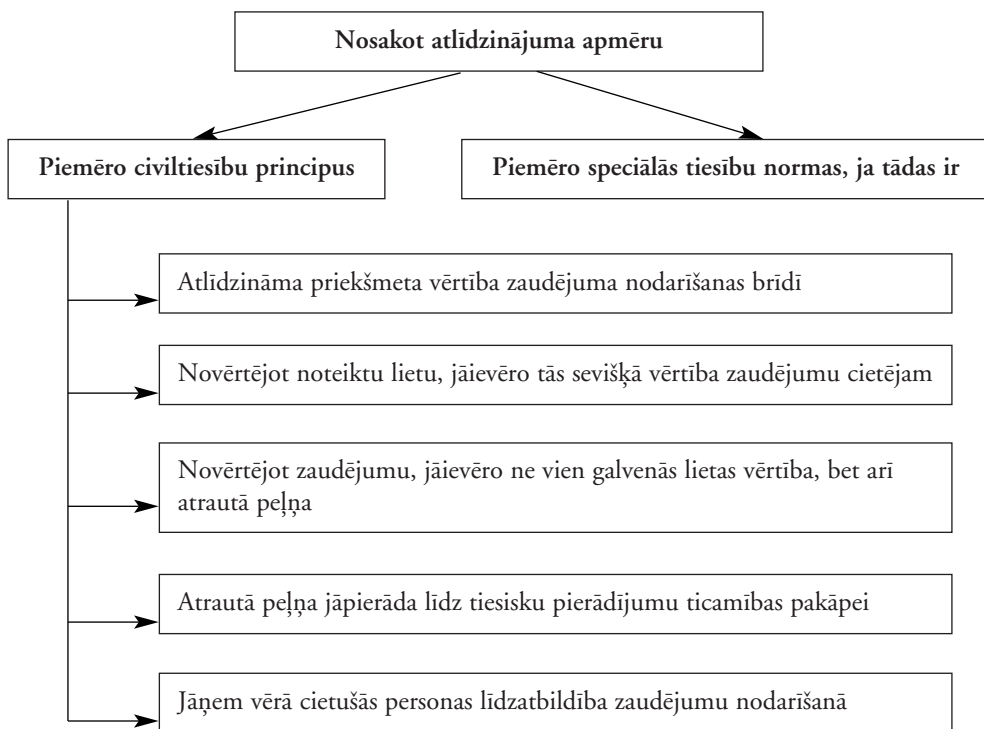
¹⁵⁴ Likums “Par valsts ieņēmumu dienestu”. “Latvijas Vēstnesis”, 1993, 105. num.

Privāttiesību normu piemērošana publisko tiesību regulējuma kvalitātes nodrošināšanā ir atzīta prakse ne tikai Latvijā, bet arī citās valstīs. Piemēram, arī Vācijā un Igaunijā, nosakot zaudējumu atlīdzības apmēru, administratīvajā procesā tiek piemēroti civiltiesību principi.¹⁵⁵ Minētais ir pats par sevi saprotams, jo, neatkarīgi no tā, vai zaudējums ir nodarīts administratīvi tiesisko vai civiltiesisko attiecību ietvarā, tā apmēra noteikšanai var tikt piemēroti vienādi kritēriji.

Latvijā zaudējumu atlīdzības apmēra noteikšanas principi ietverti CL astotās nodaļas (Zaudējumi un to atlīdzība) ceturtajā apakšnodaļā (Zaudējumu novērtēšana) vai CL no 1786. līdz 1792. pantam. Turpmāk sīkāk par CL ietvertajiem zaudējumu novērtēšanas principiem (sk. 7. shēmu).¹⁵⁶

7. shēma.
Atlīdzinājuma apmēra noteikšanas civiltiesiskie principi

¹⁵⁵ Vācijas administratīvajā procesa likuma 49.a pants, Igaunijas Republikas Valsts atbildības likuma 7. panta ceturtais daļa, 10. panta pirmā daļa, 22. panta otrā un trešā daļa.

¹⁵⁶ Briede J., Ļubļina A., Groduma M., Meņģele L. "Administratīvajā procesa vispārīgie noteikumi un administratīvais process iestādē. Shēmas". Tiesu namu aģentūra, 2003, 72. lpp.

6.1.1. Atlīdzināmā priekšmeta vērtība zaudējuma nodarīšanas laikā

CL 1792. pants noteic:

“Ja zaudējumu atlīdzības prasījums izriet nevis no līgumiskas saistības pārkāpuma, bet no darbības, kas pati par sevi bijusi prettiesīga, tad zaudējuma vērtējums samērojams ar priekšmeta vērtību zaudējuma nodarīšanas laikā.”

Minētais skaidri noteic, ka deliktu attiecībās priekšmeta vērtība ir vērtība, kas tam bijusi zaudējuma nodarīšanas brīdī (ņemot vērā tā nolietojumu). (Sk. 20. piemēru.)¹⁵⁷

20. piemērs.

Zaudējuma vērtējums samērojams ar priekšmeta vērtību zaudējuma nodarīšanas laikā

Aleksejs Ceremisins izvirzījis tiesā prasību pret SIA “Weeluk (Baltic) Ltd.” par zaudējumu piedziņu, norādīdams, ka 1999. gada rudenī pēc SIA “Weeluk (Baltic) Ltd.” vadītāja iniciatīvas, bez iepriekšējas saskaņošanas ar Rīgas pilsētas Arhitektūras pārvaldi, tika veikta otrā stāva pārbūve mājai Dzirnauvu ielā 72, un tās rezultātā sāka nosēties grīdas A. Ceremisina dzīvoklī. Kā pierādījumu par nodarīto zaudējumu apmēru A. Ceremisins iesniedza tiesā remontdarbu tāmi grīdas atjaunošanai. Tādējādi, nosakot zaudējumu atlīdzības apmēru, netika ņemts vērā grīdas stāvoklis (nolietojuma pakāpe) pirms remontdarbu uzsākšanas.

Augstākās Tiesas Senāts minētajā lietā atzina:

*“... deliktu attiecībās, ja prasījums izvirzīts sakarā ar lietas bojājumu, mantiskais samazinājums aprēķināms, ņemot par pamatu lietas vērtību prettiesiskas darbības veikšanas laikā. Attiecinot šo likuma normu uz konkrēto gadījumu, tas nenozīmē, ka dzīvokļa sākotnējā stāvokļa atjaunošanai būtu jāizmanto bojāti materiāli, bet, piemēram, apmāinot bojātās siņas ar jaunām un nosakot faktiski nodarītā zaudējuma apmēru, jāņem vērā bojāto siņu vērtība salīdzinājumā ar jaunajām un jāatskaita nolietotās (amortizācijas) pakāpe.”*¹⁵⁸

¹⁵⁷ Minētais atšķiras no tā, kā tiek novērtēti zaudējumi līgumpārkāpumu gadījumos (salīdzinājumam sk. CL 1791. pantu).

¹⁵⁸ 2003. gada 7. maija Augstākās Tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC–255. Publicēts 08.07.2003. “Latvijas Vēstnesis”, “Jurista Vārds”, Nr. 25/26 (283/284).

Protams, tikpat iespējama ir situācija, kad priekšmeta vērtība zaudējuma atlīdzināšanas prasības brīdī ir nevis samazinājusies, bet, piemēram, palielinājusies. Arī šādos gadījumos atlīdzināmā priekšmeta vērtība koriģējama, attiecīgi ņemot vērā priekšmeta vērtības pieaugumu.

6.1.2. Novērtējot noteiktu lietu, jāievēro tās sevišķā vērtība zaudējumu cietējam

CL 1789. pants noteic:

“Novērtējot noteiktu lietu, jāievēro ne vien tās parastā vērtība, bet arī sevišķā vērtība zaudējuma cietējam. Vērtība, kas pamatojas tikai uz personiskām tieksmēm (873. pants),¹⁵⁹ nav jāievēro.”

Ar minēto pantu tiek atzīts, ka ikvienai lietai ir ne tikai parastā vērtība, t. i., tirgus vērtība, bet arī sevišķā vērtība, t. i., vērtība, kas pamatota ar lietas īpašo pielietojamību vai indivīda prasmēm, kas izmantojamas tikai attiecībā uz šo lietu (piemēram, krēsls, kas domāts cilvēkam ar īpašām vajadzībām). Tādējādi, nosakot zaudējumu atlīdzības apmēru, parasta krēsla vērtība nekādā ziņā nevar tikt pielīdzināta tāda krēsla vērtībai, kas domāts cilvēkam ar īpašām vajadzībām.

6.1.3. Novērtējot zaudējumu, jāievēro ne vien galvenās lietas vērtība, bet arī atrautā peļņa

CL 1786. pants noteic:

“Novērtējot zaudējumu, jāievēro ne vien galvenās lietas un tās piederumu vērtība, bet arī pametums, kas netieši nodarīts ar zaudējuma nesēju notikumu, un atrautā peļņa.”

No minētā panta izriet, ka indivīdam atlīdzināms ne vien zaudējums, kas cēlies prettiesiskas darbības rezultātā, bet arī peļņa, kuru tas būtu guvis, izmantojot konkrētu lietu (sk. 21. piemēru).

¹⁵⁹ CL 873. pants: *“Ar personīgām tieksmēm pamatotā vērtība atkarīga no priekšrocības, kādu lietas valdītājs tai piešķir vai nu tās īpatnību dēļ, vai savu sevišķo attiecību dēļ pret to, neatkarīgi no labuma, kādu tā dod pati par sevi.”*

21. piemērs.**Atrautā peļņa kā zaudējuma sastāvs**

Izmantojot savu automašīnu, Jānis K. ikdienā nodarbojas ar kravu komercpārvadājumiem. 2000. gada 10. maijā Jānim K. piederošais transporta līdzeklis tika prettiesiski evakuēts, turklāt tā rezultātā Jāņa K. transporta līdzeklim tika nodarīti bojājumi. Tā kā policija Jāni K. neinformēja par viņam piederošā transporta līdzekļa evakuāciju un tā atrašanās vietu, tikai pēc nedēļas Jānim K. izdevās noskaidrot stāvvietu, kurā atrodas viņam piederošais transporta līdzeklis.

Jānis K. vērsās tiesā ar pieteikumu par zaudējumu atlīdzību, kas nodarīti viņa transporta līdzeklim tā prettiesiskas evakuācijas dēļ, kā arī par atrautās peļņas atlīdzību par laika posmu, kurā viņš nevarēja nodarboties ar kravu komercpārvadājumiem.

Šajā sakarā uzmanība vēršama uz faktu, ka Jānis K. nevar vērsties tiesā ar apgalvojumiem vien, ka viņš būtu nodarbojies ar kravu komercpārvadājumiem, ja vien viņa transporta līdzeklis nebūtu prettiesiski evakuēts. Jānim K. ir pienākums līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka viņš patiešām būtu nodarbojies ar kravu komercpārvadājumiem, ja vien viņa transporta līdzeklis nebūtu prettiesiski evakuēts.

6.1.4. Atrautā peļņa jāpierāda līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei

CL 1787. pants noteic:

“Aprēķinot atrauto peļņu, nav jāņem par pamatu tikai varbūtības, bet nedrīkst būt šaubu vai vismaz jābūt pierādītam līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka šāds pamekums tieši vai netieši cēlies no tās darbības vai bezdarbības, ar ko zaudējums nodarīts.”

Tiesību normas jēga šeit izpaužas tādējādi, ka pierādījumu vērtējumam zaudētās peļņas aprēķināšanai jābūt ar tādu ticamības pakāpi, lai par to nerastos nekādas šaubas. Pierādīšanas pienākums šajā gadījumā gulstas uz iesniedzēju (pieteicēju), un jebkuras šaubas skaidrojamas par labu atbildētājam (sk. 22. piemēru).

22. piemērs. Atrautās peļņas pierādīšana

Ar Tieslietu ministrijas valsts sekretāra lēmumu “Par zaudējumu atlīdzības piešķiršanu Viktoram Brūverim” tika noraidīta Viktora Brūvera prasība par negūto ienākumu atlīdzību no plānotās graudkopības Ls 2514,90 apmērā un par izdevumiem sakarā ar saimniecības “Vīndedži” aramzemes attīrīšanu no krūmājiem Ls 3000 apmērā. Minēto zaudējumu atlīdzību Viktors Brūveris bija pieprasījis par laika posmu, kurā viņš atradās pirmstiesas izmeklēšanas izolatorā.

Minētajā lietā Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts secināja:

*“Atzīdama, ka prasītāja prasījumi par negūtajiem papildu ienākumiem no saimnieciskās darbības un par saimniecības “Vīndedži” aramzemes attīrīšanu no krūmājiem balstīti tikai uz pieņēmumiem, tiesas kolēģija secināja, ka zaudējumu apmērs nav pierādīts un tādēļ pamatoti noraidīts.”*¹⁶⁰

Citā tiesas spriedumā tiesa līdzīgi norādījusi:

*“Nav pamata prasības apmierināšanai daļā par atrautās peļņas piedziņu, jo nav iesniegti nekādi pierādījumi tam, ka prasītājam jebkad pirms notikušā negadījuma būtu bijusi darba alga vai citi ienākumi, no kuriem vadoties varētu aprēķināt peļņas zaudējumu...”*¹⁶¹

Arī ET atzinusi indivīda tiesību uz negūtās peļņas atlīdzību, nosakot, ka negūtā peļņa atlīdzināma gadījumos, kad prasījums nav tīri spekulatīvs un negūtā peļņa bijusi paredzama ar pietiekamu noteiktību un cietušais to pienācīgi pierādījis.¹⁶²

6.1.5. Cietušās personas līdzatbildība zaudējumu nodarīšanā

EP rekomendācijas “Par valsts atbildību” 3. princips noteic:

“Ja cietušais savas paša vainas dēļ vai tā iemesla dēļ, ka tas nav izmantojis visus tiesiskos līdzekļus, ir līdzvainojams zaudējumu nodarīšanā, zaudējumu atlīdzība tam var tikt

¹⁶⁰ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC-211, 2002. gads, npublicēts.

¹⁶¹ Lieta Nr. SKC-7. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 198.–201. lpp.

¹⁶² Lieta Nr. 37/90 *Mulder 2*; Lieta Nr.C-56-60/74 *Kampfmeier v. Commission*.

samazināta vai pilnībā atteikta. Minētais tāpat attiecas uz gadījumiem, ja zaudējumu nodarīšanā ir līdzvainojama persona, par kuru cietušais ir atbildīgs saskaņā ar likumu.”¹⁶³

Cietušās personas līdzvainas izvērtējuma nepieciešamība zaudējumu nodarīšanā ir tradicionāla vairāku valstu administratīvajās un civiltiesībās.¹⁶⁴ Arī ET savos spriedumos ir atzinusi, ka zaudējumu atlīdzības apmērs cietušajai personai var tikt samazināts, ja tā ir līdzatbildīga zaudējumu rašanās faktā, cietušā darbībās ir konstatējama nolaidība vai līdzatbildība (angļu val. – *contributory negligence*).¹⁶⁵

Minētais princips ir iestrādāts arī APL 96. pantā, proti:

“Iesniedzējam ir pienākums savu zināšanu un praktisko iespēju robežās darīt visu iespējamo, lai samazinātu savus zaudējumus vai kaitējumu... Ja iesniedzējs šo pienākumu nepamatoti nepilda, vēlāk, apstrīdot iestādes lēmumu augstākā iestādē vai pārsūdzot to tiesā, viņš uz attiecīgajiem apstākļiem nevar atsaukties.”

Tādējādi APL 96. pants atbilst CL 1776. pantā noteiktajam, ka cietušais nevar prasīt atlīdzību, ja viņš pats varējis zaudējumu novērst, ievērojot pienācīgu rūpību. Tātad gan APL, gan CL prasa pievērst uzmanību paša cietušā rīcībai. Turklāt, ņemot vērā, ka tiesību normās nav minētas indivīda darbību vai bezdarbības konkrētas formas, kuras samazinātu vai izslēgtu tā tiesības uz atlīdzinājumu, tad indivīda darbību vai bezdarbības noskaidrošana, kuras rada tā līdzvainu, ir iestādes un tiesas ziņā.

No minētā izriet, ka zaudējumu atlīdzības lietās teorētiski pastāv iespēja izvīrīt cietušajam pārmetumus, ka viņš nav veicis gan to, gan šo, ko vispār varētu veikt zaudējumu samazināšanai. Tas novestu pie zaudējumu nodarītāja netaisnīgas atbrīvošanas no atbildības.¹⁶⁶ Tādējādi ir svarīgi noskaidrot šīs civiltiesību normas piemērošanas praktiskos aspektus vai, citiem vārdiem, izziņāt tiesu praksi CL 1776. panta piemērošanā.

¹⁶³ *Recommendation No R (84) 15 Relating to Public Liability* (pieņemta 1984. gada 18. septembrī). www.coe.int Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

¹⁶⁴ Somijas Deliktatbildības likuma 6. daļas 1. pants (Atbildības sadalījums) noteic: *“Ja no cietušā puses ir bijusi līdzdalība zaudējuma vai kaitējuma nodarīšanā vai arī ārēju apstākļu dēļ radies papildu zaudējums vai kaitējums, zaudējumu atlīdzība var tikt atbilstoši sadalīta.” Tort Liability Act (412/1974).*

Vācijas Civillikodeksa 254. pants (Cietušā līdzvainā) noteic:

“(1) Ja pie zaudējuma rašanās ir līdzvainojams arī cietušais, tad pienākums atlīdzināt un atlīdzības apmērs ir atkarīgs no apstākļiem un, jo sevišķi, no tā, cik tālā šos zaudējumus izraisījusi pārsvarā viena vai otra puse. (2) Tā tas ir arī tad, ja cietušā vaina izpaudusies tādējādi, ka viņš nav norādījis parādniekam uz neparasti liela zaudējuma risku, kuru parādnieks ne zināja, ne tam vajadzēja zināt, vai ka cietušais nav centies zaudējumus novērst vai mazināt.” Zivilrecht Wirtschaftsrecht. Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1999, 44. lpp.

¹⁶⁵ Lieta Nr. 145/83 *Adams v. Commission*, (1985); *Brasserie/Factortame* (1996).

¹⁶⁶ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torģāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. “Mans Īpašums”, 2000, 271. lpp.

Latvijas tiesu prakse liecina par divu principu piemērošanu cietušās personas līdzatbildības noteikšanā:

- nodarītāja un cietušā vainas daļas noteikšana (abpusējas atbildības noteikšana) (sk. 23. piemēru);
- nodarītāja atbrīvošana no atbildības, ja cietušā vaina ir zaudējuma galvenais cēlonis, respektīvi, cietušā vaina ir pārsvarā (sk. 24. piemēru).

23. piemērs. Abpusējas atbildības noteikšana

1995. gada 23. martā ap plkst. 18.00 Vasilijš Smuļš, vadīdams Rēzeknē automašīnu BMW – 528, pa Dzelzceļnieku ielu Kr.Valdemāra ielas virzienā pie nama Nr.15, apbraucot stāvošo smāgo automašīnu ar puspiekabi, iebrauca bedrē, kas bija izveidojusies pie kanalizācijas lūkas vāka. Trieciena dēļ automašīnai radušies tehniski bojājumi. 1995. gada jūnijā Vasilijš Smuļš izvirzījis prasību pret Rēzeknes komunālo uzņēmumu kombinātu par automašīnas remonta izdevumu piedziņu, uzskatīdams, ka atbildētājam ir jāgādā par ceļu seguma stāvokli Rēzeknes pilsētas ielās.

Rēzeknes pilsētas tiesa prasību apmierināja daļēji, norādot, ka kaitējuma nodarīšanā daļēji vainīgs ir arī Vasilijš Smuļš, kurš nebija pietiekami uzmanīgs, tādēļ tiesa noteikusi abu pušu vienlīdzīgu atbildību.

Izskatot lietu apelācijas kārtībā, Latgales apgabaltiesa atzinusi par pareiziem pirmās instances tiesas secinājumus.

Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts minētās lietas sakarā atzina, ka apelācijas instances tiesa pareizi piemērojusi pušu abpusējas atbildības principu:

“Paša cietušā Vasilija Smuļa rīcība novērtēta un, ievērojot to, ka viņš nav bijis pietiekami uzmanīgs, tiesa piemērojusi pušu abpusējas atbildības principu un samazinājusi prasītājam par labu piedzenamās zaudējumu atlīdzības apmēru par 50%.”¹⁶⁷

Par zaudējumiem, kas nodarīti identiskos apstākļos, prasību tiesai iesniedza arī cita persona. Tomēr Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāts, izskatot lietu, nonāca pie

¹⁶⁷ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC–25. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1996. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 1997, 318. lpp.

secinājuma, ka cietušajam zaudējums atlīdzināms prasītajā apmērā. Šajā gadījumā cietušā līdzvaina netika konstatēta:

“Prasītājs vadījis automašīnu ar ieslēgtu apgaismojumu un ātrumu ap 50 km stundā, t. i., nepārkāpjot Ceļu satiksmes noteikumus. Pie šādiem apstākļiem apelācijas instances tiesa izdarījusi pierādījumiem atbilstošu vērtējumu, ka cietušais, ievērojot pienācīgo rūpību, nevarēja zaudējumus novērst.”¹⁶⁸

Tā kā abas lietas izspriestas pie vienādiem faktiskajiem apstākļiem, secināms, ka tieši cietušā paša uzvedība bijis noteicošais apstākļi zaudējumu apmēra samazināšanā. Diemžēl no sprieduma, kas minēts pirmais, nav izsecināms, kādēļ cietušā līdzvaina tika noteikta 50% apmērā un tieši kādus apstākļus tiesa ņēmusi vērā. Turklāt spriedumā nav redzama tiesas motivācija attiecībā uz zaudējuma atlīdzības procentuālā apmēra noteikšanu. Tādēļ nav izprotami tiesas argumenti, kādēļ tika noteikta cietušā vaina 50% apmērā, bet nevis, piemēram, 30% apmērā.¹⁶⁹

Otrs princips, kas iedibināts tiesu praksē, piemērojot CL 1776. pantu, ir nodarītāja atbrīvošana no atbildības, ja cietušā vaina ir zaudējuma galvenais cēlonis, respektīvi, cietušā vaina ir pārsvarā (sk. 24. piemēru).

24. piemērs.

Zaudējumu nodarītājs ir atbrīvojams no atbildības, ja cietušā vaina ir pārsvarā

SIA “Spars” pārdevis zemnieku saimniecībai “Rozītes” nekvalitatīvu lauksaimniecības tehniku. Tā rezultātā zemnieku saimniecība “Rozītes” ar trešajām personām nodibināto saistību izpildei bez atlīdzības bija spiesta atdot savu skābsienu. Zemnieku saimniecība “Rozītes” iesniegusi tiesā prasību par zaudējumu piedziņu no SIA “Stars”.

Ar Jelgavas tiesas spriedumu prasība apmierināta daļēji. Z/s “Rozītes” apelācijas kārtībā pārsūdzēja spriedumu daļā, ar kuru prasība noraidīta. Zemgales apgabaltiesa noraidījusi z/s “Rozītes” prasību kā nepamatotu. Civillietu tiesu kolēģija secinājusi, ka prasība nav pamatota, jo saskaņā ar CL 1776. pantu

¹⁶⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC–142. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1996. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 1997, 379. lpp.

¹⁶⁹ Diemžēl Latvijā vēl joprojām konstatējama situācija, ka tiesu spriedumos mēdz trūkt skaidras un precīzas pamatojuma vai motivējošas daļas. Vispārēju pārskatu par tiesu spriedumu kvalitāti sk.: V. Skujeniece. “Latvijas tiesu spriedumu kvalitātes problēmas”. Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, 2003.

cietušais nevar prasīt atlīdzību, ja viņš pats varējis zaudējumu novērst, ievērojot pienācīgo rūpību. Zinot, ka tehnika nedarbojas, z/s “Rozītes” īpašniece slēgusi līgumu par skābsiena piegādi, lai gan bijusi jābrīdina otra puse par varbūtēju līguma neizpildi.

Augstākās Tiesas Senāts savā spriedumā norādījis, ka tiesa kļūdaini skaidrojusi CL 1776. pantu. Tiesa nav ņēmusi vērā, ka zaudējuma cēlonis ir nekvalitatīvas tehnikas piegāde, nevis prasītāja nepareiza rīcība. Zaudējuma nodarītājs atbrīvojams no atbildības tikai tad, kad paša cietušā vaina ir zaudējuma galvenais cēlonis.¹⁷⁰

Minētās lietas norāda, ka tiesu prakse cietušā līdzvainas noteikšanā nav attīstījusies tik tāl, lai izdarītu secinājumus par vienotu principu piemērošanu. Katrs atsevišķs spriedums liecina par konkrētās tiesas izpratni attiecībā uz cietušā līdzvainas robežām. Turklāt bieži vien tiesas argumenti cietušā līdzvainas apmēra noteikšanā nav izsecināmi no tiesas sprieduma. Minētais liecina par iespējām un nepieciešamību uzlabot tiesas spriedumu kvalitāti skaidras un pamatotas argumentācijas virzienā.

6.2. Mantiskā zaudējuma atbilstīga atlīdzinājuma noteikšana

Atlīdzināšanas likumprojekts noteic, ka pēc tam, kad noteikts nodarītā mantiskā zaudējuma apjoms, t. i., zaudējuma faktiskais apmērs (sk. šā pētījuma 6.1. punktu), tiek noteikts **atbilstīgs atlīdzinājums**. No tā secināms, ka Atlīdzināšanas likumprojekta izstrādes autoru sākotnējais pieņēmums ir, ka **atbilstīgs atlīdzinājums** nav zaudējumu atlīdzinājums to reālajā, faktiskajā apmērā.

Arī citi administratīvo tiesību speciālisti ir pauduši viedokli, ka jēdziens “atbilstīgs” nav saprotams tādā nozīmē kā “pilnīgs”, “pilnā apmērā”. Šis jēdziens pēc savas būtības drīzāk gan nozīmē “samērīgs”, “taisnīgs”. Tā, piemēram, atlīdzinājumu var samazināt vai pat nepiešķirt, ja persona pati ir vainojama, ka radies zaudējums.¹⁷¹ Tomēr atsevišķi administratīvo tiesību speciālisti Latvijā ir pauduši pretēju viedokli, t. i., ka paredzamā iespēja zaudējumus atlīdzināt ierobežotā apmērā ir pretrunā APL 2. pantā deklarētajam

¹⁷⁰ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta spriedums lietā Nr. SKC–232. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 517. lpp.

¹⁷¹ Mita Dace. “Jauno administratīvo tiesu atšķirīgais process”. “Likums un Tiesības”, Nr. 4, 2004, 119. lpp.

likuma pamatmērķim – nodrošināt demokrātiskas, tiesiskas valsts pamatprincipus, it sevišķi cilvēktiesību ievērošanu konkrētajās publiski tiesiskajās attiecībās starp valsti un privātpersonu.¹⁷² Vēl vairāk, ņemot vērā zaudējumu atlīdzības konstitucionālo regulējumu, pamatotas bažas rada iespējamā zaudējumu atlīdzības ierobežojumu konstitucionalitāte. (Par zaudējumu atlīdzības ierobežojumu konstitucionalitāti sk. šā pētījuma 7.6. punktu.)

Atlīdzināšanas likumprojektā noteikti vairāki kritēriji, kas ņemami vērā, nosakot **atbilstīgu atlīdzinājumu**.

- **Nosakot atbilstīgu atlīdzinājumu, tiek ņemta vērā personas pašas rīcība konkrētajā gadījumā un iestādes nodarījuma tiesiskais un faktiskais smagums.**

Nav skaidrs, kas šajā gadījumā saprotams ar “personas pašas rīcību konkrētajā gadījumā”, – personas līdzvaina zaudējumu nodarīšanā vai vēl kāda cita nedefinēta personas rīcība. Kā aprakstīts šā pētījuma 6.1.5. punktā (Cietušās personas līdzatbildība zaudējumu nodarīšanā), cietušās personas līdzatbildība zaudējumu nodarīšanā ir viens no civiltiesību principiem, kas saskaņā ar APL 97. pantu piemērojams atlīdzinājuma apmēra noteikšanai. Šā principa piemērošana atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanai ir taisnīga un pamatota, – cietušais nevar cerēt uz zaudējumu pilnīgu atlīdzinājumu tad, ja ir līdzvainojams zaudējumu radīšanā.

Bez cietušā līdzvainas zaudējumu nodarīšanā ir grūti iedomāties vēl kādu citu personas rīcību, kas varētu negatīvi ietekmēt tās tiesību uz zaudējumu atlīdzinājumu. Tādēļ Atlīdzināšanas likumprojektā būtu precizējams, konkrēti kādas rīcības rezultātā personai var tikt atlīdzināts nevis pilnīgs zaudējums, bet tikai atbilstīgs. Nav pieņemams, ka Atlīdzināšanas likumprojektā tiek iestrādāti saturiski neskaidri principi un kritēriji, kas var ierobežot indivīda tiesību uz atbilstīgu atlīdzinājumu.

- **Nosakot atbilstīgu atlīdzinājumu, var tikt ņemts vērā personas piensums valsts ekonomikai (nodokļu maksājumi un izveidotās darbavietas), kā arī sociāliem, kultūras vai labdarības mērķiem, un piešķirtās atlīdzības ietekme uz tās spēju turpināt savu līdzšinējo darbību un šo piensumu nākotnē, ja šos apstākļus ir iespējams objektīvi pierādīt.**

Komentējot šo kritēriju, E. Levits ir norādījis, ka, nosakot taisnīga atlīdzinājuma procentu no aprēķinātā reālā zaudējuma, ir jāņem vērā arī personas spēja “paciest” šo zaudējumu, neapdraudot tās turpmāku darbību. Tādēļ lielas uzņēmēj sabiedrības parasti varētu saņemt mazāku procentu nekā mazas, kuras tādēļ varētu nonākt finansiālās grūtībās, kas var novest pie bankrota (un līdz ar to pie nodokļa ienākuma un darbvietu zuduma). Tas

¹⁷² AT Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Valerijana Jonikāna atsauksme par Ilzes Gredzenas pētījumu “Valsts atbildība un tās veidi. Zaudējumu atlīdzība administratīvajā procesā”. 14.04.2004.

pats attiecas uz sabiedriskā labuma organizācijām – te jāņem vērā, vai, nosakot pārāk zemu taisnīgā atlīdzinājuma procentu, tās varētu nonākt nopietnās grūtībās un savu (atzīstamo) pienesumu sabiedrības sociālajām un kultūras vajadzībām vai labdarībai vairs nevarētu sniegt. Pēc būtības šis – sociālais – kritērijs ir labvēlīgs maziem uzņēmumiem un nevalstiskajām organizācijām.¹⁷³

Šādai argumentācijai, nosakot zaudējuma atlīdzinājumu, nevar piekrist. Ne civiltiesībās, ne administratīvajās tiesībās nav pazīstams tāds zaudējuma apmēra noteikšanas kritērijs kā zaudējumu cietušās puses spēja “paciest” zaudējumu. Pirmkārt, tas cita starpā paredz ne tikai subjektīvu cietušās personas finansiālo, materiālo, arī morālo spēju vērtēšanu, bet vienlaikus rada nepieciešamību cietušajam aizstāvēties un pierādīt, cik lielā mērā zaudējums to ietekmē (“cietušais spēj paciest zaudējumu vai nespēj”). Ja cietušā pierādījumi un argumenti attiecībā uz spēju paciest zaudējumu būs nepietiekami ticami un pamatoti, tiks atzīts, ka tas spēj paciest zaudējumu. Vērtējot no cietušā pozīcijām, šāda zaudējuma apmēra noteikšana ir netaisnīga un nepamatoti aizsargā zaudējuma nodarītāju.

Savukārt, no indivīda un valsts vienlīdzības pozīcijām raugoties, vai prasījumos pret indivīdu, kas izriet no valsts noteikto saistību neizpildes, tiek vērtēta valsts spēja “paciest zaudējumu”? Vai valsts noteikto obligāto nodokļu maksājumu smagums ir atkarīgs no uzņēmuma lieluma vai indivīda maksātspējas? Atbilde ir – “nē”. Tādēļ, iestrādājot šādus subjektīvi vērtējamus kritērijus zaudējuma atlīdzības apmēra noteikšanai, valsts virskundzība pār indivīdu tikai nostiprināsies. Šādā situācijā nevar būt ne runas par EP ieteiktajiem taisnīguma principiem, kas paredz, ka indivīdam jābūt vienādās pozīcijās ar valsti.

Ņemot vērā minētos argumentus, nav pieļaujams, ka sociālā taisnīguma aizsegā zaudējumu atlīdzības smagums tiek pārnesta no vienas indivīdu grupas uz citu. Turklāt valsts kā zaudējumu nodarītāja, noliekot indivīdu apgrūtināšā situācijā, bauda privilēģiju pierādīt, ka indivīds var paciest to vai citu zaudējumu.

▪ **Mantiskais zaudējums parasti tiek atlīdzināts šādā apmērā:**

Aprēķinātā zaudējuma summa	Zaudējuma atlīdzības apmērs
Nepārsniedz 10 000 latu	100%
No 10 001 līdz 15 000 latiem	90%
No 15 001 līdz 20 000 latiem	80%
No 20 001 līdz 25 000 latiem	70%
No 25 001 līdz 30 000 latiem	60%
No 30 001 līdz 40 000 latiem	50%
Pārsniedz 40 000 latu	Atbilstīgs atlīdzinājums var būt zemāks nekā 50% no aprēķinātās summas

¹⁷³ Likumprojekts “Valsts pārvaldes iestāžu nodarītā zaudējuma atlīdzināšanas kārtība” Egila Levita redakcijā (23.04.2004.) ar komentāriem.

Šis ir vēl viens kritērijs, kas iestrādāts Atlīdzināšanas likumprojektā, lai noteiktu **atbilstīgu atlīdzinājumu**, kas nodarīts privātpersonai. No Atlīdzināšanas likumprojekta izriet, ka pēc tam, kad tiek izvērtēta personas līdzvaina zaudējumu nodarīšanā un tās piensums valsts ekonomikai (nodokļu maksājumi un izveidotās darbavietas), kā arī sociāliem, kultūras vai labdarības mērķiem, un piešķirtās atlīdzības ietekme uz tās spēju turpināt savu līdzšinējo darbību, likumdevējs ir noteicis zaudējumu atlīdzības summas procentuālu ierobežojumu atkarībā no tā, cik liela ir konkrētā zaudējuma summa.

Minētais nepārprotami un skaidri norāda, ka, lai gan zaudējumu atlīdzības summas procentuāla ierobežošana likumprojektā iestrādāta kā viens no **atbilstīga atlīdzinājuma** kritērijiem, tās īstenais mērķis ir automātiski (nevērtējot) ierobežot zaudējumu atlīdzinājuma apmēru. Tā rezultātā iepriekš analizētie zaudējumu atlīdzības atbilstīguma kritēriji zaudē savu jēgu, jo “**parasti** zaudējums tiek atlīdzināts” ierobežotā apmērā. Tādējādi, lai leģitimizētu zaudējumu atlīdzības ierobežojumu, likumdevējs faktiski flirtē ar taisnīguma un atbilstīguma kritērijiem.

Šajā sakarā vērā ņemama Igaunijas Republikas pieredze un normatīvais regulējums, kas paredz, ka atlīdzībai par mantisko zaudējumu ir jārada tāda finansiālā situācija, kurā cietušais būtu atradies, ja tā tiesības nebūtu tikušas aizskartas (faktisko, reālo zaudējumu atlīdzinājums). Savukārt attiecībā uz nemantiska rakstura zaudējuma atlīdzību noteikts, ka tas atlīdzināms proporcionāli nodarījuma smagumam, faktiski vērtējumu atstājot tiesas ziņā.¹⁷⁴

Attiecībā uz apstākļiem, kas ņemami vērā, nosakot zaudējuma atlīdzības apmēru, Igaunijas Valsts atbildības likuma 13. pants noteic zaudējumu iepriekšēju paredzamību, zaudējumu novēršanas objektīvos apstākļus, pārkāpto tiesību nozīmīgumu, cietušās personas līdzvainu zaudējumu nodarīšanā u. c. apstākļus, kas zaudējuma atlīdzināšanu pilnā apmērā padarītu netaisnu. Tādējādi iestādēm un tiesām tiek sniegtas vadlīnijas attiecībā uz zaudējumu atlīdzības apmēru raksturojošiem kritērijiem, bet zaudējumu atlīdzības apmērs netiek automātiski un nepamatoti ierobežots.

6.3. Personiskā un morālā kaitējuma atbilstīga atlīdzinājuma noteikšana

Atlīdzināšanas likumprojekts paredz, ka personiskais un morālais kaitējums tiek noteikts atbilstoši aizskarto tiesību un tiesisko interešu nozīmīgumam un konkrētā aizskāruma smagumam, ņemot vērā tādus faktoros kā iestādes rīcību un personas līdzvainu, un citādu rīcību konkrētajā gadījumā.

¹⁷⁴ Igaunijas Republikas Valsts atbildības likuma 8. pants un 9. panta otrā daļa.

Tāpat kā attiecībā uz mantisko zaudējumu, arī attiecībā uz personisko un morālo kaitējumu tiek paredzēts, ka tie individuāli atlīdzināmi ierobežotā apmērā.

Personiskais/morālais kaitējums	Atlīdzinājuma apmērs
Personiskā kaitējuma atbilstīgs atlīdzinājums	Līdz 5000 latu
Smaga kaitējuma gadījumā	Līdz 20 000 latu
Personas dzīvības, sevišķi smaga fiziskās integritātes vai smaga veselības kaitējuma gadījumā	Līdz (maksimāli) 50 000 latu
Morālā kaitējuma atbilstīgs atlīdzinājums	Līdz 3000 latu
Smaga morālā kaitējuma gadījumā	Līdz 10 000 latu
Personas dzīvības, smaga fiziskās integritātes vai smaga veselības kaitējuma gadījumā	Līdz 20 000 latu

Savukārt, kā jau minēts iepriekš (sk. 4.2.2. punktu), ja personas tiesību vai tiesisko interešu aizskārums nav smags, kā arī citos atbilstošos gadījumos, morālā kaitējuma patstāvīgs vai papildu atlīdzinājums var būt arī iestādes rakstiska un attiecīgā situācijā – publiska atvainošana.

Ja kaitējuma atlīdzināšana, kas rodas personisko tiesību aizskaršanas dēļ, ir vairāk vai mazāk reglamentēta gan CL¹⁷⁵, gan speciālajās normās, prakse liecina, ka vislielākās problēmas tiesām sagādā morālā kaitējuma atlīdzinājuma noteikšana. Visticamāk, tas pamatojams ar to, ka:

- indivīdiem un arī tiesām nav izpratnes par morālā kaitējuma saturisko jēgu un būtību, jo vēl joprojām nevienā normatīvajā aktā nav atrodama morālā kaitējuma definīcija (par paredzamajām izmaiņām šajā sakarā sk. šā pētījuma 4.2.1. punktu);
- tiesām problēmas sagādā atlīdzības apmēra noteikšana par morālo kaitējumu, jo ne ar normatīvo regulējumu, ne tiesu praksi nav iedibināti pietiekami skaidri kritēriji morālā kaitējuma apmēra noteikšanai;
- atšķirībā no mantiskā zaudējuma apmēra konstatēšanas morālā kaitējuma apmēra konstatēšana ir ievērojami grūtāka, jo tā nevar tikt balstīta uz APL noteiktajiem pierādīšanas līdzekļiem.

6.3.1. Morālā kaitējuma definīcijas problēmas

Morālā kaitējuma jēdziens vēl joprojām nav definēts nevienā spēkā esošā normatīvajā tiesību aktā, kaut arī juridiskajā literatūrā un tiesu praksē ir bijuši dažādi mēģinājumi.

¹⁷⁵ Sk. CL 19. nodaļu "Prasījumi no dažādiem pamatiem".

Piemēram, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedumā C–04175001 (lieta Nr.C–1750/2001. gads) norādīts:

“Faktiski ar morālo kaitējumu būtu saprotamas fiziskas un morālas ciešanas, kas nodarītas ar darbībām, kas aizskar personas dzīvību, veselību, godu un cieņu, darījumu reputāciju, personiskās dzīves, personisko un ģimenes noslēpumu neaizskaramību, vai kas aizskar personas nemantiskās tiesības.”

Savukārt A. Bitāns, nepapildinot morālā kaitējuma definējuma saturisko jēgu, to izvērš:

“Ar morālo kaitējumu tiek saprastas morālas vai fiziskas ciešanas, kas nodarītas ar darbībām (bezdarbību), kas aizskar personai no dzimšanas vai pēc likuma piederošus nemantiskus labumus (dzīvība, veselība, gods un cieņa, darījuma reputācija, personiskās dzīves, personīgā un ģimenes noslēpuma neaizskaramība, u. tml.) vai kas aizskar tā personiskās nemantiskās tiesības (tiesības uz sava vārda izmantošanu, autorību un citas nemantiskās tiesības saskaņā ar likumiem par intelektuālā īpašuma aizsardzību), u. tml.”¹⁷⁶

Bez minētajām ir arī citas, vispārīgākas morālā kaitējuma definīcijas, piemēram:

“Morālais kaitējums nozīmē negatīvas izmaiņas cilvēka psihē, kas izpaužas cilvēka fiziskās vai garīgās ciešanās.”¹⁷⁷

Dažāda morālā kaitējuma saturiskā izpratne un vienotas morālā kaitējuma definīcijas trūkums ir būtisks apgrūtinājums tiesām morālā kaitējuma atlīdzināšanas lietu izskatīšanā. Tādēļ, kā jau iepriekš minēts, apsveicama ir Atlīdzināšanas likumprojekta izstrādes autoru vēlme definēt šo jēdzienu (sk. 4.2.1. punktu).

6.3.2. Morālā kaitējuma apmēra noteikšanas principi un kritēriji

Morālā kaitējuma apmēra noteikšanas kritēriji nav norādīti nevienā normatīvajā tiesību aktā, un pie šādiem apstākļiem personai nodarītā morālā kaitējuma atlīdzības apmērs nosakāms, ņemot vērā CL 5. pantu, kurā teikts:

“Kad lieta jāizšķir pēc tiesas ieskata vai atkarībā no svarīgiem iemesliem, tad tiesnesim jāspriež pēc taisības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem.”

¹⁷⁶ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torģāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. “Mans Īpašums”, 2000, 625. lpp.

¹⁷⁷ Kuzmane G. “Vai kompensācija pienākas par jebkuru morālo kaitējumu”. “Latvijas Vēstnesis”, “Jurista Vārds”, Nr. 3 (236), 12.02.2002.

Visticamāk, ka līdzšinējo situāciju neuzlabos arī Atlīdzināšanas likumprojekts, kurā likumdevējs būtu varējis noteikt skaidrus un vienotus morālā kaitējuma atlīdzināšanas kritērijus un principus. Tādējādi tiktu atvieglots ne vien tiesnešu darbs, aprēķinot un nosakot atlīdzinājumu par morālo kaitējumu, bet arī indivīdam būtu izprotami kritēriji, pēc kādiem tiek vērtētas tā ciešanas, kuras radījusi valsts pārvaldes darbība vai bezdarbība.

Tomēr ar nožēlu jākonstatē, ka Atlīdzināšanas likumprojekta autori ir izvēlējušies vienkāršāko ceļu, t. i., problēmu nerisināt un ar normatīvo tiesību aktu nenoteikt morālā kaitējuma atlīdzināšanas kritērijus un principus. Šeit vietā uzsvērt, ka runa ir par principiem, vērtēšanas kritērijiem un vadlīnijām, kurus izstrādāt morālā kaitējuma atlīdzinājuma apmēra noteikšanai būtu ļoti noderīgi. Saprotams, ka nav iespējams un nepieciešams Atlīdzināšanas likumprojektu pārvērst par “cenrādi”, kurā uzskaitītu iespējamās personas ciešanu veidus un noteiktu to novērtējumu naudas izteiksmē. Ņemot vērā morālā kaitējuma būtību, ikviens morālā kaitējuma gadījums ir individuāls, jo negatīvās izmaiņas notiek cietušā apziņā un to izpausmes forma lielā mērā ir atkarīga no katra cilvēka psihes. Attiecīgi arī ciešanu radītās sekas katram būs atšķirīgas. Tādēļ vienotu regulējumu visām situācijām nav iespējams izstrādāt.

6.3.3. Morālā kaitējuma apmēra konstatēšana

Atšķirībā no mantiskā zaudējuma, kas pierādāms ar APL noteiktajiem pierādīšanas līdzekļiem (paskaidrojumiem, liecinieku liecībām, rakstveida pierādījumiem, lietiskiem pierādījumiem, ekspertīzi, utt.)¹⁷⁸, morālā kaitējuma pierādīšana ar minētajiem līdzekļiem nav iespējama. Kā izriet no morālā kaitējuma definīcijas, morālais kaitējums ir personas ciešanas, un attiecīgi tās nemaz nav pierādāmas. Tādēļ, lai konstatētu personas morālās ciešanas, pietiek ar paša cietušā apgalvojumiem un paskaidrojumiem. Tādējādi secināms, ka morālais kaitējums tiek prezumēts, t. i., – tiek pieņemts, ka konkrēts aizskārumš konkrētai personai varētu izraisīt nepamatotas ciešanas, jo tiesa nespēj “ielist cilvēkā iekšā”, lai pārliecinātos, vai šim cilvēkam tiešām aizskārumš sāp un vai tas nodarījis kādas ciešanas¹⁷⁹ (par morālā kaitējuma pierādīšanu sk. arī šā pētījuma 5.3. punktu).

Arī līdzšinējā tiesu prakse morālā kaitējuma atlīdzināšanā liecina, ka cietušajam nav pienākums pierādīt morālā kaitējuma esamību, – kaitējums tiek prezumēts. Piemēram, Rīgas apgabaltiesa ir atzinusi:

“Ņemot vērā morālā kaitējuma būtību, morālā kaitējuma nodarīšanas faktu nevar pierādīt ar CPL (Civilprocesa likuma) 17. nodaļā paredzētajiem pierādīšanas līdzekļiem, taču tiesa

¹⁷⁸ Sk. APL 2. sadaļu “Pierādījumi”.

¹⁷⁹ Bitāns A. “Par morālā kaitējuma izpratni Latvijā”. “Latvijas Vēstnesis”. “Jurista vārds”, Nr. 220, 18.09.2001.

*atzīst, ka apcietināšanas rezultātā personai ... ir nodarīts morālais kaitējums, jo apcietinājums pats par sevi ir smaga psihiskā trauma jebkuram cilvēkam.*¹⁸⁰

6.3.4. Latvijas tiesu prakse morālā kaitējuma apmēra noteikšanā

Līdz šim prasības par morālā kaitējuma atlīdzinājumu saistītas galvenokārt ar nepamatoti apcietināto un nepamatoti notiesāto personu prasījumiem. Tādēļ šā pētījuma ietvaros galvenokārt tika analizētas šīs kategorijas lietas.

Latvijas tiesu prakse morālā kaitējuma apmēra noteikšanā liecina par relatīvi zemu personisko nemantisko vērtību novērtējumu pretstatā mantiskajām. Tomēr tiesas noteiktajai morālā kaitējuma kompensācijas summai būtu jābūt tādai, lai skaidri demonstrētu tiesas un līdz ar to arī valsts un sabiedrības negatīvo novērtējumu par indivīdam nodarīto tiesību aizskārumu. Tādējādi tiktu pausta attieksme ne tikai par nodarītās netaisnības (pāridarījuma) nepieļaujamību, bet arī parādīts, cik nozīmīga tiesība ir tikusi aizskarta un cik svarīgi ir sniegt indivīdam par to atlīdzību. Nelielas summas noteikšana ne tikai nenovērsīs izdarīto netaisnību, bet faktiski radīs atkārtotu tiesību aizskārumu – cietušais tiks atkārtoti pazemots no valsts. Turklāt jāatgādina par kompensācijas vai atlīdzinājuma divējādo funkciju, t. i., atlīdzinājums ir ne tikai apmierinājums cietušajam, bet tam ir arī preventīva funkcija, – tas attur tiesībpārkāpējus no līdzīga nodarījuma nākotnē. Tādēļ administratīvo tiesnešu pienākums ir nevis vienkārši noteikt atlīdzības summu par morālo kaitējumu (un līdz ar to tiesiskais regulējums no tiesas puses beidzas – darbs padarīts), bet gan saskatīt, kā šis spriedums ietekmēs tiesisko attiecību subjektu darbību arī nākotnē.¹⁸¹

Analizētie tiesu spriedumi norāda uz tiesu nekonsekvenci morālā kaitējuma apmēra noteikšanā. Turklāt no spriedumiem, kuros piesprieda morālā kaitējuma atlīdzība, nav redzama un izsecināma ne tiesu motivācija atlīdzinājuma apmēra noteikšanā, ne izprotami piespriedā morālā kaitējuma atlīdzināšanas priekšnoteikumi. Tādējādi rodas priekšstats, ka pretēji CPL 193. panta piektajā daļā noteiktajam un nebūdamas pārliecinātas par piespriedā morālā kaitējuma apmēra pamatotību, tiesas spriedumos cenšas “noklusēt” argumentus un pamatojumu, kas bijis konkrētas morālā kaitējuma atlīdzības noteikšanas pamatā. Apstākļos, kad morālā kaitējuma atlīdzības apmēra kritēriji nav ar normatīvo tiesību aktu noteikti, tiesām vēl jo vairāk nebūtu jāvairās paust savu motivāciju par apmierinātajiem vai noraidītajiem morālā kaitējuma prasījumiem, kā arī par

¹⁸⁰ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr. C–1101/2000. gads.

¹⁸¹ Bitāns A. “Taisnības apziņa, nosakot kompensāciju par nemantisku aizskārumu”. “Latvijas Vēstnesis”, “Jurista Vārds”, Nr.25/26 (283/284), 08.07.2003.

apstākļiem, kas ņemti vērā, nosakot atlīdzināmo morālo kaitējumu. Tā tiesu prakse aizpildītu robus, ko likumdevējs nav aizpildījis. Tomēr tiesu prakse liecina par pretējo (sk. 25. piemēru).

25. piemērs. Tiesas argumentācija attiecībā uz morālā kaitējuma nodarīšanu	
<p>Rīgas apgabaltiesa spriedumā izskaidrojusi apstākļus, kas palielina personas morālā kaitējuma apmēru:</p> <p><i>“... fakts, ka persona nebija sodīta, ieguva augstāko izglītību, tai bija ģimene un divi bērni, kā arī tas, ka personas apcietināšanas rezultātā morāli cieta viņa sieva un nepilngadīgie bērni, palielina personai nodarītā morālā kaitējuma apmēru.”¹⁸²</i></p> <p>Konkrētajā gadījumā tiesa nosprieda, ka morālā kaitējuma atlīdzības summa personai nosakāma Ls 5 000 apmērā – prasīto Ls 30 500 vietā.</p>	<p>Citā lietā, nosakot morālā kaitējuma apmēru, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija norādījusi:</p> <p><i>“... tiesa ņēma vērā faktu, ka persona agrāk nebija sodīta, ieguva augstāko izglītību, viņam bija ģimene, persona ilgstoši strādāja vadošos amatos, tajā skaitā finanšu sektorā. Tiesa uzskatīja, ka minētie apstākļi, kā arī tas, ka personas apcietināšanas rezultātā morāli cieta viņa sieva un bērns, palielina personai nodarītā morālā kaitējuma apmēru.”¹⁸³</i></p> <p>Konkrētajā gadījumā tiesa nosprieda, ka morālā kaitējuma atlīdzības summa personai nosakāma Ls 10 000 apmērā – prasīto Ls 40 000 vietā.</p>

Pirmkārt, no abiem spriedumiem izriet, ka morālais kaitējums trešajai personai (sievai un bērniem) var palielināt cietušā morālā kaitējuma apmēru, jo tiek atzīts, ka tuva cilvēka ciešanas rada ciešanas arī cietušajam. To savā 2001. gada 3. aprīļa spriedumā “Kinans pret Apvienoto Karalisti” (*Keenan v. the United Kingdom*) ir atzinusi arī ECT:

“Tiesa secina, ka pieteicējam ir jābūt iespējai pieprasīt atlīdzinājumu par tā nemateriālajām ciešanām un ciešanām, kas nodarītas viņas dēlam pirms nāves.”¹⁸⁴

¹⁸² Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr. C–1101, 2000. gads.

¹⁸³ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr. C – 2025/02, 2002. gads, nepublicēts.

¹⁸⁴ Šajā lietā ar iesniegumu ECT vērsās bijušā ieslodzītā māte, kuras dēls, atrodoties ieslodzījumā, bija izdarījis pašnāvību. Tiesa atzina konvencijas 2. panta (Tiesības uz dzīvību) un 3. panta (Spīdzināšanas aizliegums) pārkāpumu un secināja, ka mātei ir jānodrošina atlīdzība par morālo kaitējumu kā viens no atlīdzinājuma veidiem. 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Keenan v. the United Kingdom*, § 130.

Tajā pašā laikā, analizējot minēto spriedumu atšķirības, jāsecina, ka noteicošais faktors morālā kaitējuma summas paaugstināšanai otrajā gadījumā bijis fakts, ka persona *“ilgstoši strādājis vadošajos amatos, tajā skaitā finanšu sektorā”*. Minētais fakts bijis par iemeslu tam, ka, salīdzinot ar pirmo gadījumu, otrajā gadījumā personai dubultīgi tika palielināta morālā kaitējuma atlīdzības summa. Tādējādi secināms, ka tādas personas morālās ciešanas, kas ilgstoši strādājusi vadošajos amatos, ir lielākas nekā personas, kas, piemēram, strādājusi par skolotāju vai mācītāju. Šādam izskaidrojumam nevar piekrist, jo, kā izriet no definīcijas, morālais kaitējums ir ciešanas, kas, neatkarīgi no personas ieņemamā amata, iegūtās izglītības, utt., rada individuālas, negatīvas izmaiņas cilvēka psihē. Ļoti iespējams, ka darbiniekam, kas atrodas vadošā amatā, ciešanas patiešām būs lielākas, jo, ņemot vērā viņa stāvokli sabiedrībā, viņš it kā ir *“zaudējis vairāk”*, un tas viņam ir radījis lielāku kaitējumu. Taču minētajos spriedumos norādītie fakti ir tikai apstākļi, kas teorētiski varētu palielināt ciešanas, kuras personai nodarītas. Bet vai, ņemot tos vērā, konkrētai personai tika radītas ciešanas, tiesa spriedumu motīvu daļā nenorāda.

Analizētajos spriedumos par morālā kaitējuma atlīdzinājumu vērojama viena kopēja iezīme – tie nesniedz pietiekamu analīzi un pamatojumu piešķirtā morālā kaitējuma apmēra noteikšanā. Turklāt rodas priekšstats, ka tiesas, vērtējot morālā kaitējuma apmēru, sliecas analizēt nevis konkrēto apstākļu ietekmi uz personas psihi (*vai persona cieta? kādas ciešanas personai radītas? cik lielā mērā ciešanas ietekmējušas personu?*), bet gan apstākļus, kas, iespējams, varētu ietekmēt personas psihi (*vai persona ir labi izglītota? vai tai ir ģimene? vai personai ir laba reputācija un raksturojums?*).

Uz minēto norāda arī Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas paustais uzskats:

“... nav pamata apmierināt prasību par morālā kaitējuma piedziņu, uzskatot, ka prasītājs, atrodoties apcietinājumā, fiziski un morāli pazemots. Kā paskaidroja pats prasītājs, šīs darbības (pret viņu) veikuši citi apcietinātie. Speciālais likums nosaka principu, ka morālais kaitējums ir saistāms tieši ar pašu nelikumīgo brīvības atņemšanu, nevis ar ieslodzīto savstarpējām attiecībām.”¹⁸⁵

Šajā gadījumā tiesa nav ņēmusi vērā, ka apcietinājums pats par sevi ir smaga psihiska trauma jebkuram cilvēkam. Arī tādām (kā minētajā gadījumā), kas ir trīs reizes tiesāts un šķīries. Tiesa tāpat nav ņēmusi vērā faktu, ka, ja nebūtu nepamatotā apcietinājuma, citi notiesātie nevarētu personu fiziski un morāli ietekmēt, tātad personai nebūtu ciešanu. Tomēr šajā gadījumā tiesa uzskatīja par pamatotiem atbildētāja pārstāvja paskaidrojumos izteiktos iebildumus par prasītāja personu raksturojošo datu nozīmīgumu un nosprieda prasību noraidīt.

¹⁸⁵ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums lietā Nr. C–1750, 2001. gads.

VII. ZAUDĒJUMU ATLĪDZĪBAS IEROBEŽOJUMI ADMINISTRATĪVAJĀ PROCESĀ

Kā minēts šā pētījuma VI. nodaļā, Atlīdzināšanas likumprojekts noteic gan mantiskā zaudējuma, gan personiskā kaitējuma, arī morālā kaitējuma, maksimālo atlīdzinājuma apmēru (atlīdzinājuma limitus). Tādējādi atšķirībā no valsts atbildības privāttiesību jomā zaudējumu atlīdzinājuma apmērs par valsts nodarījumiem, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, iespējams, nākotnē tiks ierobežots. Turklāt, salīdzinot situāciju pirms APL spēkā stāšanās, kad valsts atbildība, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, netika ierobežota, t. i., indivīds civilprocesuālā kārtībā varēja prasīt zaudējumu atlīdzinājumu no valsts faktisko zaudējumu apmērā, ar iespējamo situāciju pēc Atlīdzināšanas likumprojekta spēkā stāšanās, konstatējams, ka situācija indivīdam kļūs nelabvēlīgāka. Iespējams, ka tas arī būs par iemeslu, visos tajos gadījumos, kad indivīdam būs iespēja izvirzīt prasījumu pret iestādi¹⁸⁶ gan civiltiesiskā, gan administratīvi tiesiskā kārtībā, tas notiks civiltiesiskā kārtībā.

Sniedzot īsu vēsturisko ieskatu zaudējumu atlīdzības ierobežošanā, šajā pētījuma nodaļā īpaša uzmanība veltīta ārvalstu pieredzes izzināšanai, kas attiecas uz zaudējumu atlīdzības apmēra ierobežošanu. Tāpat tiek analizēta Atlīdzināšanas likumprojektā noteikto zaudējumu atlīdzības ierobežojumu leģitimitāte un konstitucionalitāte, jo tikai Satversme ir mēraukla, pret kuru vērtējams jebkāds indivīda tiesību ierobežojums.

7.1. Vēsturisks skatījums uz zaudējumu atlīdzības ierobežojumiem

Valsts atbildības ierobežošana vēsturiski sakņojas valsts imunitātes (angļu val. – *sovereign immunity*) doktrīnā, kuras pamatā bija uzskats, ka nav iespējama situācija, kad valsts kā sabiedrības interešu paudēja rīkojas prettiesiski. Bieži citētais teiciens dažādu citu valstu administratīvistu darbos – “*Karalis (augstākā vara) nevar kļūdīties*” (angļu val. – “*The King can do no wrong*”) – ir apliecinājums tā laika uzskatiem. Tomēr mūsdienās

¹⁸⁶ Jāatceras, ka APL izpratnē iestāde var būt arī privāto tiesību subjekts.

minētais uzskats tiek pilnībā atspēkots, sākotnēji ieviešot valsts atbildību privāto tiesību jomā, bet pēc tam attiecinot atbildību arī uz valsts nodarījumiem publisko tiesību jomā.

Vairāku ārvalstu pieredze liecina, ka atšķirībā no valsts atbildības privāttiesību jomā, valsts atbildība publisko tiesību jomā nav absolūta, t. i., tā tiek ierobežota. Tiek uzskatīts, ka normatīvajos tiesību aktos noteiktajiem valsts atbildības ierobežojumiem ir balansējoša funkcija, jo tiek līdzsvarotas cietušās personas tiesības uz atlīdzību un sabiedrības tiesības saņemt efektīvu valsts funkciju realizāciju bez papildu nodokļu nastas nodokļu maksātājiem.¹⁸⁷ Tādējādi ideālā gadījumā valsts atbildības tiesiskajam regulējumam ir jākalpo abu šo mērķu sasniegšanai.

7.2. Zaudējumu atlīdzības ierobežojumi. Citu valstu pieredze

Kā jau iepriekš minēts, citu valstu pieredze liecina, ka nereti likumdevējs cenšas ierobežot valsts atbildību publisko tiesību jomā. Ir vairāki veidi (metodes), kā tiek ierobežota valsts atbildība. Turpmāk izklāstīts katrs no tiem.

7.2.1. Atsevišķu iestāžu aizsardzība

Viens no veidiem, kā ierobežot valsts atbildību publisko tiesību jomā, ir noteikt, ka atsevišķu iestāžu nodarītie zaudējumi netiek atlīdzināti vispār vai tie tiek atlīdzināti ierobežotā apmērā. Parasti šādus ierobežojumus nosaka attiecībā uz iestādēm, kuru darbība vai bezdarbība publisko tiesību jomā var radīt milzīgus zaudējumus valsts budžetam. Piemēram, ASV Teksasas štatā ir noteikts zaudējumu atlīdzības limits attiecībā uz zaudējumiem, ko nodarījuši neatliekamās palīdzības dienesti (ugunsdzēsēju, glābšanas, avāriju un citi līdzīgi dienesti). (Sk. 2. tabulu “ASV Teksasas štatā noteiktie zaudējumu atlīdzības limiti”.) Savukārt Anglijā, Francijā un Vācijā likumdevējs ir centies ierobežot to zaudējumu atlīdzības apmēru, kuri radušies banku sistēmu uzraugošo institūciju darbības rezultātā.

---

¹⁸⁷ Kaut arī valsts atbildības gadījumā zaudējumu atlīdzības maksātājs ir valsts, faktiski zaudējumu atlīdzība gultas uz nodokļu maksātāju pleciem. Piemēram, beidzamajos gados ASV izdevumi sakarā ar valsts atbildību publisko tiesību jomā ir pieauguši par 112%. Tādēļ vērojama tendence, ka sabiedrība, negribot uzņemties atbildību par valsts nodarījumiem (t. i., ierēdņu kļūdām), protestē pret pieaugošajiem valsts atbildības limitiem vai atsevišķos ASV štatos noteikto valsts bezlimita atbildību.

Tiesu prakse Anglijā, Francijā un Vācijā liecina, ka gadījumos, kad kredītiestādes bankrotē un tiek atklāts, ka tās uzraugošās institūcijas ir nepienācīgi pildījušas savas funkcijas, neapmierinātie kreditori izvirza prasības pret kredītiestādi uzraugošo institūciju.¹⁸⁸ Tomēr, ņemot vērā prasījumu ievērojamo apjomu, likumdevējs ir noteicis vai arī tiesu praksē ir iedibināts, ka iestādes (valsts) atbildība šādos gadījumos ne vienmēr iestājas. Lai ilustrētu, kādā veidā vai ar kādām metodēm Anglijā, Francijā un Vācijā tiek ierobežota individa tiesība izvirzīt prasību pret banku sistēmu uzraugošo institūciju par zaudējumu atlīdzību, turpmāk sīkāk aprakstīta minēto valstu pieredze.

Anglijā normatīvajos tiesību aktos ir noteikti plaši ierobežojumi ne vien attiecībā uz zaudējumu atlīdzības prasījumiem pret bankām, bet arī pret banku sistēmu uzraugošo institūciju – Centrālo Banku.¹⁸⁹ Piemēram, 1987. gada Banku likuma 1. panta ceturrtā daļa noteic:

*“Ne banka, ne kāds no direktoru padomes dalībniekiem vai kāds, kas darbojas kā bankas amatpersona vai tās darbinieks, nav atbildīgs par zaudējumiem, kas nodarīti, pildot vai arī neizpildot bankas funkcijas saskaņā ar šo likumu, ja vien nav pierādīts, ka darbība vai bezdarbība veikta ļaunā nolūkā.”*¹⁹⁰

Savukārt minētā likuma 7. panta pirmās daļas 4. punkts noteic, ka minētais attiecināms arī uz banku uzraugošās institūcijas locekļiem. Tādējādi Anglijā banku sistēmu uzraugošās institūcijas atbildība var iestāties tikai tajos gadījumos, ja apšaubāmā darbība vai bezdarbība notikusi ar ļaunu nolūku. Attiecīgi atbildība var iestāties tikai par darbībām vai bezdarbību, kuras pamatā ir apzināta prettiesiska rīcība valsts dienestā vai kāds cits ar nodomu, tajā skaitā ar ļaunu nolūku, izdarīts individa tiesību aizskārums.¹⁹¹

¹⁸⁸ Latvijā visspilgtākais gadījums, kad finanšu tirgu uzraugošā institūcija, iespējams, nepienācīgi veica tās funkcijas, ir bankas “Baltija” lieta (tā izvērtējums ir tiesas kompetences jautājums). Minētās lietas sakarā presē tika kritizēta Latvijas Bankas darbība, tomēr, šķiet, nav bijis konkrētu indivīdu prasījumu pret Latvijas Banku par zaudējumu atlīdzību.

¹⁸⁹ Latvijā noteiktie zaudējumu atlīdzības ierobežojumi attiektos uz Finanšu un kapitāla tirgus komisiju, kas atbilstoši savam darbības mērķim un uzdevumiem regulē un pārrauga finanšu un kapitāla tirgu un tā dalībnieku darbību.

¹⁹⁰ Apvienotās Karalistes 1987. gada Banku likums (*United Kingdom Banking Act*). <http://www.law.nyu.edu/centralbankscenter/texts/England-Banking%20Act%201987.html> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

¹⁹¹ Lai gan arī Anglijā zaudējumu atlīdzības prasījumu lietās nacionālie tiesību akti paredz “saudzīgāku” politiku pret Centrālo Banku, kopienu tiesības (t. i., banku direktīvas) attiecībā uz dalībvalstu centrālajām bankām noteic konkrētus pienākumus kredītiestāžu noguldītāju aizsardzībai. Tādējādi noguldītāji jebkurā gadījumā var vērsties ar prasību ET par dalībvalsts pienākumu neizpildi, kas izriet no kopienu tiesībām.

Savukārt tiesu prakse liecina, ka, lai pierādītu bankas darbinieka ļaunu nolūku, jāpierāda, **pirmkārt**, ka darbinieks apzinājies, ka tas veic pretlikumīgu darbību; **otrkārt**, ka darbinieks apzinājies, ka tā pretlikumīgās darbības aizskar cietušā intereses. Tā kā minēto pierādīt ir gandrīz neiespējami, banku sistēmu uzraugošo iestāžu atbildība Anglijā ir retums.

Francijā normatīvie tiesību akti nenoteic ierobežojumus attiecībā uz banku sektoru uzraugošo iestāžu atbildību, tomēr tiesu prakse liecina, ka Francijas administratīvās tiesas vēsturiski ļoti **piesardzīgi izturējušās** pret zaudējumu atlīdzības prasījumiem pret regulējošajām un uzraugošajām valsts pārvaldes iestādēm. Piemēram, līdz pat 2000. gadam, lai konstatētu iestādes vainu, tiesas Francijā atzina, ka ir nepietiekami konstatēt vienkāršu iestādes vainu (franču val. – *faute simple*), bet atbildības tiesiskā pamata konstatēšanai nepieciešama ievērojama iestādes vaina (franču val. – *faute lourde*). 2000. gadā tiesu praksē bija izmaiņas, kad bankas noguldītāju prasībā pret *Commission Bancaire*¹⁹² tiesa atzina, ka attiecībā uz vainas noteikšanu nav nepieciešams konstatēt *faute lourde*, bet *faute simple* uzskatāma par pietiekamu pierādījumu pret valsts iestādi. Šis princips līdz šim tiesu praksē tiek ievērots, tomēr Francijā tiesas vēl joprojām visādiem līdzekļiem cenšas pasargāt banku sektoru uzraugošo iestādi no atbildības.¹⁹³ Piemēram, pēdējo gadu tiesu prakse liecina, ka tiesas nosaka stingrākus nepieciešamos cēloņsakarības kritērijus starp regulējošās iestādes darbību un radīto zaudējumu vai arī dažādu iemeslu dēļ nosaka ievērojami mazāku zaudējumu atlīdzības summu par faktisko. Minētajām darbībām ir viens vienīgs mērķis – pasargāt *Commission Bancaire* no milzīgām zaudējumu atlīdzības izmaksām.

Savukārt **Vācijā** banku sistēmas uzraugošās institūcijas atbildība tika ierobežota 1984. gadā, kad Vācijas Parlaments papildināja 1961. gada Banku likumu¹⁹⁴ ar normu, kas noteic, ka banku uzraudzība tiek veikta vispārējās sabiedrības interesēs:

“Federālais Banku uzraudzības birojs saskaņā ar šo un citiem likumiem savas funkcijas veic tikai sabiedrības interesēs.”

No minētās tiesību normas izriet, ka regulējošai iestādei nav pienākumu pret individuālu noguldītāju, bet ir pienākumi pret sabiedrību kopumā. Attiecīgi – uzraugošajai iestādei neiestājas atbildība par tās funkciju izpildi vai neizpildi pret individu. Tādējādi

¹⁹² Centrālā banku uzraugošā institūcija Francijā.

¹⁹³ Statistika par zaudējumu atlīdzinājuma prasījumiem pret *Commission Bancaire* vēl joprojām norāda uz šīs iestādes protekcionismu. Tikai divās zaudējumu atlīdzības prasījumu lietās *Commission Bancaire* atzīta par vainīgu savu funkciju nepildīšanā un tai noteikts pienākums atlīdzināt zaudējumus (*Conseil d'Etat* 1964. gada 24. janvāra lieta *Achard* (1964) un *Cour Administrativ d'Appel de Paris* 2000. gada 25. janvāra lieta *Kechichian*).

¹⁹⁴ *The Banking Act/Gesetz über das Kreditwesen (KWG)*.

likumdevējs skaidri norādījis uz mērķi ierobežot individuālu noguldītāju iespēju vērsties ar prasību pret banku sektoru uzraugošo valsts iestādi par tās nodarījumiem. Kā atzinuši Vācijas konstitucionālo tiesību speciālisti, minētā norma ne vien padara neiespējamu individuālu prasījumu pret banku sektoru uzraugošo institūciju, bet, iespējams, ir arī antikonstitucionāla.

Vācijas Konstitūcijas 34. pants¹⁹⁵ noteic valsts pārvaldes iestāžu atbildību par amatpersonu pienākumu pārkāpumu. Tas nozīmē, ka valsts pārvaldes iestāžu atbildība iestājas pret katru individu, kura tiesības vai tiesiskās intereses ir aizskartas valsts pārvaldes iestādes prettiesiskas darbības vai bezdarbības dēļ. Tādējādi 1984. gada grozījums Banku likumā, kas ierobežo un samazina Vācijas Konstitūcijā garantēto tiesību apjomu indivīdam, varētu tikt atzīts par tādu, kas neatbilst Konstitūcijai un attiecīgi, – atzīts par spēkā neesošu. Minētā konstatēšana ir Vācijas Konstitucionālās tiesas kompetencē, tomēr līdz šim prasība par Banku likuma konkrētās tiesību normas atbilstību Konstitūcijai Vācijas Konstitucionālajā tiesā nav iesniegta.

7.2.2. Atšķirīgs valsts un pašvaldību zaudējumu atlīdzības limits

Atšķirībā no ASV Federālā Deliktatbildības likuma un vairāku citu štatu deliktatbildības likumiem, kuros zaudējumu atlīdzinājuma apmērs nav ierobežots, ASV Teksasas štata deliktatbildības likums nosaka zaudējumu atlīdzības ierobežojumus. Indivīdam izmaksājama zaudējumu atlīdzības apmērs ASV Teksasas štatā ir atkarīgs no zaudējuma veida, no cietušo personu skaita un zaudējumu nodarījušās iestādes statusa (pašvaldības vai valsts iestāde).

Nosakot dažādu valsts un pašvaldību iestāžu atbildības limitu, likumdevējs netieši ir atzinis, ka vietējo pašvaldību finanšu resursi ir ierobežoti un ka vietējām pašvaldībām nav tādas pašas resursu elastības un rezervju kā valstij. Tādēļ noteikt vienādus zaudējuma atlīdzības limitus valsts un pašvaldību iestādēm nebūtu taisnīgi. Turklāt, kā redzams no 2. tabulas, to vietējo pašvaldības iestāžu atbildības limits ir zemāks, kuras nav pilsētas pašvaldības iestādes. Minētajam dalījumam par pamatu ir secinājums, ka dažādu pašvaldību iestādēm noteiktajiem zaudējumu atlīdzības limitiem ir jābūt tādiem, kas neapdraud vietējo pašvaldību funkciju īstenošanu un nepaliekina nodokļu slogu nodokļu maksātājiem (sk. 2. tabulu).

¹⁹⁵ Vācijas Federatīvās Republikas Pamatlikuma 34. pants (Atbildība par amatpersonas pienākumu pārkāpumu). *“Ja persona, pildot tai uzticētos valsts amata pienākumus, pārkāpj amata pienākumus attiecībā pret trešajām personām, par to atbild valsts vai valsts pārvaldes iestāde, kura nodarbina amatpersonu.”* (Grundgesetz, GG) (German Law Archive) <http://www.iuscomp.org/gla/> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

2. tabula.

ASV Teksasas štatā noteiktie zaudējumu atlīdzības limiti¹⁹⁶

	Atlīdzība vienai personai (miesas bojājums vai nāve)	Atlīdzība vienā gadījumā ¹⁹⁷ (miesas bojājums vai nāve)	Atlīdzība vienā gadījumā (mantai nodarīts zaudējums)
Štata valdība ¹⁹⁸	\$ 250 000	\$ 500 000	\$ 100 000
Vietējās pašvaldības iestāde, kas nav pilsētas pašvaldības iestāde ¹⁹⁹	\$ 100 000	\$ 300 000	\$ 100 000
Pašvaldības iestāde	\$ 250 000	\$ 500 000	\$ 100 000
Neatliekamās palīdzības dienesti ²⁰⁰	\$ 100 000	\$ 300 000	\$ 100 000

Tomēr vispārējā tendence, kas vērojama ASV, ir tāda, ka zaudējumu atlīdzības limiti, tajā skaitā pašvaldībām noteiktie, tiek periodiski paaugstināti. Piemēram, ASV Tenesi štatā vietējām pašvaldībām noteiktie atbildības limiti laika posmā no 1987. gada 1. jūlija līdz 2007. gada 1. jūlijam vidēji pieaug par 50% (sk. 3. tabulu).

3. tabula.

Noteikto atbildības limitu pakāpeniska paaugstināšana²⁰¹

	Limits	Limits	Limits
Datums	1987. gada 1. jūl.– 2002. gada 30. jūn.	2002. gada 1. jūl.– 2007. gada 30. jūn.	Pēc 2007. gada 1. jūl.
Vienai personai nodarīts miesas bojājums	\$ 130 000	\$ 250 000	\$ 300 000
Vairākām personām vienā gadījumā nodarīts miesas bojājums	\$ 350 000	\$ 600 000	\$ 700 000
Mantisks zaudējums vienā gadījumā	\$ 50 000	\$ 85 000	\$ 100 000

¹⁹⁶ Teksasas Deliktatbildības likuma 23. nodaļa "Atbildības apmēra ierobežojums" (*Texas Tort Claims Act*). http://www.texasca.com/manual/section2/101_023.htm Pēdējo reizi sk. 24.05.2004.

¹⁹⁷ Atlīdzības apmērs vienā gadījumā, neņemot vērā personu skaitu, kam zaudējums nodarīts.

¹⁹⁸ Institūcija, kurai ir jurisdikcija visā štatā un kura izveidota, pamatojoties uz Konstitūciju vai likumu.

¹⁹⁹ Pašvaldības iestāde ir iestāde, kurai raksturīga funkcionāla un finansiāla neatkarība no pašvaldības.

²⁰⁰ Piemēram, ugunsdzēsēju, glābšanas, avāriju un citi līdzīgi dienesti.

²⁰¹ *Neill Ronnie* publikācija biļetenā "Pašvaldības un personiskā atbildība saskaņā ar Tenesi valdības deliktatbildības likumu".

[http://www.mtas.utk.edu/knowledgebase.nsf/aebd34f44d803d9285256a1d004cf53a/c0fead9bb6aca88685256d3600653d26/\\$FILE/Governmental%20Tort%20Liability%20Act.pdf](http://www.mtas.utk.edu/knowledgebase.nsf/aebd34f44d803d9285256a1d004cf53a/c0fead9bb6aca88685256d3600653d26/$FILE/Governmental%20Tort%20Liability%20Act.pdf) Pēdējo reizi sk. 24.05.2004.

7.2.3. Zaudējumu atlīdzības limits “augsta riska” valsts darbībām

Kā minēts šā pētījuma 7.2.1. punktā, dažās valstīs no zaudējumu atlīdzības prasījumiem tiek pasargātas iestādes, kas darbojas augsta riska sektoros. Tomēr, tā kā ne vienmēr ir iespējams noteikt to iestāžu loku, kas darbojas šādos sektoros, ASV pieredze liecina, ka no zaudējumu atlīdzības prasījumiem netiek pasargātas atsevišķas iestādes, bet gan valsts atbildība tiek ierobežota par zaudējumiem, kas radušies, valsts pārvaldes iestādei veicot paaugstināta riska darbības.

Piemēram, ASV Minesotas štatā ar likumu noteikts, ka valsts un tās amatpersonu kopējā atbildība par jebkāda veida prasījumiem sakarā ar vērtspapīru izlaišanu vai pārdošanu, ko veikusi valsts, nepārsniedz:

- \$ 100 000 – vienai personai;
- \$ 500 000 – visiem prasītājiem attiecībā uz viena veida vērtspapīriem.²⁰²

7.2.4. Ierobežots to valsts darbību loks, par kurām indivīds var prasīt zaudējumu atlīdzību

ASV normatīvajos tiesību aktos ietverti plaši ierobežojumi attiecībā uz to valsts darbību loku, par kurām indivīds ir tiesīgs prasīt zaudējumu atlīdzinājumu. Piemēram, ASV Federālā Deliktatbildības likuma 2680. § (Izņēmumi) noteic gadījumus, kad zaudējumu atlīdzības prasījums no valsts nav iespējams:

- 1) par nozaudētām, nepareizi vai pavirši piegādātām vēstulēm vai citiem pasta sūtījumiem;
- 2) saistībā ar muitas nodokļu vai nodevu apmēra noteikšanu vai to iekasēšanu;
- 3) par karantīnas noteikšanu vai ieviešanu ASV;
- 4) par zaudējumiem, ko radījusi Valsts kases fiskālā darbība vai monetārās sistēmas regulēšana;
- 5) par zaudējumiem, ko radījusi Federālā zemes banka, utt.²⁰³

²⁰² Minesotas 2001. gada likums, 3.736. Prasības no delikta. 4.a apakšnodaļa “Prasījumu, kas izriet no vērtspapīriem, ierobežojumi” (*Minnesota Statute 2001, 3.736. Tort Claims, subd. 4a, Securities Claims Limits*).
<http://www.revisor.leg.state.mn.us/stats/3/736.html> Pēdējo reizi sk. 26.05.2004.

²⁰³ Federālais Deliktatbildības likums, 2680. § “Izņēmumi” (*Federal Tort Claims Act, § 2680. Exceptions to the Federal Tort Claims Act*).
http://biotech.law.lsu.edu/cases/immunity/ftca_exceptions.htm Pēdējo reizi sk. 26.05.2004.

Savukārt ASV Minesotas štatā likumdevējs noteicis, ka valsts un tās darbinieki neatbild par zaudējumiem:

- 1) kas radušies, izpildot tiesisku vai prettiesisku tiesību normu vai tiesību aktu;
- 2) kas radušies, pildot vai atsakoties pildīt diskrecionārās varas (brīvās izvēles) funkcijas, neskatoties uz to, vai diskrecionārās varas (brīvās izvēles) robežas tiek pārkāptas;
- 3) kas radušies saistībā ar nodokļu un nodevu aprēķināšanu un iekasēšanu;
- 4) kas nav īpašuma bojājums vai personisks kaitējums, vai nāve;
- 5) kas personai radušies sakarā ar to, ka tā nav izpildījusi kritērijus, lai saņemtu valsts izdotu licenci vai cita veida atļauju;
- 6) kas radušies valsts slimnīcā vai ārstniecības iestādē tajā laikā, kad indivīdam tiek sniegta pienācīga aprūpe un ārstniecība, ja tikuši izmantoti visi iespējami pieejamie līdzekļi, lai sniegtu aprūpi;
- 7) kas radušies valsts institūcijas apmeklētāja īpašumam tā bojājuma vai zuduma rezultātā, utt.²⁰⁴

Kā secināms no iepriekš minētā:

Pirmkārt, atšķirībā no ASV, vairumā Eiropas valstu attiecīgie normatīvie tiesību akti tik precīzi un detalizēti nereglamentē tos gadījumus, kad valsts atbildība neiestājas. Tomēr ir izņēmumi, un arī atsevišķās Eiropas valstīs likumdevējs ir noteicis gadījumus, kad valsts atbildība pavisam noteikti neiestājas. Piemēram, kā jau iepriekš minēts, – attiecībā uz banku sektoru uzraugošo un regulējošo iestāžu darbību (Anglijā, Francijā un Vācijā) vai arī, piemēram, – attiecībā uz kaitējumu, kas nodarīts jūras kuģniecībā (Somijā),²⁰⁵ vai arī par atsevišķu valsts amatpersonām pielīdzināmo personu darbībām.²⁰⁶

²⁰⁴ Minesotas 2001. gada likums, 3.736. Prasības no delikta, 3. apakšnodaļa “Izņēmumi” (*Minnesota Statute 2001, 3.736. Tort Claims, subd. 3, Exclusions*). <http://www.revisor.leg.state.mn.us/stats/3/736.html> Pēdējo reizi sk. 26.05.2004.

²⁰⁵ Somijas Deliktatbildības likuma 7. pants noteic: “Valsts un pašvaldības neatbild par zaudējumiem un kaitējumu, kas nodarīts jūras kuģniecībā.”

²⁰⁶ Piemēram, gan Vācijā, gan Latvijā par zaudējumu, ko nodara zvērināts notārs, pildot amata pienākumus, atbild pats notārs. Vācijas Federālā notariāta likuma 19. panta pirmā daļa noteic: “(1) Ja notārs ar nodomu vai aiz neuzmanības pārkāpj savu amata pienākumu pret kādu personu, tad viņam tam jāatlīdzina tādējādi nodarītie zaudējumi.” Savukārt Notariāta likuma 30. punkta pirmais teikums paredz: “Ja zvērināts notārs, pildot amata pienākumus, savas darbības vai bezdarbības dēļ ir nodarījis kādam zaudējumus, neatkarīgi no zvērināta notāra disciplinārās vai krimināltiesiskās atbildības, šos zaudējumus apdrošināšanas iestāde sedz no zvērināta notāra apdrošināšanas atlīdzības uz apdrošināšanas līguma pamata.”

Otrkārt analizētās Eiropas valstu attiecīgās tiesību normas liecina, ka Eiropas valstīs nav prakses mehāniski ar tiesību normu noteikt valsts atbildības ierobežojumus – limitus. Toties normatīvajos tiesību aktos visbiežāk tiek iestrādāti tādi zaudējuma apmēru raksturojoši kritēriji kā taisnīgs, pamatots, atbilstīgs, adekvāts, ar iepriekšējo faktisko stāvokli salīdzināms zaudējums, utt. Savukārt, nosakot zaudējumu apmēru raksturojošos kritērijus, atsevišķās valstīs likumdevējs ir noteicis arī zaudējumu vērtēšanas principus.

7.3. EP skatījums uz zaudējuma atlīdzības apmēru un tā ierobežošanu

EP Ministru Komitejas rekomendācija Nr R (84) 15 attiecībā uz valsts atbildību²⁰⁷ noteic principus, kurus EP dalībvalstu valdībām būtu ieteicams ievērot. Minētā rekomendācija paredz zaudējumu pilnīgu vai daļēju atlīdzinājumu atkarībā no tā, vai zaudējums ir valsts pārvaldes prettiesiskas vai tiesiskas darbības rezultāts.

Attiecībā uz zaudējumu atlīdzību, kas individam nodarīts valsts pārvaldes darbības rezultātā, noteikts:

*“Atlīdzība cietušajam ir jāgarantē pilnā apmērā, ar to saprotot, ka cietušajam jāatlīdzina visi naudas izteiksmē novērtējamie zaudējumi, kas radušies prettiesiskas darbības rezultātā, un pienācīgi jāatlīdzina citi radušies zaudējumi. Tomēr nacionālie tiesību akti var noteikt zaudējumu atlīdzības ierobežojumus, zaudējumu atlīdzības veidu un kārtību.”*²⁰⁸

Šis noteikums iedibina principu, ka atlīdzībai cietušajam jābūt garantētai pilnā apmērā (angļu val. – *in full*), t. i., cietušajam jāatlīdzina visi naudas izteiksmē novērtējamie zaudējumi, kas radušies prettiesiskas darbības rezultātā, un atbilstoši (angļu val. – *appropriately*) atlīdzināmi citi zaudējumi. Vienlaikus paredzēts, ka nacionālie tiesību akti var noteikt zaudējumu atlīdzības ierobežojumus (angļu val. – *the heads of damage*), zaudējumu atlīdzības veidu un kārtību.

EP rekomendācijā noteiktais, ka cietušajam jāgarantē zaudējumu atlīdzība pilnā apmērā un iespēja nacionālajos tiesību aktos noteikt zaudējumu atlīdzības ierobežojumus, it kā ir savstarpēji nesavienojami. Tomēr, ņemot vērā, ka EP rekomendācijā tiek diferencēti zaudējumi, kas nodarīti ar prettiesisku vai tiesisku valsts pārvaldes iestāžu darbību, un rietekumi par to apmēru ir atšķirīgi, secināms, ka par valsts pārvaldes prettiesiskām

²⁰⁷ Recommendation No R (84) 15 Relating to Public Liability (pieņemta 1984. gada 18. septembrī). www.coe.int Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

²⁰⁸ “...the heads of damages, the nature and the form of reparation”. “The Administration and You”. A handbook. Council of Europe Publishing, Council of Europe, 1996, 49. lpp.

darbībām individuālam jāgarantē zaudējumu atlīdzība pilnā apmērā. Turklāt, kā atzīts EP rekomendācijas skaidrojošā memorandā, lielākajā daļā tiesību sistēmu tiek atlīdzināti kā faktiskie zaudējumi (latīņu val. – *damnum emergens*), tā negūtā peļņa (latīņu val. – *lucrum cessans*).

Savukārt attiecībā uz zaudējumu atlīdzību, kas individuālam nodarīti ar valsts pārvaldes tiesisku rīcību, teikts:

“Saskaņā ar taisnīguma principiem, cietušajam var tikt izmaksāta daļēja atlīdzība.”

Tātad, ņemot vērā publisko tiesību subjekta darbību raksturu (tiesiska darbība) un tā pienākumu atlīdzināt zaudējumus cietušajam, atzīts par taisnīgu, ka arī cietusī persona uzņemas daļu no zaudējuma smaguma. Kā skaidrots minētajā EP rekomendācijā, sociālās solidaritātes princips (angļu val. – *the principle of social solidarity*) paredz, ka individuālam ir jāpacieš maznozīmīgas neērtības un zaudējumi kā normālas sabiedrības dzīves sastāvdaļa, ja tie ietekmē visu iedzīvotāju kopumu. Un, gluži pretēji, ir netaisni uzvelt zaudējuma smagumu cietušajai personai, ja uz to neattiecas iepriekš minētie nosacījumi (mazsvarīgs zaudējums un zaudējums, kas ietekmē visu iedzīvotāju kopumu) un tas pārmērīgi apgrūtinā kādu konkrētu personu. Tādēļ, ja zaudējums individuālam nodarīts valsts pārvaldes iestādes tiesiskas darbības rezultātā, valsts pienākums ir nodrošināt cietušajam tiesības uz taisnīgu atlīdzinājumu, nevis uz zaudējumu atlīdzinājumu pilnā apmērā.

Secināms, ka EP rekomendācija norāda uz nepieciešamību atlīdzināt cietušajam zaudējumus pilnā apmērā, ja tie radušies valsts pārvaldes iestādes prettiesiskas darbības rezultātā. Vienlaikus tiek atzīts, ka iespējams cietušā zaudējumu daļējs atlīdzinājums, ja to rašanās cēlonis ir valsts pārvaldes iestādes tiesiska darbība.

7.4. Zaudējumu atlīdzības apmērs ECT spriedumos

1950. gada 4. novembra Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija tieši nenosaka valsts atbildības principu. Tomēr Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteiktās tiesības uz atlīdzinājumu atbilst ECK 13. panta²⁰⁹ tiesībām, kuras nosaka valstij nodrošināt ikvienam efektīvu aizsardzību, ja ir pārkāptas kādas no ECK aizsargātajām tiesībām. Lai gan, kā norādīts 13. pantā, tas piemērojams gadījumos, kad pārkāptas ECK ietvertās tiesības un brīvības, tāpat tas attiecināms uz vienu no tiesiskas valsts

²⁰⁹ ECK 13. pants (Tiesības uz efektīvu aizsardzības nodrošinājumu) nosaka:

“Ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā konvencijā, tiek pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu aizsardzību no valsts institūciju puses, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot publiskos dienesta pienākumus.”

svarīgākajām garantijām – atlīdzinājuma sniegšanu par jebkuru tiesību pārkāpumu, ko individam nodarījusi valsts.

ECT (tiesa) vairākos savos spriedumos ir skaidrojusi 13. pantā ietvertu “efektīvas aizsardzības” jēdzienu.

Piemēram, lietā “Čahals pret Apvienoto Karalisti” (*Chahal v. the United Kingdom*) tiesa norāda:

“... šis (13. pants) prasa nodrošināt pieeju tādiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, kas ļautu attiecīgajai valsts institūcijai gan izskatīt pēc būtības sūdzību saistībā ar konvencijas pārkāpumu, gan arī sniegt atbilstošu atlīdzinājumu. Tomēr līgumslēdzējam pusēm ir atvēlēti zināmi rīcības brīvības ietvari attiecībā uz veidu, kādā tās izpilda savus pienākumus saskaņā ar 13. pantu...”²¹⁰

Tādējādi Satversmes 92. pantā ietvertais jēdziens **atbilstīgs atlīdzinājums** sakrīt ar tiesas sniegto 13. panta interpretāciju, kas ietver tiesību uz **atbilstošu atlīdzinājumu**. Taču tiesa savos spriedumos nav interpretējusi **atbilstoša atlīdzinājuma** jēdzienu, saturu un apmēru. No tiesas spriedumiem vien izriet, ka **atbilstoša atlīdzinājuma** apmēra noteikšana ir dalībvalsts ziņā, tomēr:

“... atlīdzinājumam saskaņā ar 13. pantu jābūt “efektīvam” kā praksē, tā arī tiesību aktos.”²¹¹

Attiecībā uz kompensācijas apmēra noteikšanu, vērā ņemams ir arī ECK 41. pants²¹² (Taisnīga kompensācija), kas noteic:

“Ja tiesa konstatē, ka ir noticis konvencijas vai tās protokolu pārkāpums un ja attiecīgās augstās līgumslēdzējas puses iekšējie tiesību akti paredz tikai daļēju šī pārkāpuma seku izlīdzināšanu, tiesa, ja nepieciešams, cietušajai pusei piešķir taisnīgu kompensāciju (angļu val. – just satisfaction).”

Tātad ir iespējama situācija, kad valsts normatīvie tiesību akti paredz tikai daļēju pārkāpuma seku izlīdzināšanu (atlīdzību). Tomēr, attiecinot ECK 41. pantu uz zaudējumu atlīdzības prasījumiem, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, jāņem vērā, ka, pirmkārt, ne katra iestādes darbība vai bezdarbība administratīvo tiesību jomā ir konvencijas pārkāpums, un, otrkārt, ECK 41. pants noteic tiesas izvēli kompensācijas piešķiršanā kā attiecībā uz kompensācijas piešķiršanas nepieciešamību (“*ja nepieciešams*”), tā arī attiecībā uz kompensācijas apmēru (“*piešķir taisnīgu kompensāciju*”).

²¹⁰ 1996. gada 15. novembra spriedums. Latviešu valodā – “Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu izlase I”. “Latvijas Vēstneša bibliotēka”, “Latvijas Vēstnesis”, 2003, 71. lpp., 145. §.

²¹¹ 1996. gada 18. decembra spriedums lietā “*Aksoy* pret Turciju”, 95. §.

²¹² Lidz 1998. gada 1. novembra ECK reformai šim pantam atbilda 50. pants.

Savukārt, kā izriet no ECT sprieduma lietā “Bijušais Grieķijas karalis un citi pret Grieķiju”²¹³, taisnīgs atlīdzinājums tiesas izpratnē nenozīmē pilnīgu atlīdzinājumu cietušajam vai atlīdzinājumu faktisko zaudējumu apmērā.

7.5. Zaudējumu atlīdzības ierobežojumi Latvijā

Zaudējumu atlīdzības ierobežojums publisko tiesību sfērā Latvijā nav svešs. Piemēram, likums “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” paredz, ka personas tiesības saņemt zaudējumu atlīdzību nav absolūtas un neierobežotas. Minētā likuma 4. pants (Atlīdzināmie mantiskie zaudējumi) noteic vairākus ierobežojumus attiecībā uz zaudējumu atlīdzības apmēru, piemēram:

- attiecībā uz izdevumiem par juridisko palīdzību, ko sniedzis zvērināts advokāts – ne vairāk kā noteiktās taksēs apjomā (4. panta pirmās daļas 7. punkts);
- attiecībā uz negūtajiem ienākumiem (peļņu) no likumīgas uzņēmējdarbības, uzņēmuma līgumiem un citas saimnieciskās darbības – tādā apjomā, kas nepārsniedz personas vidējos gada ienākumus, kādi uzrādīti Valsts ieņēmumu dienesta izdotajā izziņā par personas pēdējā taksācijas gada ienākumu apjomu, par kuru nomaksāti nodokļi, bet ne vairāk kā 5000 latu apmērā par katru pilnu vai nepilnu gadu (4. panta pirmās daļas 8. punkts);
- attiecībā uz kompensāciju, kas izmaksājama personai, ja tā nav strādājusi algotu darbu un tai bijusi liegta iespēja iestāties darbā – 50 latu apmērā par katru mēnesi (4. panta otrā daļa).

Arī likuma “Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 12. panta otrajā daļā ietvertā tiesību norma norāda uz likumdevēja gribu ierobežot zaudējumu atlīdzības apmēru, kas nelikumīga regulatora lēmuma rezultātā nodarīts sabiedrisko pakalpojumu sniedzējiem un regulējamo nozaru uzņēmumiem:

*“Zaudējumus, kas sabiedrisko pakalpojumu sniedzējiem un regulējamo nozaru uzņēmumiem tieši nodarīti ar nelikumīgu regulatora lēmumu, atlīdzina likumā noteiktajā kārtībā tādā apmērā, kas atbilst regulatora locekļu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas apmēram, un šādu zaudējumu atlīdzību regresa kārtībā piedzen no regulatora locekļiem.”*²¹⁴

Pirmkārt, minētā norma nosaka īpašu (atšķirīgu no citām pārvaldes iestādēm) zaudējumu atlīdzināšanas kārtību par regulatora nelikumīgo lēmumu, t. i., zaudējumu atlīdzina

²¹³ 2002. gada 28. novembra spriedums (taisnīga atlīdzība) lietā *The Former King of Greece & Others v. Greece*.

²¹⁴ Likums “Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem”. “Latvijas Vēstnesis”, 2000, 394./395. num.

apdrošinātājs. Otrkārt, tā noteic zaudējumu atlīdzības apmēra ierobežojumu, t. i., zaudējumu atlīdzības apmēra lielums atbilst regulatora locekļu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas apmēram.

Likuma “Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” 12. panta trešā daļa paredz, ka regulatora locekļu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas minimālo summu nosaka Ministru kabinets. Tomēr šādi Ministru kabineta noteikumi nav pieņemti.²¹⁵

7.6. Zaudējumu atlīdzības ierobežojumu konstitucionalitāte

Satversme paredz indivīda tiesības uz **atbilstīgu atlīdzinājumu**. Arī Atlīdzināšanas likumprojekta 1. pantā noteikts tā mērķis:

*“... nodrošināt personai Latvijas Republikas Satversmē noteiktās tiesības uz **atbilstīgu atlīdzinājumu** par mantisko zaudējumu vai personisko kaitējumu, arī morālo ...”*

Lai konstatētu, vai attiecībā uz zaudējumu atlīdzinājuma apmēru pieļaujami ierobežojumi, svarīgi izprast termina **atbilstīgs atlīdzinājums** būtību un konstatēt, vai ierobežots un limitēts zaudējumu atlīdzinājums uzskatāms par **atbilstīgu** Satversmes 92. panta izpratnē.

Analizējot no valodniecības viedokļa jēdzienu **atbilstīgs atlīdzinājums**, secināms, ka tā skaidrojums nesniedz pietiekamu izpratni par tā saturisko jēgu. Piemēram, “Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca” norāda:

“Atbilstošs nozīmē atbilstīgs; kontekstuāls, saskanīgs.”²¹⁶

Kaut arī Satversmes tiesa savos līdzšinējos spriedumos ir interpretējusi Satversmes 92. pantu, tajā skaitā 92. panta trešo teikumu, tomēr tā ne reizi nav sniegusi Satversmes 92. panta trešajā teikumā ietvertā jēdziena **atbilstīgs atlīdzinājums** interpretāciju. Tādēļ, ņemot vērā šā jautājuma aktualitāti, izstrādājot Atlīdzināšanas likumprojektu, ir svarīgi izvērtēt iespējamo zaudējumu atlīdzības ierobežojumu konstitucionalitāti un leģitimitāti (tiesiskumu).

²¹⁵ Pēc Ekonomikas ministrijas priekšlikuma Valsts kanceleja ir iesniegts likumprojekts “Grozījumi likumā “Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem””, kurā piedāvāta jauna 12. panta (Regulatora atbildība) redakcija:

“(1) *regulators ir atbildīgs par savas darbības likumību;*

(2) *zaudējumus, kas radušies regulatora prettiesiska lēmuma vai prettiesiska administratīvā akta rezultātā, atlīdzina normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.”*

²¹⁶ “Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca”, 3. papildinātais un pārstrādātais izdevums. Avots, 1998, 48. lpp.

Satversmes 116. pantā ir uzskaitīti Satversmes panti, kuros noteiktās personas tiesības var ierobežot likumā paredzētos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību:

“Personas tiesības, kas noteiktas Satversmes deviņdesmit sestajā, deviņdesmit septītajā, deviņdesmit astotajā, simtajā, simt otrajā, simt trešajā, simt sestajā un simt astotajā pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.”

Kā redzams, uzskaitīto pantu starpā nav minēts Satversmes 92. pants. Tomēr, kā atzinusi Satversmes tiesa:

“Satversmes 116. pantā Satversmes 92. pants nav minēts, tomēr tas nenozīmē, ka Satversmes 92. pantā noteiktajām pamattiesībām nevar noteikt absolūti nekādus ierobežojumus. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka arī Satversmes 116. pantā neminētās pamattiesības var ierobežot, lai aizsargātu citas Satversmē garantētās vērtības. Satversmes 92. pantā noteiktajām personas pamattiesībām var noteikt ierobežojumus, lai aizsargātu citas Satversmē garantētās vērtības, tostarp citu personu pamattiesības, demokrātisku valsts iekārtu un valsts drošību.”²¹⁷

Tāad indivīda pamattiesību ierobežojošs likums ir pieļaujams tikai tad, ja tam ir leģitīms mērķis, t. i., tas ir nepieciešams citu personu pamattiesību nodrošināšanai, demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzībai un valsts drošībai. Tomēr demokrātiskā un tiesiskā valstī ar to ir par maz, lai varētu pieļaut cilvēktiesību ierobežošanu. Lai nodrošinātu efektīvu cilvēktiesību aizsardzību, ierobežojumam ir jāatbilst vēl diviem kritērijiem: tam ir jābūt *“nepieciešamam demokrātiskā sabiedrībā”*²¹⁸, t. i., tam jābūt sociāli nepieciešamam (angļu val. – *pressing social need*) un samērīgam (angļu val. – *proportionate*)²¹⁹.

Vai ierobežojums ir “sociāli nepieciešams”, izriet no konkrētajiem apstākļiem. Zaudējumu atlīdzības ierobežojumu sociālā nepieciešamība varētu būt pamatota, piemēram, ar ierobežotajiem valsts finanšu resursiem, kas padara neiespējamu pilnīgas zaudējumu atlīdzības istenošanu. Tomēr nepietiek ar to vien, ka sabiedrības interesēs attiecīgais ierobežojums ir “vēlams” vai “derīgs”. Sabiedrības interešu traucējumam ir jābūt sasniegšam pietiekami nopietnas intensitātes līmeni, tā ka pastāv reāla nepieciešamība rīkoties un ierobežot cilvēktiesības. Tas, vai Atlīdzināšanas likumprojektā noteiktie zaudējumu

²¹⁷ Sk. Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2002–20–0103 un 2002. gada 22. oktobra spriedumu lietā Nr. 2002–04–03.

²¹⁸ Levits Egils. Rakstu krājums. Rīga, 2003, 89. lpp.

²¹⁹ Pakalne Ilze. “Pamattiesību ierobežošana Satversmē”. “Latvijas Vēstnesis”, “Jurista Vārds”, Nr. 15 (273), 15.04.2003.

atlīdzības ierobežojumi ir sociāli nepieciešami, ir apšaubāms. Kā norādīts Tieslietu ministrijas sagatavotajā Atlīdzināšanas likumprojekta anotācijā, līdzekļu apjomu zaudējuma atlīdzināšanai pašlaik nav iespējams plānot, jo nav prakses un statistikas datu par iespējamām zaudējumu atlīdzināšanas prasībām.²²⁰ Minētā iemesla dēļ Atlīdzināšanas likumprojekta izstrādes autori nav spējuši precīzi prognozēt zaudējumu atlīdzības izmaksu finansiālo ietekmi uz valsts budžetu. Tātad faktiski pašreiz plānotie zaudējumu atlīdzinājuma ierobežojumi drīzāk ir vēlami, nekā reāli nepieciešami.

Zaudējumu atlīdzības ierobežojumu samērīgums no tiesiskā viedokļa ir komplicētāks jautājums. Ierobežojums ir samērīgs, ja labums, ko iegūst sabiedrība ar cilvēktiesību ierobežojumu, ir lielāks nekā atsevišķu personu interesēm ar to nodarītais zaudējums. Tādēļ, lai izvērtētu noteikto zaudējumu atlīdzības ierobežojumu samērīgumu, jāvērtē vispārējo sabiedrības interešu aizsardzības samērīgums ar individuālajām interesēm. Citiem vārdiem, jāvērtē, vai valsts budžeta līdzekļu ietaupījums (labums, ko tādējādi gūst sabiedrība), neizmaksājot individam pilnu zaudējumu atlīdzības summu, ir samērīgs ar indivīda tiesību aizskārumu, kas tam tiek nodarīts, nesniedzot pilnu zaudējumu atlīdzību. Tādējādi samērīguma principa jēga ir stiprināt indivīda pozīciju pret valsti, t. i., ierobežot valsts gribas realizācijas iespējas, piespiežot valsti samērot publiskās intereses ar individuālajām interesēm un nesamērīguma gadījumā atkāpties no sava nodoma realizācijas.²²¹

Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevēja pienākums, pieņemot normatīvo tiesību aktu, ir ņemt vērā samērīguma principu:

“No Satversmes 1. pantā ietvertā demokrātiskas republikas jēdziena visām valsts institūcijām izriet pienākums savā darbībā, it sevišķi, izdodot tiesību aktus, ievērot ... arī ... samērīguma ... principu(s).”²²²

Līdz ar to jebkurš publiskās varas akts (likums, Ministru kabineta noteikumi, pašvaldību saistošie noteikumi, administratīvais akts, faktiskā rīcība), kas ir pretrunā ar samērīguma principu, ir prettiesisks.²²³

²²⁰ Sk. likumprojekta “Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likums” anotāciju. www.mk.gov.lv (2004. gada 26. aprīļa Ministru kabineta komitejas sēdes protokola Nr. 17, 3.§).

²²¹ Levits Egils. “Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionālā ranga princips”. “Likums un Tiesības”, Nr. 9, 2000, 265. lpp., 29. §.

²²² Satversmes tiesas 2000. gada 24. marta spriedums lietā Nr. 04–07(99).

²²³ Levits Egils. “Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionālā ranga princips”. “Likums un Tiesības”, Nr. 9, 2000, 267. lpp., 42.–43. §.

Šis pētījuma nobeiguma nodaļas mērķis bija aprakstīt Satversmē un tiesību teorijā nostiprinātos principus, kas vērtējami un ņemami vērā, ar normatīvo tiesību aktu paredzot indivīda pamattiesību ierobežojumus un vērst uzmanību uz tiem. Dažādie administratīvo tiesību teorētiku un praktiķu izteiktie viedokļi par paredzamo zaudējumu atlīdzības ierobežojumu konstitucionalitāti liecina, ka minētie jautājumi ir par maz tikuši apspriesti profesionāļu vidū. Tādēļ Tieslietu ministrijai, kas ir atbildīga par Atlīdzināšanas likumprojekta izstrādi, būtu jāiniciē atklāta diskusija starp administratīvo tiesību tiesnešiem, teorētiķiem un praktiķiem, kā arī konstitucionālo tiesību speciālistiem, par zaudējumu atlīdzināšanas ierobežojumu nepieciešamību un konstitucionalitāti. Tā stiprināsies pārliecība par Atlīdzināšanas likumprojektā ietverto zaudējumu atlīdzības ierobežojumu atbilstību Satversmei. Pašreiz šādas pārliecības nav.

VIII. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Ar APL stāšanos spēkā ir ieviests jauns materiāli tiesiskais un procesuālais regulējums valsts atbildībai, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām. Salīdzinot ar iepriekšējo tiesisko regulējumu, no 2004. gada 1. februāra indivīdam tiek nodrošinātas tiesības uz efektīvāku tā tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.

Tomēr pagaidām vēl nav pamata paust pārlieku lielu optimismu par jaunradīto zaudējumu atlīdzības sistēmu, kas iedibināta ar APL. Efektīvai APL piemērošanai nepieciešami gan uzlabojumi zaudējumu atlīdzības tiesiskajā regulējumā, gan ievērojams darbs sabiedrības informēšanas un valsts pārvaldes iestāžu un tiesu darba kvalitātes uzlabošanā.

8.1. Zaudējumu atlīdzības tiesiskais regulējums

Lai nodrošinātu indivīdam skaidru, saprotamu un efektīvu zaudējumu atlīdzību, nepieciešams:

- **Izdarīt grozījumus atsevišķos normatīvajos aktos.**

No materiālo tiesību normu viedokļa raugoties, atlīdzināšanas pienākums par valsts pārvaldes iestādes, pašvaldības vai amatpersonas darbības rezultātā radītajiem zaudējumiem ir paredzēts ne tikai APL, bet arī vairākos citos normatīvajos tiesību aktos. Piemēram, likumā “Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” (12. panta otrā daļa paredz, ka zaudējumus, kas nodarīti ar regulatora lēmumu, atlīdzina apmērā, kas atbilst regulatora locekļu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas apmēram), Operatīvās darbības likumā (29. pants paredz operatīvās darbības subjektu amatpersonu atbildību), likumā “Par policiju” (27. pants paredz policijas iestādes atbildību tajos gadījumos, ja policijas darbinieks ir pārkāpis personu tiesības un aizskāris to likumīgās intereses), likumā “Par uzņēmējdarbību” (29. pants paredz, ka strīdus par zaudējuma atlīdzināšanu uzņēmējam vai uzņēmumam izšķir tiesā, saimnieciskā tiesā vai šķīrējtiesā; valstij vai pašvaldībai pēc zaudējumu atlīdzināšanas ir regresa prasības tiesības pret attiecīgo institūciju vai amatpersonu, kas pārkāpusi uzņēmēja vai uzņēmuma tiesības). Minētajos normatīvajos aktos noteiktais valsts atbildības regulējums (amatpersonu personiskā

atbildība, administratīvi tiesiskie strīdi izskatāmi saimnieciskā tiesā vai šķīrējtiesā, valstij regresa tiesība pret institūciju vai amatpersonu pastāv neierobežotā apmērā) nesaskan ar APL un Valsts pārvaldes iekārtas likumā noteiktajiem valsts atbildības principiem. Tādēļ tajos būtu izdarāmi grozījumi.

- **Pieņemt zaudējumu atlīdzības praktiskās realizācijas tiesisko pamatu.**

Būtisks trūkums, kas nav novērsts pat vēl pēc APL stāšanās spēkā, ir tiesiskā regulējuma trūkums attiecībā uz zaudējumu atlīdzības praktisko realizāciju. Nepiedodami ilgi likumdevējs ir aizkavējis ar likumprojekta “Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likums” pieņemšanu, ar kura spēkā stāšanos tiks radīts tiesiskais pamats un noteikta procesuālā kārtība (mehānisms), kādā persona varēs saņemt atlīdzinājumu par materiālo zaudējumu vai personisko un morālo kaitējumu, kas tai nodarīts ar iestādes izdotu prettiesisku AA vai prettiesisku FR. Tādējādi zaudējumu atlīdzinājuma saņemšana no valsts, kaut arī regulēta, pašreiz praktiski nav iespējama. Tādēļ Tieslietu ministrijai jāpieliek visas pūles, lai paātrinātu likumprojekta “Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likums” pieņemšanu.

- **Ar normatīvo aktu nepieciešams noteikt skaidrus kritērijus zaudējumu atlīdzinājuma apmēra noteikšanai.**

Atlīdzināšanas likumprojektā ir iestrādāti saturiski neskaidri **atbilstīga atlīdzinājuma** principi un kritēriji, kas var ierobežot indivīda tiesību uz atlīdzinājumu, piemēram, personas pašas rīcība konkrētajā gadījumā, personas piensums valsts ekonomikai, utt. Turklāt kā viens no **atbilstīga atlīdzinājuma** kritērijiem ir iestrādāts zaudējumu atlīdzības summas procentuāls ierobežojums atkarībā no tā, cik liela ir zaudējuma summa (zaudējumu atlīdzības limiti).

Ņemot vērā EP un ECT skatījumu uz zaudējumu atlīdzības ierobežojumiem administratīvajā procesā un pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes atbilstošo tiesību normu analīzi, secināms, ka zaudējumu atlīdzinājums administratīvajā procesā var tikt ierobežots. Tomēr jebkādi zaudējumu atlīdzinājuma apmēra ierobežojumi pamatojami ar skaidri definētiem kritērijiem, nevis automātiski notiek zaudējumu atlīdzības apmēra ierobežošana (pēc valsts noteiktiem zaudējumu atlīdzības limitiem). Atlīdzināšanas likumprojektā būtu iestrādājami zaudējumu atlīdzības apmēru raksturojošie kritēriji, kurus ņemot vērā iestādes un tiesas noteiktu zaudējuma apmēru. No Atlīdzināšanas likumprojekta būtu izslēdzams zaudējumu atlīdzības summas procentuāls ierobežojums atkarībā no tā, cik liela ir zaudējuma summa (zaudējumu atlīdzības limiti).

- **Zaudējumu atlīdzības prasījuma noilgumu saskaņot ar CL noteikto noilguma termiņu.**

APL neparedz termiņu, kādā persona var prasīt zaudējumu atlīdzību. Zaudējumu atlīdzības prasības noilgumu noteic Atlīdzināšanas likumprojekts, t. i., persona ir tiesīga iesniegt iesniegumu par zaudējumu atlīdzinājumu viena gada laikā no dienas, kad tā uzzinājusi vai tai vajadzējis uzzināt par zaudējumu, bet ne vēlāk kā piecu gadu laikā no prettiesiskā administratīvā akta stāšanās spēkā vai faktiskās rīcības veikšanas dienas.

Atlīdzināšanas likumprojektā noteiktais termiņš – viens gads – sakrīt ar APL noteikto termiņu, kurā var apstrīdēt vai pārsūdzēt AA, ja rakstveidā izdotajā AA nav norādes, kur un kādā termiņā to var apstrīdēt vai pārsūdzēt. Tomēr nav izprotams, kādēļ Atlīdzināšanas likumprojekta izstrādes autori paredzējuši, ka persona ir tiesīga iesniegumu par zaudējumu atlīdzinājumu iesniegt ne vēlāk kā piecu gadu laikā no prettiesiskā AA spēkā stāšanās vai FR veikšanas dienas. Loģiskāk minēto termiņu būtu saskaņot ar vispārējo CL noteikto noilguma termiņu – 10 gadiem. Šāds termiņš bija paredzēts arī sākotnējā Atlīdzināšanas likumprojekta redakcijā.

- **Nodrošināt reālu finansējumu zaudējumu atlīdzības izmaksām.**

Pretēji EP rekomendācijā noteiktajam, APL garantētajai indivīda tiesībai uz zaudējumu atlīdzinājumu par valsts pāridarījumu pašreiz nav finansiāla seguma. Pat pēc Administratīvā procesa likuma stāšanās spēkā zaudējumu atlīdzības izmaksām valsts budžeta līdzekļi nav paredzēti. Tādējādi indivīdam piešķirtā tiesība uz zaudējumu atlīdzinājumu ir praktiski nerealizējama. Tādēļ nekavējoties nepieciešams izdarīt grozījumus likumā “Par valsts budžetu 2004. gadam” un paredzēt tajā līdzekļus zaudējumu atlīdzības izmaksu nodrošināšanai no valsts budžeta.

- **Definēt personiskā un morālā kaitējuma jēdzienus.**

APL paredz zaudējumu atlīdzību par personisko kaitējumu un par morālo kaitējumu. Spēkā esošie tiesību akti, arī CL, nedod terminu ‘personisks kaitējums’ un ‘morālais kaitējums’ definīciju. Tādēļ to definīcija būtu ietverama vai nu APL, vai Atlīdzināšanas likumprojektā.

- **Ar normatīvo aktu nepieciešams noteikt morālā kaitējuma vērtēšanas kritērijus.**

Tiesu prakse liecina, ka tiesām problēmas sagādā atlīdzības apmēra noteikšana par morālo kaitējumu, jo ne ar normatīvo aktu, ne tiesu praksi nav iedibināti skaidri kritēriji morālā kaitējuma apmēra noteikšanai.

Atlīdzināšanas likumprojektā būtu ieteicams iestrādāt morālā kaitējuma atlīdzinājuma noteikšanas kritērijus un principus. Tā tiktu atvieglots ne vien tiesnešu darbs, vērtējot un nosakot personai nodarītā morālā kaitējuma apmēru, bet arī indivīdam būtu izprotami kritēriji, pēc kādiem tiek vērtētas ciešanas, ko radījusi valsts pārvaldes darbība vai bezdarbība.

- **Indivīdam jāgarantē tiesības uz atlīdzinājumu, ja, paļaujoties uz iestādes izdotu kļūdainu uzziņu, tam nodarīts zaudējums.**

APL neparedz, ka indivīds ir tiesīgs prasīt atlīdzību tajā gadījumā, ja tam radījusi zaudējumus iestādes izsniegta kļūdaina uzziņa. Apmierinājums, kas indivīdam tiek nodrošināts, ir tāds, ka vēlāk izdots AA nevar būt indivīdam nelabvēlīgāks. Tomēr publiskajās tiesībās atšķirībā no privāttiesībām, padoma, konsultāciju, skaidrojumu sniegšana pieder valsts pārvaldes iestādes dabiskajām funkcijām, un, ja indivīdam ir tiesības uz zaudējumu atlīdzību gadījumos, kad iestāde nepilda kādu citu tās funkciju (bezdarbība), kādēļ gan lai šāda tiesība indivīdam būtu liegta tad, ja iestāde sniedz uzziņu, kas arī ir viena no iestādes funkcijām? Tā kā indivīds paļaujas uz juridisko vai cita veida skaidrojumu, ko sniedz iestāde, tāpat kā tas paļaujas uz jebkuras citas iestādes funkcijas pienācīgu izpildi, indivīdam būtu jābūt garantētai tiesībai saņemt atlīdzību, ja, paļaujoties uz iestādes izdotu kļūdainu uzziņu, tam nodarīti zaudējumi.

APL ietvertā FR definīcija ietver ‘izziņu’, un nav izprotams, kādēļ likumdevējs minētajā definīcijā nav ietvēris arī ‘uzziņu’. Uzziņas sniegšana pēc būtības atbilst iestādes FR, tā nav kāda ārpus iestādes vispārējām funkcijām eksistējoša funkcija.

- **Jānodrošina indivīda tiesības uz zaudējumu atlīdzinājumu gan par tiesisku, gan prettiesisku AA un FR.**

APL nenosūķir vainojamu rīcību un atbildību bez vainas, t. i., atbildību par amatpersonas tiesisku vai prettiesisku rīcību. Tomēr Atlīdzināšanas likumprojekts noteic, ka personai tiek atlīdzināti zaudējumi, kas nodarīti ar valsts pārvaldes iestādes **prettiesisku AA** vai **prettiesisku FR**, vai bezdarbību, vai ar AA atcelšanu saskaņā ar APL 85. vai 86. pantu. Tādējādi ar Atlīdzināšanas likumprojektā ietvertajām tiesību normām tiek sašaurināts APL 92. pants, kas vispārīgi noteic, ka persona ir tiesīga prasīt atlīdzinājumu par zaudējumiem, kas nodarīti ar AA vai iestādes FR, nediferencējot, vai AA un FR ir tiesiska vai prettiesiska.

Minētais ir pretrunā ar Eiropas Padomes rekomendācijā Nr. R (84) 15 “Par valsts atbildību” noteikto principu, ka *“zaudējums, kas nodarīts personai, var būt gan amatpersonas vai iestādes prettiesiskas, gan tiesiskas darbības sekas”*. Turklāt, ņemot vērā, ka valsts atbildība par tiesisku AA un tiesisku FR ir ārkārtējas situācijas rezultāts, EP ir atzinusi, ka šādos gadījumos *“saskaņā ar taisnīguma principiem cietušajam var tikt izmaksāta daļēja atlīdzība”*.

Ņemot vērā minēto, Atlīdzināšanas likumprojekta normas būtu saskaņojamas ar APL 92. pantu, tādējādi tie īpašie gadījumi, kuros indivīdam zaudējums vai kaitējums būs nodarīts ar tiesisku AA vai tiesisku FR, būs tiesas interpretācijas ziņā.

8.2. Sabiedrības informēšana un valsts pārvaldes iestāžu un tiesu darba kvalitātes uzlabošana

- **Sabiedrība saprotamā veidā jāinformē par aktuāliem APL jautājumiem.**

2004. gada sākumā Tieslietu ministrija sadarbībā ar Sabiedriskās politikas centru PROVIDUS laida klajā informatīvo materiālu “Tavas tiesības administratīvajā procesā”. Sakarā ar APL stāšanos spēkā masu medijos tika sniegtas intervijas un skaidrojumi par labumiem, ko indivīdam piedāvā APL. Diemžēl pēc APL stāšanās spēkā publikācijas par aktuāliem administratīvā procesa jautājumiem atrodamas vien specializētajos preses izdevumos, piemēram, laikrakstā “Latvijas Vēstnesis”. Tādēļ, lai veicinātu izpratni par valsts pārvaldes darbību un indivīdu tiesībām, ja viņu tiesības vai tiesiskās intereses tiek aizskartas, indivīdi saprotamā veidā būtu jāinformē par valsts pārvaldes darbības principiem un APL praktiskās piemērošanas aspektiem. Tā ne tikai palielināsies sabiedrības izpratne par valsts pārvaldes darbību un indivīda tiesībām attiecībā ar valsti, bet tiks praksē īstenots viens no atvērtas valsts pārvaldes principiem – informēšanas princips.

- **Jānodrošina valsts pārvaldes darbinieku apmācība par aktuāliem APL jautājumiem un iepazīstināšana ar jaunāko tiesu praksi administratīvajās lietās.**

Prakse liecina, ka ne tikai indivīdam trūkst pietiekamu zināšanu par aktuāliem APL jautājumiem. Arī valsts pārvaldes darbiniekiem un praktizējošiem juristiem ne vienmēr ir pietiekamas zināšanas un izpratne par APL un Valsts pārvaldes iekārtas likumu. Tādēļ, lai uzlabotu valsts pārvaldes darbinieku izpratni par minētajiem jautājumiem, ieteicams uzsākt sistemātisku valsts pārvaldes un pašvaldību iestāžu darbinieku izglītošanu administratīvo tiesību un procesa jautājumos, šo apmācību attiecīgi finansējot no valsts vai pašvaldības budžeta.

Lai minētās mācības būs lietderīgākas, efektīvākas un vairāk orientētas uz mērķa sasniegšanu, ieteicams pirms apmācību uzsākšanas aptaujas veidā noskaidrot valsts pārvaldes darbinieku zināšanu līmeni un apjomu par aktuāliem APL piemērošanas jautājumiem. Šādas apmācības teorētisko daļu būtu ieteicams stiprināt ar jauno administratīvo tiesu prakses materiāliem.

- **Nepieciešama diskusija par zaudējumu atlīdzības ierobežojumu konstitucionalitāti.**

Dažādie administratīvo tiesību teorētiķu un praktiķu viedokļi par zaudējumu atlīdzības ierobežojumu konstitucionalitāti liek secināt, ka minētie jautājumi par maz tikuši apspriesti profesionāļu vidū. Tādēļ Tieslietu ministrijai, kas ir atbildīgā par Atlīdzināšanas likumprojekta izstrādi, būtu jārosina atklāta diskusija administratīvo tiesnešu, administratīvo tiesību teorētiķu un praktiķu, kā arī konstitucionālo tiesību speciālistu vidū par

zaudējumu atlīdzināšanas ierobežojumu nepieciešamību un konstitucionalitāti. Tādējādi stiprināsies pārliecība par Atlīdzināšanas likumprojektā ietvertu zaudējumu atlīdzības ierobežojumu atbilstību Satversmei. Pašreiz šādas pārliecības nav.

- **Jānodrošina statistiskās informācijas apkopošana par zaudējumu atlīdzinājuma prasījumiem pret valsti.**

Kā norādīts Tieslietu ministrijas sagatavotajā Atlīdzināšanas likumprojekta anotācijā, līdzekļu apjomu zaudējuma atlīdzināšanai no valsts budžeta pašlaik nav iespējams plānot, jo nav prakses un statistikas datu par zaudējumu atlīdzināšanas prasībām pret valsti. Minētā iemesla dēļ Atlīdzināšanas likumprojekta izstrādes autori nav spējuši precīzi prognozēt zaudējumu atlīdzības izmaksu finansiālo ietekmi uz valsts budžetu. Secināms, ka ir būtiski svarīgi nekavējoties sākt apkopot informāciju par tām iestādēm, kuru darbības rezultātā personām tiek nodarīti zaudējumi. Informācijas apkopojums palīdzēs nākotnē prognozēt nepieciešamos valsts budžeta līdzekļus uz naudas maksājumu vērsta iestādes lēmuma vai tiesas nolēmuma izpildei.

- **Jānodrošina tiesu spriedumu kvalitātes uzlabošana.**

Latvijā vēl joprojām konstatējama situācija, ka tiesas spriedumos mēdz trūkt skaidras un precīzas motivāciju daļas.²²⁴ Piemēram, jo īpaši tas konstatējams tajos analizētajos spriedumos, kuros noteikta personas līdzvaina zaudējumu nodarīšanā, morālā kaitējuma atlīdzinājuma priekšnoteikumi un apmērs. Tādēļ, lai uzlabotu tiesas spriedumu kvalitāti skaidras un pamatotas argumentācijas ziņā, būtu nepieciešams izstrādāt tiesu spriedumu rakstišanas vadlīnijas.²²⁵

---

²²⁴ Ņemot vērā laika posmu, kurā pētījums tika izstrādāts, tajā netika analizēti un vērtēti jauno administratīvo tiesu pieņemtie spriedumi.

²²⁵ Minētais secinājums izriet arī no cita ar Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS atbalstu veiktā pētījuma "Latvijas tiesu spriedumu kvalitātes problēmas", ko izstrādājusi V. Skujeniece.

IX. IZMANTOTIE AVOTI

Literatūra

Grāmatas

1. Bitāns A. "Civiltiesiskā atbildība un tās veidi". Rīga, izdevniecība AGB, 1997.
2. Briede J. "Administratīvais akts". "Latvijas Vēstnesis", 2003.
3. Briede J., Ļubļina A., Groduma M., Menģele L. "Administratīvā procesa vispārīgie noteikumi un administratīvais process iestādē. Shēmas". Tiesu namu aģentūra, 2003.
4. Briede J. "Publiskās un privātās tiesības. Mūsdienu tiesību teorijas atziņas". Rīga, 1999.
5. Dišlers K. "Ievads administratīvo tiesību zinātnē". Rīga, 2002.
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Spriedumu izlase I. "Latvijas Vēstneša bibliotēka", "Latvijas Vēstnesis", 2003.
7. Konsolidēts Eiropas Kopienas dibināšanas līgums. Rīga, Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 1999.
8. Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca. 3. papildinātais un pārstrādātais izdevums, Avots, 1998.
9. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvu prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga, "Mans Īpašums", 2000.
10. Lewis C. *Judicial Remedies in Public Law. Second ed. Sweet & Maxwell, London, 2000.*
11. Paine F. J. "Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības". Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2002.
12. Schönberg, S. *Legitimate Expectations in Administrative Law. Oxford University Press, 2000.*
13. Sinaiskis V. "Latvijas civiltiesību apskats". Rīga, Tiesiskās informācijas centrs, 1996.
14. Skujeniece V. "Latvijas tiesu spriedumu kvalitātes problēmas". Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, 2003.
15. *"The Administration and You". A handbook. Council of Europe Publishing, Council of Europe, 1996.*
16. Vilbergs H. J., Krasts V. "Salīdzinošās administratīvās tiesības. Lietas un risinājumi". Rīga, Eurofaculty, 2001.
17. Wade, W. *Administrative Law. Oxford University Press, 1988.*
18. *Zivilrecht Wirtschaftsrecht. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999.*

Periodiskie izdevumi

1. Bitāns A. "Par morālā kaitējuma izpratni Latvijā". "Latvijas Vēstnesis", "Jurista vārds", Nr. 220, 18.09.2001.
2. Bitāns A. "Taisnības apziņa, nosakot kompensāciju par nemantisku aizskārumu". "Latvijas Vēstnesis", "Jurista vārds", Nr. 25/26 (283/284), 08.07.2003.

3. Kuusikko, K. "Advice, Good Administration and Legitimate Expectations: Some Comparative Aspects". *European Public Law, Volume 7 (September 2001), Issue 3*.
4. Kuzmane G. "Vai kompensācija pienākas par jebkuru morālo kaitējumu". "Latvijas Vēstnesis", "Jurista vārds", Nr. 3 (236), 12.02.2002.
5. Levits E. Rakstu krājums. Rīga, 2003.
6. Levits E. "Samērīguma princips publiskajās tiesībās – *jus commune europaeum* un Satversmē ietvertais konstitucionālā ranga princips". "Likums un Tiesības", Nr. 9, 2000.
7. Levits E. "Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra". Strasbūra, 2002. Valsts civildienesta pārvaldes informatīvais biļetens Nr. 1, 2002. <http://www.vcp.gov.lv> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.
8. Mita D. "Jauno administratīvo tiesu atšķirīgais process". "Likums un Tiesības", Nr. 4, 2004, 119. lpp.
9. Neill, R. "Pašvaldības un personiskā atbildība saskaņā ar Tenesī valdības deliktatbildības likumu". [http://www.mtas.utk.edu/knowledgebase.nsf/aebd34f44d803d9285256a1d004cf53a/c0fead9b66aca88685256d3600653d26/\\$FILE/Governmental%20Tort%20Liability%20Act.pdf](http://www.mtas.utk.edu/knowledgebase.nsf/aebd34f44d803d9285256a1d004cf53a/c0fead9b66aca88685256d3600653d26/$FILE/Governmental%20Tort%20Liability%20Act.pdf) Pēdējo reizi sk. 24.05.2004.
10. Pakalne I. "Pamattiesību ierobežošana Satversmē". "Latvijas Vēstnesis", "Jurista Vārds", Nr. 15 (273), 15.04.2003.
11. Satversme un cilvēktiesības. Gadagrāmata 1999. "Cilvēktiesību Žurnāls", Nr. 9–12, 1999.
12. "Valdība un tieslietu ministre sāk darbu". "Latvijas Vēstnesis", "Jurista Vārds", Nr. 10 (315), 16.03.2004.
13. Vene, E. "Avalīku balduse kandja tekitatud kahju hüvitamine. Kohtupraktika ja riigivastutusõigus de lege ferenda" (Valsts pārvaldes nodarīto zaudējumu atlīdzības tiesu prakse un valsts atbildības likums *de lege ferenda*). *Juridica V.* (2000).

Normatīvie tiesību akti

1. Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likums. "Latvijas Vēstnesis", 2002, 97. num.
2. Administratīvā procesa likums. "Latvijas Vēstnesis", 2001, 164. num.
3. Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likums. "Latvijas Vēstnesis", 1998, 188./189. num.
4. Apvienotās Karalistes Banku likums (*United Kingdom Banking Act*), 1987. <http://www.law.nyu.edu/centralbankscenter/texts/England-Banking%20Act%201987.html> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.
5. Civillikums. "Ziņotājs", 1992, 4. num.
6. Civilprocesa likums. "Latvijas Vēstnesis", 1998, 326./330. num.
7. Detektīvdarbības likums. "Latvijas Vēstnesis", 2001, 110. num.
8. Federālais Deliktatbildības likums. 2680. § "Izņēmumi" (*Federal Tort Claims Act, § 2680. Exceptions to the Federal Tort Claims Act*). http://biotech.law.lsu.edu/cases/immunity/ftca_exceptions.htm Pēdējo reizi sk. 26.05.2004.
9. Igaunijas Administratīvo tiesu procesa kodekss (*Code of Administrative Court Procedure*) <http://www.legaltext.ee> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.
10. Igaunijas Republikas Konstitūcija. <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/en00000.html> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.;
11. Igaunijas Republikas Valsts atbildības likums (*State Liability Act*). <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

12. Komercedarbības atbalsta kontroles likums. "Latvijas Vēstnesis", 2002, 189. num.
13. Komerclikums. "Latvijas Vēstnesis", 2000, 158./160. num.
14. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. "Ziņotājs", 1984, 51. num.
15. Latvijas Republikas Satversme. "Latvijas Vēstnesis", 1993, 43. num.
16. Likums "Par arhīviem". "Ziņotājs", 1991, 21. num.
17. Likums "Par bāriņtiesām un pagasttiesām". "Latvijas Vēstnesis", 1995, 182. num.
18. Likums "Par 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11. protokolu". "Latvijas Vēstnesis", 1997, 143. num.
19. Likums "Par iepirkumu valsts un pašvaldību vajadzībām". "Latvijas Vēstnesis", 2001, 110. num.
20. Likums "Par izlozēm un azartspēlēm". "Latvijas Vēstnesis", 1994, 76. num.
21. Likums "Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu". "Latvijas Vēstnesis", 1998, 176./178. num.
22. Likums "Par īpašumu atdošanu reliģiskajām organizācijām". "Ziņotājs", 1992, 22. num.
23. Likums "Par Latvijas Republikas uzņēmumu reģistru". "Ziņotājs", 1990, 49. num.
24. Likums "Par pašvaldībām". "Latvijas Vēstnesis", 1994, 61. num.
25. Likums "Par piesārņojumu". "Latvijas Vēstnesis", 2001, 51. num.
26. Likums "Par policiju". "Ziņotājs", 1991, 31. num.
27. Likums "Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem". "Latvijas Vēstnesis", 1995, 64. num.
28. Likums "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem". "Ziņotājs", 1991, 5. num.
29. Likums "Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem". "Latvijas Vēstnesis", 2000, 394./395. num.
30. Likums "Par tiesu varu". "Ziņotājs", 1993, 1. num.
31. Likums "Par uzņēmējdarbību". "Ziņotājs", 1990, 42. num.
32. Likums "Par uzņēmumu, iestāžu un organizāciju darbības apturēšanas kārtību". "Ziņotājs", 1992, 6. num.
33. Likums "Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātspēju". "Latvijas Vēstnesis", 1996, 165. num.
34. Likums "Par valsts ieņēmumu dienestu". "Latvijas Vēstnesis", 1993, 105. num.
35. Minesotas 2001. gada likums, 3.736. Prasības no delikta (*Minnesota Statute 2001, 3.736. Tort claims*).
<http://www.revisor.leg.state.mn.us/stats/3/736.html> Pēdējo reizi sk. 26.05.2004.
36. Ministru kabineta noteikumi Nr.154 "Administratīvo aktu procesa noteikumi". "Latvijas Vēstnesis", 1995, 100. num.
37. Ministru kabineta noteikumi Nr. 154 "Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi". "Latvijas Vēstnesis", 1996, 74./75. num.
38. Ministru kabineta noteikumi Nr. 72 "Kārtība, kādā valsts atbild par valsts aģentūras saistībām". "Latvijas Vēstnesis", 2002, 32. num.
39. Ministru kabineta noteikumi Nr. 327 "Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība". "Latvijas Vēstnesis", 1998, 249./250. num.
40. Notariāta likums. "Ziņotājs", 1993, 26./27. num.
41. Operatīvās darbības likums. "Latvijas Vēstnesis", 1993, 131. num.
42. Polijas Republikas Konstitūcija. <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/pl00000.html> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.
43. Radio un televīzijas likums. "Latvijas Vēstnesis", 1995, 137. num.
44. Reklāmas likums. "Latvijas Vēstnesis", 2000, 7. num.

45. Rumānijas Republikas 1991. gada 8. decembra Konstitūcija.
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ro00000_.html Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.
46. Satversmes tiesas likums. "Latvijas Vēstnesis", 1996, 103. num.
47. Somijas Administratīvā procesa likums (*The Administrative Procedure Act* No 598).
48. Somijas Deliktatbildības likums (*Tort Liability Act*). (412/1974).
49. Somijas 1999. gada 11. jūnija Konstitūcija (731/1999).
<http://www.om.fi/constitution/3340.htm> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.
50. Valsts darba inspekcijas likums. "Latvijas Vēstnesis", 2001, 188. num.
51. Valsts kontroles likums. "Latvijas Vēstnesis", 2002, 80. num.
52. Valsts pārvaldes iekārtas likums. "Latvijas Vēstnesis", 2002, 94. num.
53. Vācijas administratīvā procesa likums. F. J. Paine. "Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības". Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2002.
54. Vācijas Civilt kodekss (*BGB*). <http://www.hull.ac.uk/php/lastcb/> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.
55. Vācijas Federālais notariāta likums (*Bundesnotarordnung (BnotO)*), *Bundesgesetzblatt (BGBl)* I S. 98.
56. Vācijas Federatīvās Republikas Pamatlikums (*German Law Archive*).
<http://www.iuscomp.org/gla/> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.
57. Zviedrijas Administratīvā procesa likums (*The Administrative Procedure Act*). 1986, 223. lpp.

Eiropas Padomes dokumenti²²⁶

1. *Recommendation No R (84) 15 Relating to Public Liability* (Eiropas Padomes 1984. gada 18. septembra rekomendācija Nr. R (84) 15 attiecībā uz valsts atbildību). Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

Juridiskās prakses materiāli

Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi²²⁷

1. 2003. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2002–20–0103 "Par likuma "Par valsts noslēpumu" 11. panta piektās daļas un Ministru kabineta 1997. gada 25. jūnija noteikumu Nr. 226 "Valsts noslēpuma objektu saraksts" XIV nodaļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam".
2. 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 2002–04–03 "Par "Izmeklēšanas cietumu iekšējās kārtības noteikumu" 59.1.6., 66. un 68. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 95. un 111. pantam".
3. 2001. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2001–07–0103 "Par likuma "Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu" 2. panta un Ministru kabineta 1998. gada 31. augusta noteikumu Nr. 327 "Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība" 3. punkta 1. apakšpunkta atbilstību Satversmes 91. un 92. pantam".
4. 2000. gada 24. marta spriedums lietā Nr. 04–07(99) "Par Ministru kabineta 1999. gada 30. novembra lēmuma "Par sabiedrības ar ierobežotu atbildību "WINDAU" Bauskas koģe-

²²⁶ <http://www.coe.int> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

²²⁷ www.satv.tiesa.gov.lv Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

nerācijas stacijā ieguldīto ārvalstu investīciju aizsardzību” (protokols Nr. 67, 38. paragrāfs) 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmei, Ministru kabineta iekārtas likuma 3. nodaļai, likuma “Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijas Republikā” 1. panta pirmajai daļai, Enerģētikas likuma 41. pantam, likuma “Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju” 8. panta pirmajai un ceturtajai daļai un likuma “Par akciju sabiedrībām” 49. pantam”.

Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi

1. Lieta Nr. SKC–604, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 576.–578. lpp.
2. Lieta Nr. SKC–533, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 315. lpp.
3. Lieta Nr. SKC–434, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 281.–285. lpp.
4. Lieta Nr. SKC–419 (2002. gads), npublicēts.
5. Lieta Nr. SKC–276, (2002. gads), npublicēts.
6. Lieta Nr. SKC–255. “Latvijas Vēstnesis”, “Jurista Vārds”, Nr. 25/26 (283/284), 08.07.2003.
7. Lieta Nr. SKC–232, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 517. lpp.
8. Lieta Nr. SKC–211 (2002. gads), npublicēts.
9. Lieta Nr. SKC–189, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 245., 267., 268.–269., 271. lpp.
10. Lieta Nr. SKC–142, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1996”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 1997, 379. lpp.
11. Lieta Nr. SKC–100, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 683. lpp.
12. Lieta Nr. SKC–85 (2003. gads), npublicēts.
13. Lieta Nr. SKC–78, (2003. gads), npublicēts.
14. Lieta Nr. SKC–55, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2000”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2001, 245. lpp.
15. Lieta Nr. SKC–25, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1996”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 1997, 318. lpp.
16. Lieta Nr. SKC–7, Grām.: “Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2001”. Rīga, Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2002, 198.–201. lpp.

Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas spriedumi

Lieta Nr. 2–1668/6 (2000. gads), npublicēts.

Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesas spriedumi

Lieta Nr. C–32 2493 01/547 02, C–547/3 (2002. gads), npublicēts.

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedumi

1. Lieta Nr. CA-4297/02 (2002. gads), npublicēts.
2. Lieta Nr. C – 2025/02 (2002. gads), npublicēts.
3. Lieta Nr.C – 1750 (2001. gads), npublicēts.
4. Lieta Nr. CA-711/2, “Cilvēktiesību Žurnāls”, 1997/5, 87.–90. lpp.
5. Lieta Nr. C-1101 (2000. gads), npublicēts.
6. Lieta Nr. CA-371/02, npublicēts.

Igaunijas Republikas Augstākās Tiesas spriedumi²²⁸

2002. gada 5. novembra spriedums lietā Nr. 3-4-1-8-02 “Tallinas Administratīvās tiesas prasība par Nodokļu likuma 28. (4.) § (redakcija, kas spēkā līdz 1996. gada 11. maijam un no 1996. gada 12. maija līdz 2002. gada 30. jūnijam) un Finanšu ministra noteikumu, kas izdoti, pamatojoties uz Nodokļu likumu, konstitucionalitāti”.

Eiropas Tiesas un Pirmās instances tiesas spriedumi²²⁹

1. Lieta Nr. T-184/95 *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH v. Council (Gulf War Case)*.
2. Lieta Nr. 145/83 *Adams v. Commission*.
3. Apvienotās lietas Nr. 83 un 94/76, 4, 15 un 40/77 *Bayerische HNL Vermehrungsbetriebe GmbH & Co. KG and others v. Council and Commission of the European Communities*.
4. Apvienotās lietas Nr. C-46/93 un C-48/93 *Brasserie/Factortame*.
5. Lieta Nr. C-56-60/74 *Kampffmeyer v. Commission*.
6. Lieta Nr. 37/90 *Mulder 2*.
7. Lieta Nr. C-5/71 *Aktien-Zuckerfabrick Schoppenstedt v. Council*.
8. Lieta Nr. C-4/69 *Lütticke*.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi²³⁰

1. 2002. gada 14. marta spriedums lietā *Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*.
2. 2002. gada 10. oktobra spriedums lietā *D.P.&J.C. v. the United Kingdom*.
3. 2002. gada 28. novembra spriedums (taisnīga atlīdzība) lietā *The former King of Greece & Others v. Greece*.
4. 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā *Keenan v. the United Kingdom*.
5. 2001. gada 10. maija spriedums lietā *Z and Others v. the United Kingdom*.
6. 1998. gada 1. aprīļa spriedums lietā *Akdivar* un citi pret Turciju.
7. 1996. gada 15. novembra spriedums lietā *Čabals pret Apvienoto Karalisti*.
8. 1996. gada 18. decembra spriedums lietā *Aksay v. Turkey*.
9. 1993. gada 24. jūnija spriedums lietā *Papamichalopoulos* un citi pret Grieķiju.
10. 1986. gada 21. februāra spriedums lietā *James v. the United Kingdom*.
11. 1978. gada 28. jūnija spriedums *König pret Vāciju*.

²²⁸ <http://www.nc.ee/english/> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

²²⁹ http://europa.eu.int/eur-lex/en/search/search_case.html Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.

²³⁰ <http://www.echr.coe.int/Eng/Judgments.htm> Pēdējo reizi sk. 16.05.2004.